

CRNA GORA

MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA
I TURIZMA

Akcioni plan za pripremu turističkih sezona

- Agenda reformi u oblasti turizma -

Podgorica, mart 2013. godine

Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Osvrt na strateška dokumenta i pravni okvir za razvoj turizma	4
3. Ostvareni rezultati i uticaj sektora turizma na ekonomiju.....	7
3.1. Pokazatelji turističkih tokova	7
3.2. Uticaj turizma na BDP, zaposlenost i platni bilans.....	12
3.2.1. Uticaj turizma na BDP i zaposlenost.....	12
3.2.2. Uticaj turizma na platni bilans.....	13
3.3. Izvještaj "Horwath Hotel Industry Survey"	14
4. Smještajni kapaciteti u Crnoj Gori.....	18
5. Sistem promocije u Crnoj Gori	21
5.1. Uloga Nacionalne turističke organizacije Crne Gore.....	21
5.2. Uloga LTO u turističkoj promociji	23
5.3. Saradnja NTOCG i LTO i privrede.....	25
6. Međunarodna saradnja.....	27
6.1. Sporazumi (ugovori) o saradnji	27
6.2. Saradnja sa međunarodnim institucijama	27
7. Nagrade za dostignuća u turizmu	32
8. Izazovi za održivi turistički razvoj.....	34
8.1. Unapređe kvaliteta postojećih i izgradnja novih smještajnih kapaciteta više kategorije.....	35
8.2. Produženje sezone i ravnomjerniji regionalni razvoj.....	42
8.3. Povećanje broja kvalifikovanog kadra.....	49
8.4. Povezivanje turizma i poljoprivrede.....	54
8.5. Unapređenje i dalji razvoj Brenda Montenegro Wild Beauty i promocija turističke ponude.....	57
8.6. Suzbijanje sive ekonomije.....	59
8.7. Prateća infrastruktura (dostupnost, saobraćajna infrastruktura, elektro i vodosnabdijevanje).....	62
8.8. Problemi koji su prisutni u sezoni.....	68
9. Monitoring.....	69
10. Prilozi.....	70

1. Uvod

Turizam čini glavni stub ekonomske osnove Crne Gore. Uspješnim razvojem turizma mogu da se obezbijede zaposlenje i prihod za značajne djelove populacije. Zbog svog značaja za generisanje zaposlenosti, povećanje standarda stanovništva i uravnotežavanje regionalnog razvoja turizam je prepoznat kao prioritetna privredna grana.

U prilog tome govori podatak da se procjenjuje da ostvareni prihod od turizma u 2012. god. iznosi 700 mil. € što je za 4,3% više nego u 2011. godini. Svjetski savjet za putovanje i turizam (WTTC) prognozira da će prihodi od turizma u narednom period rasti realnom godišnjom stopom od 8,6 %, dok će zaposlenost koju direktno i indirektno generiše turizam rasti prosječnom realnom stopom od 5,8%.

Valorizacija turističkih potencijala umnogome zavisi od toga koliko uspješno upravljamo izazovima koje nameće razvoj. U pravcu dugoročne održivosti, optimiziranja privrednih efekata i smanjenja opterećenja na životnu sredinu, Ministarstvo nadležno za poslove turizma, u saradnji sa Njemačkim društvom za investicije i razvoj (DEG), pripremiло je strateške smjernice za razvoj turizma. Pripremljen je Master plan razvoja turizma Crne Gore 2001. god. i 2008. godine Strategija razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020. godine koja je rezultat njegove revizije kroz proces kritičkog snimanja činjeničnog stanja.

Zapažen progres ostvaren je u periodu od donošenja strateških turističkih dokumenata. U tom smislu važno je pomenuti atraktivnost koju je turistička privreda Crne Gore u međuvremenu stekla na tržištima, ali i ekonomsku vrijednost njenih prirodnih potencijala. Prihodi od turizma od 2006. godine do 2012. godine više su nego udvostručeni, sa 322 mil. € na oko 700 miliona €.

U cilju sagledavanja stanja u kojem se danas nalazi turizam u Crnoj Gori i definisanju mjera aktivne i razvojne politike i strukturnih reformi u oblasti turizma, a u svijetlu definisanih strateških ciljeva, Ministarstvo održivog razvoja i turizma pripremiло je **Akcioni plan za pripremu turističkih sezona - Agendu reformi u oblasti turizma.**

Agendom turističkih reformi daje se presjek trenutnog stanja u turizmu Crne Gore, sagledavaju potencijali i stepen dostignutog razvoja i definiše set mjera i aktivnosti u pravcu unapređenja i promocije turističke ponude. Takođe, kao sastavni dio Agende je i Akcioni plan za pripremu ljetnje turističke sezone u kojem su sadržani i predlozi za prevazilaženje problema koji ograničavaju ili usporavaju ostvarivanje boljih rezultata.

S obzirom na ekonomske, ekološke, socijalne i kulturne promjene, koje sa sobom donosi izgradnja turističke privrede i s obzirom na kompleksnost svih pitanja koje u tom kontekstu treba riješiti, potrebna je uska saradnja na inteministarskom, regionalnom i lokalnom nivou, društveni dijalog, konceptualno razmišljanje i djelovanje, kao i strateško planiranje i njegova implementacija.

2. Osvrt na strateška dokumenta i pravni okvir za razvoj turizma

Strategija razvoja turizma do 2020. godine definiše cilj razvoja turizma, i to: *Primjenom principa i ciljeva održivog razvoja Crna Gora je proširila svoju poziciju globalne top turističke destinacije; usljed toga, za stanovništvo Crne Gore se obezbjeđuju zaposlenje i prihodi, a država dobija prihode na stabilan i pouzdan način.*

Iako se izgradnja velikih objekata, tj. međunarodnih turističko-kongresnih kompleksa, marina, kongresnih centara, itd., često smatra simbolima uspješnog razvoja turizma, turizam je zapravo zasnovan i na brojnim poslovnim aktivnostima koji su mikro, male i srednje veličine. Te velike investicije su simboli koji usmjeravaju pažnju međunarodnih turista na Crnu Goru. Ali uspostavljanje turizma kao privrednog sektora širom zemlje i obezbjeđivanje dugoročnog, održivog razvoja turizma podrazumijeva razvoj malih privatnih inicijativa. Te inicijative nijesu vezane samo za turističke aktivnosti kao što su obezbjeđivanje smještaja, restorani, barovi, itd., već pokrivaju sve usluge i proizvodnju koji su direktno ili indirektno povezani sa turizmom.

Strateški cilj razvoja turizma se postiže realizacijom konkretnih ciljeva. Identifikovani konkretni ciljevi odgovaraju zahtjevu da proizvod „turizam“ u svim svojim aspektima mora da se poboljša ali takođe i zadatku da se dugoročno gledano stvori jaka i pouzdana osnova za jačanje razvoja turizma i poslova povezanih sa turizmom.

Programske aktivnosti koje se odnose na razvoj turizma definisane su shodno viziji razvoja Crne Gore 2020. godine, prema kojoj Crna Gora treba da postane razvijena turistička destinacija sa jedinstvenim proizvodom koji se nudi tokom cijele godine, sa izbalansiranim privrednim razvojem sjevera i juga, doprinoseći smanjenju siromaštva i zaustavljanju migracija selo – grad i sjever – jug.

Turizam doprinosi dobrobiti pojedinca ali i države. Razvoj turizma važan je korak za uspostavljanje stabilne i pouzdane osnove za prihode. Zaposlenje i prihod za crnogorsko stanovništvo i povećanje državnih prihoda nijesu dva paralelna procesa, već su čvrsto međusobno povezani procesi.

Razvoj turizma mora u obzir uzeti i eksterne faktore koji su van direktnih uticaja Crne Gore. U pozitivnom smislu, povoljni uslovi su dati činjenicom da postoji međunarodna tražnja za turističkom ponudom koju nudi Crna Gora ili ponudom koja može da se podstakne, poveća i dalje će se povećati. To se naročito odnosi na turizam zasnovan na prirodi, aktivni odmor, kongresni, kulturni, vjerski, sportski i druge oblike turizma. Takođe, mora se imati u vidu i uticaj klimatskih promjena na razvoj turizma u čitavoj oblasti Mediterana, što će imati uticaja i na Crnu Goru.

Preduzeća i opštine **glavni su nosioci usluga**. U formiranju turističkog proizvoda svim elementima ponude, koji se odnose na: smještaj, ugostiteljstvo, plaže, ambijent pogodan za odmor, prateće sadržaje, čistoću, infrastrukturu itd., pridaje se isti značaj.

Posebno se vodi računa o tome šta turisti misle o svom odmoru, čime su zadovoljni a šta predstavlja problem, kako ocjenjuju odnos cijena–usluga i dr. Njihovi utisci postaju jedan od najvažnijih instrumenata prodaje.

Osim toga, i pozitivne i negativne karakteristike turističke ponude prevazilaze opštinske granice. Pozitivni primjeri privlače, dok loši odbijaju turiste koje u principu i ne zanimaju administrativne opštinske granice. Neuređene ili prepune plaže, saobraćajne gužve, noćna buka zbog glasne muzike, nečista voda, cijene, neljubazno osoblje - postaju teme za priču. To šteti imidžu, tražnji i nivou ponude čitavog regiona. Sa druge strane, jedinstvo različitosti na malom prostoru, netaknuta priroda, prelijepi pejzaži, bogata i raznovrsna etno-gastronomska ponuda, gostoljubivost domaćina samo su dio ponude koja sve više plijeni pažnju turista. Malo je mjesta na svijetu sa više klimatskih zona na relativno maloj površini – gdje se posjetilac može ujutru sunčati na obali, popodne pješačiti i voziti bicikl u planinama, a naveče istraživati romantične ulice drevnih gradova. Reljef Crne Gore varira od dramatične smjene obale, preko veličanstvenih planinskih vijenaca i drugog po dubini kanjona u svijetu (poslije Velikog kanjona), do, jedinstvenog fjorda na Mediteranu. I UNESCO je prepoznao jedinstvenost pojedinih lokacija i uvrstio ih u svoju prirodnu i kulturnu baštinu

Cilj je dalekosežnost, visoki kvalitet i raznovrsnost, umjesto uniformnosti i komunalne uskosti. Preduslov za uspješnost u radu klastera trebalo bi da budu jednaki okvirni uslovi u subregionima koji međusobno odgovaraju jedni drugima.

Crna Gora kao turistička destinacija može se podijeliti na **šest klastera**, koji se međusobno razlikuju po karakteristikama predjela i kultura:

1. Predio od Luštice do Ulcinja, sa brojnim zalivima
2. Ulcinj sa Adom Bojanom, Velikom plažom i Valdanosom
3. Bokokotorski zaliv
4. Prijestonica Cetinje i Skadarsko jezero,
5. Planinski predjeli Bjelasice, Komova i Prokletija sa dva nacionalna parka, manastirima i džamijama.
6. Planinski predjel Durmitora i Sinjajevine sa kanjonom Tare i Nacionalnim parkom.

Slika br. 1 Turistički klasteri

U Nacionalnoj strategiji održivog razvoja Crne Gore (NSOR CG) sadržano je opredjeljenje prema kom je turizam pokretačka snaga ekonomije i novog razvojnog ciklusa. Isto je zasnovano na činjenici da Crna Gora raspolaže resursima bitnim za posebno kod primorskog i zimskog planinskog turizma.

Razvoj turizma u Crnoj Gori definisan je i kroz nekoliko strateških dokumenata rađenih za područja od posebnog značaja, kao što su Master plan održivog razvoja za opštinu Kolašin i Master plan održivog razvoja za opštinu Žabljak. Takodje, osvrt na značaj turizma kao pokretača ekonomskog razvoja prisutan je i u strategijama koje tretiraju razvoj drugih privrednih grana ili prepoznaju turizam kao djelatnost koja doprinosi uravnoteženom razvoju, smanjenju nezaposlenosti, zaustavljanju migratornih kretanja. Strategija razvoja ljudskih resursa u sektoru turizma naglašava potrebu za sistemom za stručno obrazovanje i kvalifikaciju koji će zadovoljiti sve specifične zahtjeve i vrste ponuda u sektoru turizma. Ovaj zahtjev mora se hitno ispuniti jer se zbog porasta kapaciteta u svakoj narednoj godini mora pokriti 2.000 kvalifikovanih radnih mjesta.

Oblast turizma u Crnoj Gori uređena je sa 6 zakona i to:

- Zakonom o turizmu ("Sl. list CG" br. 61/10 od 22.10.2010. godine),
- Zakonom o turističkim organizacijama ("Sl. list CG" br. 73/10 od 10.12.2010. g.),
- Zakonom o raftingu ("Sl. list CG" br. 53/11 od 11.11.2011. godine),
- Zakonom o skijalištima ("Sl. list CG" br. 13/07 od 18.12.2007. godine),
- Zakonom o planinskim stazama ("Sl. list CG" br. 51/08 od 22.8.2008. godine) i
- Zakonom o boravišnoj taksi ("Sl. list CG" br. 13/04 od 20.02.2004. godine).

Sem toga u upotrebi je i niz podzakonskih propisa.

Tokom 2013. godine planirano je donošenje sljedećih zakonskih i podzakonskih akata:

- Izmjene i dopune Zakona o turizmu
- Izmjene i dopune Zakona o boravišnoj taksi
- Izmjene i dopune Zakona o skijalištima
- Pravilnik o uslovima i načinu sticanja zvanja počasnog turističkog vodiča
- Pravilnik o izgledu i sadržaju obrazaca, kao i izgledu, sadržaju i načinu vođenja Centralnog turističkog registra
- Pravilnik o djelatnostima koje se smatraju neposredno povezane sa turizmom
- Pravilnik o klasifikaciji ski- staza
- Pravilnik o obrascu, sadržaju, načinu i vođenju evidencije zaključenih ugovora o putovanju odnosno evidencije izleta
- Pravilnik o sadržaju, načinu vođenja i obrascu Registra odobrenja za obavljanje djelatnosti pružanja usluga raftinga
- Pravilnik o minimalno - tehničkim uslovima koje moraju ispunjavati pokretni objekti, kao i vrste i način pružanja ugostiteljskih usluga u tim objektima
- Pravilnik o obliku, načinu i sadržaju vođenja registra upisanih turističkih organizacija
- Izmjene i dopune Pravilnika o izgrađenim i uređenim kupalištima
- Pravilnik o obrascu, sadržaju prijave i registru evidencije o početku obavljanja turističke djelatnosti u lukama nautičkog turizma – marinama
- Pravilnik o vrstama, minimalno tehničkim uslovima, kategoriji, postupku i načinu kategorizacije luka nautičkog turizma- marina
- Pravilnik o obrascu, sadržaju prijave, sadržaju i načinu vođenja registra evidencije podnosilaca prijava o obavljanju turističkih usluga u seoskom turizmu
- Pravilnik o minimalno-tehničkim uslovima, uslovima za kategoriju i načinu kategorizacije objekata u kojima se pružaju usluge u seoskom domaćinstvu.

3. Ostvareni rezultati i uticaj sektora turizma na ekonomiju

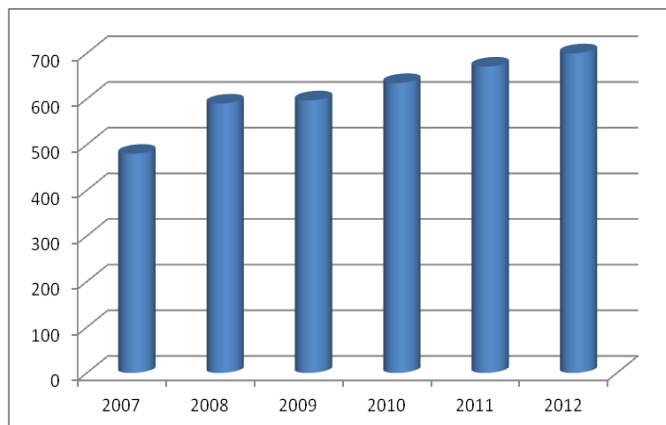
Crna Gora je već poznata kao lijepa i uzbudljiva turistička destinacija. Ali potencijal nije u potpunosti iskorišćen i željeni međunarodni imidž još nije dovoljno ostvaren. Crna Gora bi trebalo da bude među globalnim top turističkim destinacijama. Njen pejzaž i prirodne vrijednosti, kulturno-istorijsko nasljeđe, kao i gostoprimljivost ljudi, izuzetne su prednosti Crne Gore.

I pored progresa koji je ostvaren u predhodnom periodu (2001. – 2012.) jedan od glavnih problema danas u turizmu jeste nedovoljna ponuda. Smještajni kapaciteti u Crnoj Gori, po strukturi i nivou kvaliteta usluge, za sada ne omogućavaju valorizaciju ekonomskih potencijala u dovoljnoj mjeri. Struktura smještajnih kapaciteta i dalje je nepovoljna. Hoteli niže kategorije (1* i 2*) učestvuju sa oko 50% u strukturi osnovnih smještajnih kapaciteta. Stimulativnim mjerama za hotele visoke kategorije (4* i 5*), kao i primjenom strožijih poreskih opterećanja za niže kategorije objekata uz primjenu propisanih standarda i proces kategorizacije objekata teži se unapredjenju u tom segmentu turističke ponude. Crnogorski turistički proizvod nije u dovoljnoj mjeri diverzifikovan i još uvijek je izražena visoka sezonalnost. Turistička ponuda je još uvijek dominantno orjentisana na sunce i more. Nedostaje jasnija diverzifikacija regija, u smislu definisane i prepoznatljive turističke ponude, u odnosu na prirodne, klimatske i kulturno istorijske posebnosti. Tradicionalni stilovi gradnje, brižljivo uklapanje u prirodu, uključivanje regionalne umjetnosti, kulture i tradicije skoro da se ne mogu primijetiti. Mnogi turistički kompleksi nemaju potreban vlastiti koncept koji, s obzirom na mjesto, odnosno na regiju, veličinu, hotelsku infrastrukturu, utvrđuje težišta koja čine jezgro ponude. U turističkoj privredi Crne Gore izražen je problem nedostatka potrebnog broja kvalifikovanog kadra. Crna Gora nema strategiju marketinga.

3.1. Pokazatelji turističkih tokova

Procjenjuje se da ukupni prihodi iznose 700 mil. €, što je za 4,3% više u poređenju sa prošlom godinom.

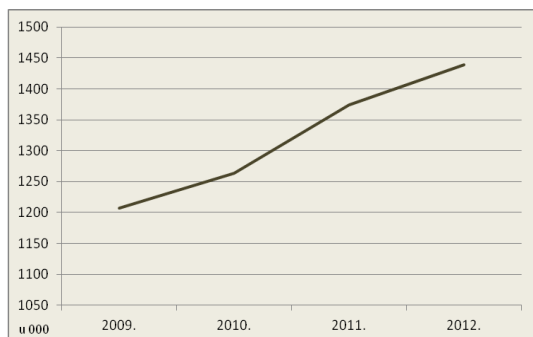
Posmatrano po godinama prihodi od turizma bilježe kontinuiran rast. Stopa rasta u 2008. godini iznosila je 23%, u 2009. godini 1%, 2010. i 2011. godine prihodi bilježe rast od 6,4%, dok je ostvarena stopa rasta u 2012. godini iznosila 4,3% (Grafik 2.).

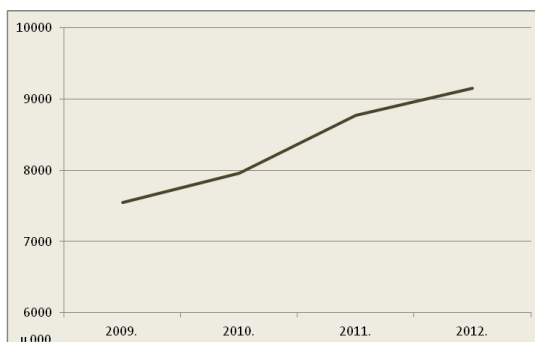
Grafik 1. Kretanje prihoda od turizma 2007.-2012.

Za pet godina (2012. u odnosu na 2007.) prihodi od turizma zabilježili su rast od oko 46%.

Tokom 2012. godine Crnu Goru posjetilo je 1,4 mil. turista, tj. 4,7% više nego 2011. god., i ostvareno je 9,1 mil. noćenja, što je povećanje za 4,3% u odnosu na prethodnu godinu.

Grafik 2. Kretanje broja turista 2009. – 2012.

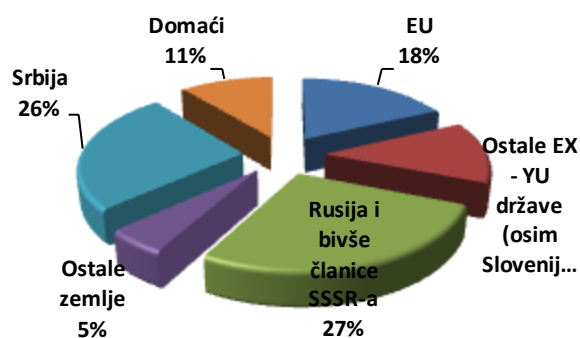

Grafik 3. Kretanje broja noćenja 2009. – 2012.

Strani turisti su ostvarili 5,25% više dolazaka i 4,15% više noćenja, dok su domaći gosti imali povećanje od 1,73% kada govorimo o njihovom ukupnom broju za dvanaest mjeseci i 4,15% kada je riječ o noćenjima.

Tabela 1: Broj i struktura turista i noćenja 2012.

	2012.	Index 12/11
Noćenja	9151236	104,29
domaći	1008229	105,42
strani	8143007	104,15
Turisti	1439500	104,81
domaći	175337	101,73
strani	1264163	105,25

Grafik 4. Struktura ostvarenih noćenja u 2012.

I Potražnja prema emitivnim tržištima

r.b.	Država	Noćenja (u 000)	Udio u ukupnim noćenjima (u %)	Stopa promjene (12/11)	Prosječna dužina boravka (u danima)
1.	Srbija	2.353	25,6	11,6	6,9
2.	Rusija	1.989	21,6	11,0	8,2
3.	Bosna i Hercegovina	678	7,3	-9,5	7,0
4.	Ukrajina	354	3,9	30,5	7,3
5.	Kosovo	250	2,6	-15,6	8,0
6.	Poljska	197	2,1	-8,4	5,0
7.	Njemačka	185	2,3	1,2	5,7
8.	Češka	175	1,8	2,1	6,5
9.	Francuska	166	1,7	9,6	5,1
10.	Albanija	160	1,6	-1,6	5,7
	Ukupno (1-10)	6.507	71,1	9,9	6,8
12.	Ostali strani	1.636	17,9	-13,8	5,7
13.	Ukupno strani	8.143	89,0	4,1	6,4
14.	Domaći	1.007	11,0	5,4	5,7
	U K U P N O	9.150	100,0	4,3	6,3

Domaći turisti ostvarili su 1.008.229 noćenja ili 11%, dok su inostrani turisti ostvarili 8.143.007 noćenja ili 89%. Kada se posmatra struktura noćenja inostranih gosti, shodno tabeli, evidentno je da noćenja turista iz deset zemalja učestvuju sa 71,1% u ukupnim noćenjima. Najviše noćenja su ostvarili turisti iz Srbije (25,6%), slijedi Rusija (21,6%), Bosna i Hercegovina (7,3%) a najmanje državljani Albanije (1,6%). Najveće stope rasta u odnosu na 2011. godinu zabilježene su u noćenjima turista iz Ukrajine (30,5%), zatim iz Srbije (11,6%), Rusije (11,0%), Francuske (9,6%), Češke (2,1%) i Njemačke (1,2%). Kod noćenja turista sa Kosova zabilježen je negativan trend (-15,6%), kao i kod noćenja turista iz Bosne i Hercegovine (-9,5%), Poljske (-8,4%) i Albanije (-1,6%). Najmanje oscilacija, u usporedbi s proteklom razdobljem, zabilježeno je kod gostiju iz Njemačke (+1,2%).

Prosječno vrijeme boravka stranih turista u 2012. iznosi 6,4 dana. Turisti iz Rusije i sa Kosova boravili su najduže u grupi zemalja "prvih deset". U toj grupi najkraći boravak imali su gosti iz Poljske (oko 5 dana). Domaći turisti su prosječno boravili oko 6 dana.

U 2012. godini, 65,3% ukupnih noćenja ostvareno je u privatnom smještaju, a 25,0% u hotelima. Inostrani turisti najvećim dijelom su bili smješteni u privatnom smještaju (66%), a u hotelima je zabilježeno 25,8% noćenja, dok je preostalih 8,2% inostranih gostiju bilo smješteno u ostalim vidovima smještaja (kampovi, odmarališta, banjskim lječilištima i sl.).

Noćenja turista prema vrstama smještajnih kapaciteta u 2012. godini:

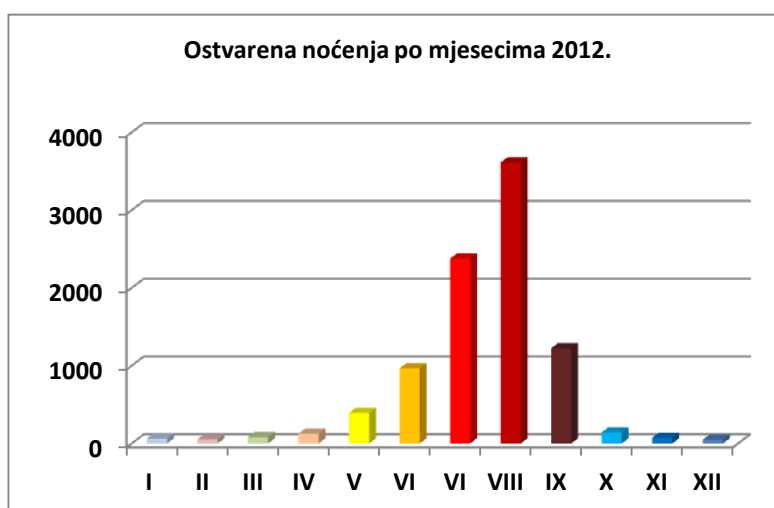
Vrsta smještaja	Noćenja (u 000)	Struktura (u %)	Stopa promjene 12/11 (u %)
Hoteli	2.290	25,0	3,5
Turistička naselja	409	4,5	-3,4
Apartmanski smještaj*	56	0,6	-0,6
Kampovi	26	0,3	-55,1
Privatni smještaj	5.978	65,3	6,7
Ostalo	391	4,3	-6,7
U k u p n o	9.150	100,0	4,3

*Apartmanski smještaj: aparthoteli i turistički apartmani

Izvor: MONSTAT

U poređenju sa 2012. godinom, ukupna noćenja ostvarena u privatnom smještaju porasla su za 6,7%, a u hotelima za 3,5%. U svim ostalim vrstama smještajnih kapaciteta, broj noćenja je smanjen u odnosu na 2011. godinu, i to u kampovima za 55,1%, u ostalim oblicima za smještaj za 6,7%, u turističkim naseljima za 3,4% i u apartmanskim vrstama smještaja za 0,6%.

Jedan od najkritičnijih aspekata sadašnjeg turizma jeste koncentracija na relativno kratak period godine. Kao i u prethodnim godinama, najveća posjeta turista u 2012. ostvarena je tokom ljetnjih mjeseci kada je Crnu Goru posjetilo 69% turista i ostvareno 76 % noćenja.

U primorskom region realizovano je 97% svih noćenja (samo u Budvi 46%). Turistički promet ostvaren tokom jula i avgusta mjeseca u primorskim opštinama čini 98% ukupnih ostvarenih noćenja u Crnoj Gori u ova dva mjeseca.

Posmatrano na godišnjem nivou promet koji generišu primorske opštine tokom jula i avgusta mjeseca čini 64% ukupnog prometa.

Vrsta turističkih mjesta	Noćenja (u 000)	Udio mjesta u ukupnom broju (u %)	Stopa promjene 12/11 (u %)
Primorska mjesta*	8.857	96,8	4,3
Planinska mjesta**	106	1,2	-1,3
Ostala turistička mjesta ***	80	0,9	17,7
Glavni grad	103	1,1	-0,7
Ostala mjesta****	4	0,0	117,0
U k u p n o	9.150	100,0	4,3

*Ulcinj, Bar, Budva, Tivat, Kotor i Herceg Novi

** Žabljak, Kolašin, Plav, Plužine, Rožaje i Andrijevica

*** Bijelo Polje, Berane, Mojkovac, Nikšić, Šavnik, Pljevlja i Cetinje

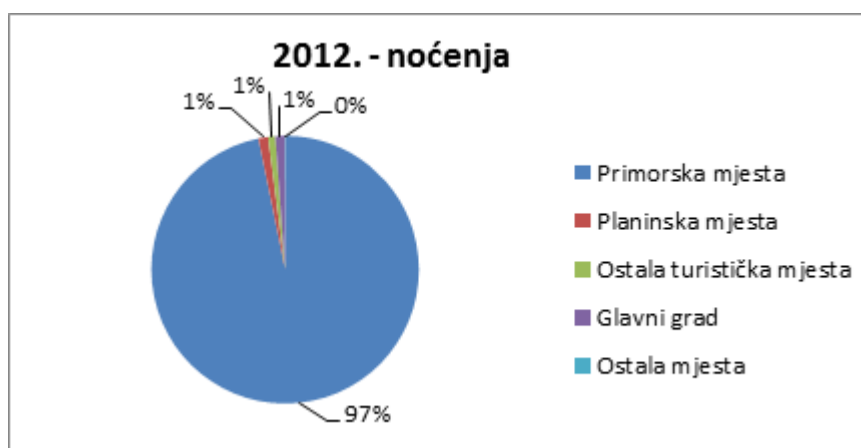
**** Danilovgrad

Izvor: MONSTAT

Tokom 2012. godine, ukupna su noćenja u Crnoj Gori porasla za 4,3%, što je najvećim dijelom rezultat rasta noćenja u Primorskim turističkim mjestima, koji je u odnosu na 2011. godinu iznosio 4,3%. Rast od 17,7% kumulativno ostvaren je na nivou sedam opština (Bijelo Polje, Berane, Mojkovac, Nikšić, Šavnik, Pljevlja i Cetinje).

Pad u broju ostvarenih noćenja u poređenju sa 2011. godinom, zabilježen je u Planinskim mjestima (-1,7%), kao i u Glavnom gradu (-0,7%).

Prema strukturnim udjelima u ukupnim noćenjima, ostvarenih tokom 2012. godine, Primorska mjesta učestvuju sa 96,8%, zatim Planinska sa 1,2%, Glavni grad sa 1,1%, Ostala turistička mjesta sa 0,9%.

Grafik 5. Ostvarena noćenja po mjesecima 2012.

3.2. Uticaj turizma na BDP, zaposlenost i platni bilans

3.2.1. Uticaj turizma na BDP i zaposlenost

Svjetski savjet za putovanje i turizam procjenjuje direktne i indirektne uticaje turizma u jednoj ekonomiji. Turizam u Crnoj Gori generiše, direktno i indirektno, 663,8 mil. € ili 19,5% BDP¹.

Shodno Izvještaju Svjetskog savjeta za putovanja i turizam procjene za 2012. godinu su rast prihoda generisanih turizmom po prosječnoj realnoj stopi od 8,6% i rast zaposlenosti po prosječnoj realnoj stopi od 5,8%, u narednom desetogodišnjem periodu.

Kao što se vidi na grafiku br. 6, direktni uticaj turizma procjenjuje se na 336 mil. € ili 9,9% Bruto društvenog proizvoda, dok se indirektni uticaj turizma ili potrošnja koju generiše posjeta turista, a vezana je za druge privredne grane, procjenjuje na 222 mil €. Svjetski savjet za putovanja i turizam procjenjuje i indukovanu potrošnju koja se odnosi na potrošnju direktno ili indirektno zaposlenih u industriji putovanja i turizmu, koja se procjenjuje na 106 mil. €.

Na grafiku 6. Prikazana je i zaposlenost koju generiše turizam. Svjetski savjet za putovanje i turizam procjenjuje da zaposlenost koju direktno generiše turizam iznosi 14.000 ili 8,7% ukupne zaposlenosti. Turizam i indirektno generiše zaposlenost u drugim privrednim granama i to 14.000 radnih mjesta (oko 9.000 zaposlenih u povezanim granama - snabdijevači turističke potrošnje i 5.000 radnih mjesta koje generišu investicione aktivnosti u turizmu). Dakle ukupna zaposlenost koju generiše turizam iznosi 28.000 radnih mjesta što je 17,6% ukupne zaposlenosti.

Svjetski savjet za putovanje i turizam rangira Crnu Goru na:

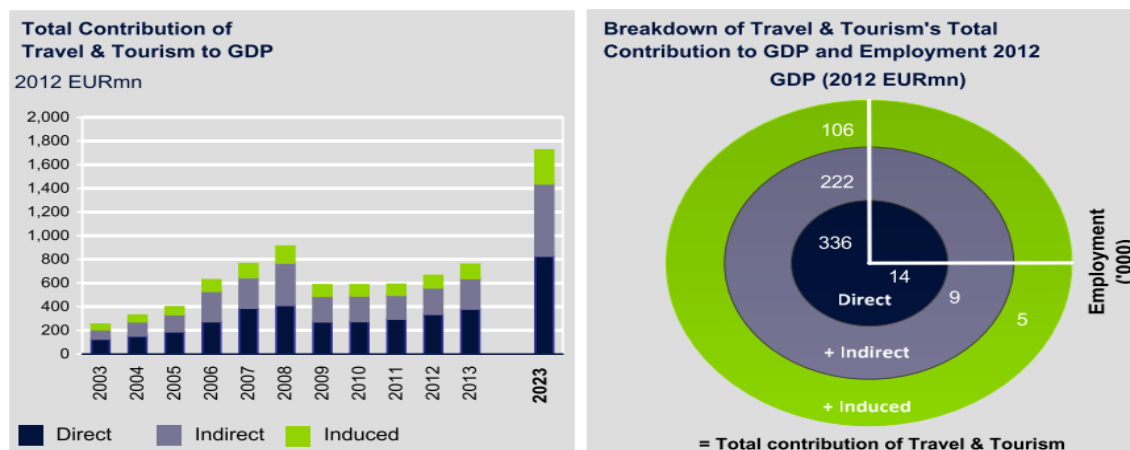
- 138 mjestu prema apsolutnoj veličini
- 33 mjestu prema visini doprinosa nacionalnoj ekonomiji
- 1 mjestu prema prognozi rasta u 2013. god.
- 2 mjestu prema dugoročnoj prognozi rasta

¹ Svjetski savjet za putovanje i turizam, Travel & Tourism: Economic Impact Montenegro, 2013.

WORLD RANKING (OUT OF 184 COUNTRIES):

Relative importance of Travel & Tourism's total contribution to GDP

138 ABSOLUTE Size in 2012	33 RELATIVE SIZE Contribution to GDP in 2012	1 GROWTH 2013 forecast	2 LONG-TERM GROWTH Forecast 2013-2023
--	---	-------------------------------------	--

Grafik 6. Uticaj turizma na BDP i zaposlenost

Zavod za statistiku Crne Gore MONSTAT procjenjuje da je sektor *Usluge pružanja smještaja i ishrane* učestvovao u BDP 2011. godine oko 5%. Prikazano učešće se odnosi na bruto dodatu vrijednost za *Usluge pružanja smještaja i ishrane*, odnosno na bruto vrijednost usluga umanjenu za vrijednost proizvoda i usluga koja se troše pri pružanju usluga².

Zaposlenost u sektoru "*Hoteli i restorani*" je u 2011. godini, shodno izvještaju MONSTAT-a, bila oko 13.000 radnih mjesta ili oko 8% ukupne zaposlenosti.

3.2.2. Uticaj turizma na platni bilans

Crna Gora je pretežno receptivna zemlja i ostvaruje suficit na poziciji Putovanja – turizam u platnom bilansu, što značajno doprinosi uravnoteženju tekućeg računa platnog bilansa. Prihodi od turizma doprinose ublažavanju spoljnotrgovinskog deficita i pokazatelji su značaja turizma za cijelu ekonomiju³.

U 2010. godini (prihod za 2012.) procijenjeni **prihod stranih turista** iznosio je 498 mil. € ili 16,5% BDP.

² Zavod za statistiku MONSTAT, Statistički godišnjak, 2012.

³ Centralna banka Crne Gore, Sektor za istraživanja i statistiku, Analiza efekata turizma na BDP, zaposlenost i platni bilans u Crnoj Gori, 2011.

Tabela 2: Tekući račun platnog bilansa Crne Gore u 000 €

	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.
A. TEKUĆI RAČUN	-311.400	-686.782	-1.077.544	-1.583.687	-896.329	-778.280
1. ROBE	-673.507	-1.010.324	-1.607.173	-2.101.923	-1.371.699	-1.317.382
1.1. Izvoz	369.321	461.999	483.435	450.391	296.313	356.626
1.2. Uvoz	1.042.828	1.472.323	2.090.608	2.552.314	1.668.012	1.674.008
2. USLUGE	195.540	197.099	438.992	399.381	384.618	446.432
Transport	27.863	7.826	15.651	9.132	32.497	55.971
Prihodi	63.670	56.831	72.013	92.000	99.050	130.145
Rashodi	35.807	49.005	56.363	82.868	66.553	74.174
Putovanja – turizam	211.920	251.111	432.612	485.730	439.388	464.216
Prihodi	222.193	271.427	459.544	515.234	474.684	498.080
Rashodi	10.273	20.316	26.932	29.504	35.295	33.864
Ostale usluge	-44.244	-61.838	-9.271	-95.481	-87.268	-73.755
Prihodi	43.903	89.778	141.414	143.357	106.753	118.798
Rashodi	88.146	151.616	150.684	238.838	194.021	192.553
3. DOHOCI	20.012	36.236	31.258	45.795	5.375	-21.738
3.1. Prihodi	64.791	70.771	105.335	168.824	162.770	165.802
3.2. Rashodi	44.779	34.534	74.076	123.029	157.395	187.540
4. TEKUĆI TRANSFERI	146.555	90.207	59.379	73.060	85.377	114.408
4.1. Transferi u Crnu Goru	163.455	108.555	100.761	109.308	117.681	146.316
4.2. Transferi iz Crne Gore	16.899	18.349	41.381	36.248	32.304	31.908

Izvor: CBCG

Za Crnu Goru je karakterističan visok spoljnotrgovinski deficit koji je posljedica niskog izvoza i visoke uvozne zavisnosti. Pokrivenost spoljnotrgovinskog deficita prihodima od putovanja i turizma u periodu 2001. – 2010. godine u prosjeku je iznosila 31%. Pokrivenost deficita u 2009. godini i 2010. godini iznosila je 35%, odnosno, 38%⁴.

U 2011. godini, rast eksterne tražnje je pozitivno uticao na kretanja na računu usluga na kojem je suficit (530,4 miliona eura) povećan za 29,3%, prije svega, zahvaljujući većim prihodima od putovanja - turizma (za 12%). Pokrivenost spoljnotrgovinskog deficita suficitima ostvarenim na ostalim računima tekućeg računa u 2011. godini iznosila je 51,5%, što je za 11,8 procentnih poena više u odnosu na predhodnu godinu⁵.

3.3. Izvještaj "Horwath Hotel Industry Survey"

Praćenje transparentnog iskazivanja poslovnih rezultata pojedinih segmenata turističke ponude, a posebno hotelijerstva kao jednog od najvažnijih segmenata turizma bitno je zbog upoređivanja sa rezultatima hotelijerstva drugih zemalja i od koristi su, kako vlasnicima hotela i njihovim menadžerima, tako i investitorima i drugim zainteresovanim subjektima.

U tom cilju sprovedeno je istraživanje o poslovanju crnogorskog hotelijerstva, koje su, po nalogu Ministarstva održivog razvoja i turizma, uradili Horwath Consulting, Zagreb i Fakultet za turizam, hotelijerstvo i trgovinu, Bar.

⁴ Centralna banka Crne Gore, Sektor za istraživanja i statistiku, Analiza efekata turizma na BDP, zaposlenost i platni bilans u Crnoj Gori, 2011.

⁵ Centralna banka Crne Gore, Izvještaj o stabilnosti finansijskog sistema, 2011.

Istraživanje poslovanja hotelijerstva Crne Gore sprovedeno je po standardnoj metodologiji istraživanja "Horwath Hotel Industry Survey".

Instrument istraživanja je upitnik, čije su osnove definisane u Horwath Internationalu. Upitnik se sastoji od 21 pitanja obuhvatajući podatke o fizičkom stanju objekata i strukturi sadržaja, njihovoj tehnološkoj opremljenosti, zaposlenosti, kao i o tržišnim i finansijskim rezultatima poslovanja.

Terenski dio istraživanja sproveden je u periodu od jula 2011. god. do februara 2012. godine, a prikupljeni se podaci odnose na 2010. poslovnu godinu i planirane rezultate za 2011. godinu.

Uzorak je obuhvatio 44 hotela u Crnoj Gori, odnosno uključuje 7.152 hotelskih soba, što predstavlja više od pola registrovanih hotelskih kapaciteta Crne Gore. Ukupan broj hotelskih soba u 2011. godini iznosio je 12.529, a 2010. 12.033 soba.

Rezultati Istraživanja ne predstavljaju statistički prosjek poslovanja hotelijerstva Crne Gore, već ukazuju na trenutno dostignuti nivo poslovnog rezultata stvarajući bazu i za buduće praćenje trendova razvoja crnogorskog hotelijerstva.

Rezultati Istraživanja su relevantni za različitu veličinu hotelskog objekta, kategoriju, cjenovni nivo i regionalnu pripadnost hotela (Primorje, Središnji i Planinski dio Crne Gore). Svi rezultati predstavljaju jednostavne aritmetičke sredine.

Finansijski rezultati poslovanja prikazani su u skladu sa jedinstvenom izvještajnom metodologijom specijalizovanom za hotelsku privredu, pod nazivom "Uniform System of Accounts for Lodging Industry" (USALI).

Ključni rezultati hotelske industrije prezentovani kroz Izvještaj daju trenutnu sliku hotelijerstva Crne Gore u poređenju s proteklih pet godina, kao i trendove za naredne dvije godine.

Istraživanje je pokazalo da proteklih nekoliko godina, poslovni prihodi hotelijerstva Crne Gore ukazuju na pozitivne trendove poslovanja. Od 2006. do kraja 2011. godine ostvarena je prosječna godišnja stopa rasta hotelskih prihoda po sobi od 6,3%. S obzirom na nastavak recesije i spori oporavak na emitivnim tržištima potražnje u posljednje dvije godine, hoteli Crne Gore su prema prognozi 2011. godine realizovali minimalni rast prihoda u odnosu na 2010. godinu. Prema očekivanjima poslovanja u periodu 2012-2013. godine, crnogorski hotelijeri predviđaju dalji rast prihoda do kraja 2013. godine za 16%, kada bi ukupni poslovni prihodi po hotelskoj sobi trebali biti 16,5 hiljada € prosječno godišnje.

Sezonska koncentracija turističkog prometa tokom ljetnjeg perioda i dalje ostaje karakteristika većeg broja hotela u Crnoj Gori. Globalna ekonomska kriza najviše je uticala na stagnaciju popunjenosti hotelskih soba, pa je u posljednje dvije godine, prosječna godišnja iskorišćenost soba bila oko 30%. Prema očekivanjima hotelijera, u 2012. godini se očekuje dalji rast iskorišćenosti hotelskih kapaciteta u Crnoj Gori za 19%, a u 2013. godini za još 3%.

Crnogorski hotelijeri su u 2011. god., uglavnom zbog većeg broja individualnih gostiju, povećali prosječne cijena soba za 21% u odnosu na 2010. godinu.

Prosječna ostvarena cijena sobe je, prema prognozi 2011. god., iznosila 75 €. Prema predviđanjima hotelijera, u periodu 2012-2013. godina, očekuje se zadržavanje cijena na istom nivou, što bi kombinovano s rastom iskorišćenosti kapaciteta dovelo do porasta proihoda smještaja 2013. godine u odnosu na 2011. godinu.

Rezultati istraživanja baziraju se na uzorku u kojem preovladavaju hoteli sa 3 zvjezdice. Prosječna starost hotela u uzorku je 30 godina, sa prosječnim periodom od posljednjeg obnavljanja od četiri godine.

Prema istraživanju, u 2011. godini došlo je do značajnog pada prosječnih investicija u hotele Crne Gore u odnosu na 2010. godinu. Prema rezultatima istraživanja, 36% anketiranih hotela u Crnoj Gori je u 2011. godini uložilo je 566 hiljada € prosječno po hotelu. U 2012. godini predviđene su investicione aktivnosti u 23% anketiranih hotela s prosječnom investicijom od 2,4 mil. € po objektu.

Operativna profitabilnost hotela se standardno mjeri pokazateljem dobiti prije fiksnih troškova (GOP), koji je u 2011. godini je u odnosu na 2006. godinu poboljšan za 40% (3,1 hiljada € prosječno po hotelskoj sobi). Prema prognozama za 2011. godinu, učešće GOP-a (dobit prije fiksnih troškova – opreativna profitabilnost hotela) u ukupnom prihodu hotela je, zbog bolje realizacije prihoda i značajnog smanjenja operativnih troškova, ipak poboljšano (na 22% prihoda). U periodu 2012-2013. godine, hotelijeri očekuje stabilnost ovog indikatora, na nivou od prosječno 20% prihoda.

Značajan uticaj na ostvareni rezultat u crnogorskom hotelijerstvu ima amortizacija koja prosječno godišnje obuhvata 11,5% prihoda. Anketirani hotelijeri nijesu planirali ostvarenje dobiti u 2011. godini, dok je u odnosu na prethodnu 2010. godinu, gubitak smanjen za 64%.

U periodu sprovođenja istraživanja, tj. od 2004. godine, jedan od najznačajnijih troškova hotela, trošak rada, bio je konstantno visok. Obavljene investicije u podizanje nivoa kvaliteta crnogorske hotelske industrije uticale su na dodatno povećanje ovog troška, pa se učešće troškova rada u realizovanom prihodu hotela povećalo na 45,5% u 2010. god.

Posmatrano po regijama, u periodu 2006-2010. god. poslovni prihod hotela Primorske regije povećan je za 22%, na prosječno 14 hiljada € po sobi. Na tržištu su se pojavili hoteli višeg kvaliteta i u procesu stabilizacije njihovog poslovanja, prosječni prihodi hotela Regije su prema prognozama za 2011. godinu, sniženi.

S obzirom na cjelogodišnje poslovanje hotela u Središnjem dijelu Crne Gore, poslovni prihod hotela ove regije veći je od prosjeka za 65%. Prema prognozi za 2011.god., u odnosu na prethodnu 2010. god., hotelijeri nisu ostvarili veće prihode, ali su ipak podigli prosječne cijene za 16%, uz istovremeno smanjenje popunjenosti kapaciteta.

Hotelijerstvo Planinskog regiona Crne Gore obuhvata dio hotelijerstva u visokoatraktivnim planinskim destinacijama Crne Gore (Kolašin, Žabljak, Bijelo Polje), gdje se očekuje veće intenziviranje hotelskog investicionog ciklusa u narednim godinama.

U periodu od početka sprovođenja ovog istraživanja, hoteli ove regije su ostvarivali najniže tržišne pokazatelje. U 2010. god., trend se promijenio pa su hoteli realizovali popunjenost soba malo nižu od prosjeka Crne Gore (29%). U 2011. god., su je još povećali (31%).

Rezultati istraživanja po kategorijama hotela pokazuju da nivo potražnje, ali i finansijski rezultati poslovanja hotela viših kategorija u Crnoj Gori, ostvaruju stabilne i visoke stope rasta. Tako je u periodu sprovođenja ovog istraživanja poslovni prihod hotela sa 4 i 5 zvjezdica porastao dvostruko u 2011.god. u odnosu na 2006. godinu, dok je isti indikator za hotele kategorije 2*, ostao na istom nivou. Ovo govori u prilog činjenici da se intenzivnim investiranjem u kvalitetnije objekte postiglo uspješnije poslovanje.

Prema prognozi za 2011. godinu, najprofitabilniji su bili hoteli s 4 zvjezdice (učešće GOP-a u prihodu od 43%), dok su zbog visokog nivoa operativnih troškova, hoteli najviše kategorije realizovali GOP od 19% prihoda. Hoteli nižih kategorija nijesu bili profitabilni u 2011.god.

4. Smještajni kapaciteti u Crnoj Gori

Crna Gora, prema posljednjem zvaničnom izvještaju MONSTAT-a za 2011. godinu, raspolaže sa smještajnim kapacitetima od 157.697 ležaja.

U hotelskim kapacitetima je 28.539 ležaja (18,1% ukupnog broja ležaja), zatim u pansionima, motelima, turističkim naseljima, turističkim apartmanima, banjskim, radničkim, dječijim i omladinskim, kampovima i odmaralištima nalazi se ukupno 13.650 (8,6% ukupnog broja) ležaja, dok se u privatnom smještaju, turistima nudi 115.508 (73,3% ukupnog broja) ležaja.

Ministarstvo nadležno za poslove turizma je u okviru svojih nadležnosti zaključno sa 31.12.2012. godine kategorisalo 355 ugostiteljska objekata za smještaj, koji raspolažu sa 40.015 kreveta.

Tabela 3: Kategorisani ugostiteljski objekti iz nadležnosti Ministarstva

KATEGORIJE	BROJ OBJEKATA	%	BROJ LEŽAJA	%
5****	5	1,3	867	2,2
4****	83	23,4	10.149	25,4
3***	127	35,8	9.116	22,8
2**	100	28,2	14.614	36,4
1*	40	11,3	5.269	13,2
UKUPNO	355	100	40.015	100

Tokom 2012. godine, Komisija za kategorizaciju je izvršila kategorizaciju i rekategorizaciju 50 objekata od kojih su 22 nova objekta sa 1.219 kreveta. U strukturi novokategorisanih objekata najveći broj odnosno 9 objekata je kategorije 3 zvjezdice, 6 objekata kategorije 2 zvjezdice, 4 objekata kategorije 4 zvjezdice, dva objekta kategorije 1 zvjezdica i jedan objekat sa 5 zvjezdica.

Ako posmatramo trendove od 2008. kada je počela kategorizacija, vidimo da raste učešće ležajeva većih kategorija tako da u 2012.god. imamo da je njihovo učešće za 4* poraslo na 25,4% u odnosu na 2008.god. kada je iznosilo 18,5%, dok je opalo učešće ležaja sa 2* (u 2008.god. učestvovali su sa 53,87%, a u 2012.god. 36,4%).

Shodno statističkim podacima hoteli i slični objekti u strukturi smještajnih kapaciteta učestvuju sa oko 27%. Struktura smještajnih kapaciteta je nepovoljna, posebno imajući u vidu procjene privatnog smještaja u sivoj ekonomiji koje utiču da se navedeno učešće značajno smanjuje. Radi se o nepovoljnosti, jer hoteli i slični smještajni kapaciteti čine okosnicu turističke privrede.

Tur-operatori, avio-kompanije i internet portali zasnivaju svoje prodaje na standardnim hotelskim kapacitetima. Hoteli i slični smještajni kapaciteti obično ostvaruju najviši prihod po gostu i po danu, najdužu sezonu i stvaraju najviše poslova po ležaju, što nameće potrebu za izgradnjom kvalitetnog, visokoprofitnog hotelskog sektora, što je bio glavni cilj Strategije za razvoj kvaliteta.

Hrvatska, takođe, ima nisko učešće hotelskih smještajnih jedinica (13%), dok je značajno učešće u domaćinstvima, odnosno u privatnom smještaju (49%). Kada je u pitanju kvalitet usluge, u hotelijerstvu Hrvatske dominiraju hoteli srednje kategorije 3*** sa oko 44% učešća u ukupnim hotelskim ležajevima, a zatim slijede hoteli više kategorije (4**** i 5*****) sa učešćem od 41%.

Hotelski smještaj visokog nivoa kvaliteta usluge (4**** i 5*****) generiše najveće ekonomske efekte za BDP, zaposlenost, prihode države i produženje sezone⁶.

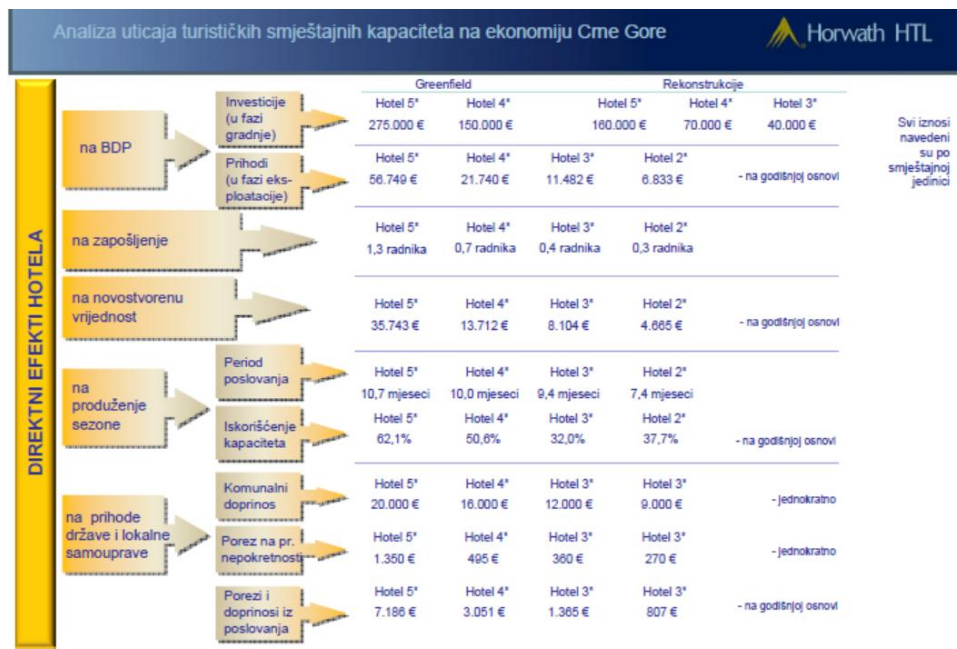
Kompanija Horwath HTL je uradila Analizu uticaja turističkih smještajnih kapaciteta (hotelskih kapaciteta, vila i apartmanskih smještaja) na ekonomiju države i lokalnih zajednica.

Imajući u vidu da preovladavajući udio u smještajnim kapaciteti Crne Gore čine privatne sobe i kuće (54,5%), koje s obzirom na nivo cijene i izraženu sezonalnost, ostvaruju najmanji doprinos na benefit, u skladu sa strateškim razvojnim dokumentima iz oblasti turizma, glavni akcenat daje se izgradnji hotelskih kapaciteta koji će zadovoljiti kriterijume najviših kategorija i koji obećavaju najbolju popunjenost tokom cijele godine i najveće prihode. Prema statističkim podacima hotelijerstva, hoteli sa 5 zvjezdica posluju 10,7 mjeseci, a hoteli kategorije 2** i 1 * 7,4 mjeseca. Opšti nivo iskorišćenosti turističkih naselja, vila i apartmana u Crnoj Gori je veoma nizak sa 75 dana pune iskorišćenosti.

Što se tiče direktnog doprinosa hotela, prosječan hotelski prihod po sobi u hotelima sa 5 zvjezdica je 56.749 eura, što predstavlja 8,3 puta viši iznos od istog u hotelima sa 2 i 1 zvjezdicu. U poređenju sa hotelima, prosječan godišnji prihod turističkih naselja, vila i apartmana znatno je niži, tako je prosječan prihod po smještajnoj jedinici turističkog naselja sa 4 zvjezdice manji za 7,6 puta u odnosu na hotel sa 5 zvjezdica. Isto tako, prikaz novostvorene vrijednosti koja predstavlja zbir bruto plata, povezanih troškova rada i bruto operativne dobiti rada, pokazuje da je novostvorena vrijednost u hotelima najveće kategorije veća za čak 7,7 puta od iste u hotelima najniže kategorije, dok je u odnosu na turistička naselja, vile i apartmane najveće kategorije veća za 6,2 puta.

⁶ Izvor: Horwat HTL, Analiza uticaja turističkih smještajnih kapaciteta Crne Gore na ekonomiju države i lokalne zajednice - Fazni izvještaj, 15. decembar 2009.

Takođe, analizom uticaja turističkih smještajnih kapaciteta na zapošljavanje može se konstatovati da hoteli najviše kategorije (5*) imaju i najveći broj zaposlenih po smještajnoj jedinici (1,33), i taj prosječan broj opada sa kategorijom crnogorskih hotela i drugih turističkih smještaja.

Grafik br. 7 Analiza uticaja turističkih smještajnih kapaciteta

Izvor: Horwat HTL, Analiza uticaja turističkih smještajnih kapaciteta Crne Gore na ekonomiju države i lokalne zajednice - Fazni izvještaj, 15. decembar 2009.

U posljednje dvije godine otvoreno je 44 nova hotela, sa ukupno 2.258 ležajeva, od kojih je 64% višeg nivoa kvaliteta usluge.

Tokom investicionog ciklusa u Crnoj Gori, u značajnom broju privatizovanih objekata, uspješno su realizovane ugovorene obaveze, čime je u značajnoj mjeri podignut nivo standard turističkih usluga i ukupne turističke ponude. Riječ je o hotelima Splendid, Bjanka, Montenegro, Avala, Queen of Montenegro, Mediteran, Iberostar Bellevue, Tara, Monte Casa, Rivijera, Topla, Centar, Rivijera Njivice, Princess, i dr. danas nesumniivo predstavljaju nosioce ukupne turističke ponude i značajnu kariku razvoja turizma u Crnoj Gori.

Sem navedenih uspješnih privatizacionih projekata, u toku je i postupak preispitivanja privatizacionih ugovora za čitav niz hotela, kroz koji će Vlada Crne Gore postaviti nove rokove investitorima u kojima je neophodno započeti realizaciju investicija, čija dinamika je u ovom trenutku sporna ili eventualno raskinuti ugovore. Vlada Crne Gore očekuje da će investitori poštovanjem novih rokova sve planirane hotele staviti u funkciju u predviđenom roku i na zadovoljstvo svih turističkih poslenika u Crnoj Gori unaprijediti cjelokupan turistički proizvod i stvoriti prepoznatljiv imidž Crne Gore. Ipak, uprkos znatnim naporima, 50% hotelskih kapaciteta jeste ispod nivoa koji zahtijeva međunarodno turističko tržište.

5. Sistem promocije u Crnoj Gori

5.1. Uloga Nacionalne turističke organizacije Crne Gore

Vlada Crne Gore, u septembru 2006. godine, u skladu sa Zakonom o turističkim organizacijama, donijela je Odluku o osnivanju Nacionalne turističke organizacije Crne Gore, kojom prestaje da postoji Turistička organizacija Crne Gore. Organi NTO CG su: Predsjednik, Skupština, Izvršni odbor i Nadzorni odbor.

Dužnost Predsjednika NTO CG obavlja ministar turizma, u skladu sa Zakonom o turističkim organizacijama.

Skupštinu Organizacije čine predstavnici lokalnih turističkih organizacija i predstavnici Vlade, kao obavezni članovi, kao i predstavnici privrednih asocijacija i društava koji se dobrovoljno učlane, na način i pod uslovima utvđenim statutom. Broj predstavnika članova u Skupštini NTO utvrđuje se statutom i određuje srazmjerno njihovom turističkom značaju i učešću u ukupnom prihodu NTO CG.

Izvršni odbor NTO CG ima predsjednika i članove koje bira skupština iz reda članova Organizacije, na način da obezbijedi srazmjerno predstavljanje u Izvršnom odboru, a shodno njihovom turističkom značaju i njihovom učešću u ukupnom prihodu NTO CG. Izvršni odbor NTO CG ima pet članova

Nadzorni odbor NTO CG bira skupština iz reda članova NTO CG. Nadzorni odbor ima tri člana.

Stručna služba NTO CG ima 20 zaposlenih.

Saglasnost na Statut, godišnji program rada i programe turističke informativno propagandne djelatnosti, finansijski plan i završni račun NTO CG i akt o osnivanju predstavništava u inostranstvu daje Vlada Crne Gore.

NTO CG, ima osnovana četiri predstavništva :

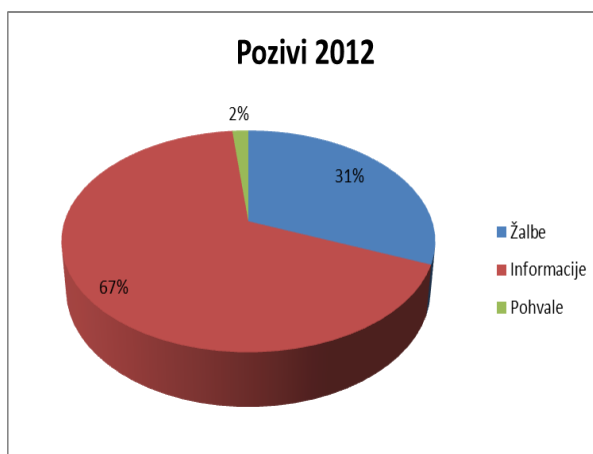
- Frankfurt – Njemačka (osnovano 2008.g.)
- Beograd – Srbija (osnovano 2009.g.)
- Sarajevo – Bosna i Hercegovina (osnovano 2009.g.)
- Ljubljana – Slovenija (osnovano 2009. g.)

Kao nezavisan organ u okviru Nacionalne turističke organizacije Crne Gore za MICE (Meetings, Incentives, Conventions, Conferences, Congresses, Exhibitions, Events – sastanci, događaji, konferencije, kongresi, izložbe i sl.), tržište, 2008. godine, formiran je Montenegro Convention Bureau (MCB) . Trenutno MCB ima 19 članova, većinom su to hoteli sa 4 i 5 zvjezdica koji raspolažu kongresnim sadržajima i DMC–Destination Managament Companies tj. agencije specijalizovane za MICE turizam.

U cilju obezbjeđenja informacija od značaja za ugodan boravak u našoj zemlji za sve posjetioce, kao i za građane Crne Gore, formiran je Montenegro Customer Care (1300 Call centar) kao jedinstven servis u svrsi turizma.

Operateri pružaju sve servisne informacije 24 sata dnevno. NTO razvija tehnološki savremen zvaničan sajt crnogorskog turizma www.montenegro.travel, koji je namijenjen kao informativno sredstvo za sve one koji planiraju boravak u našoj zemlji, kao i za one koji traže servisne informacije tokom samog boravka. Povezan je sa gotovo svim društvenim mrežama, kao i sa samim turističkim centrom 1300.

Služba telefona za informacije, sugestije, pritužbe i pohvale specijalnog telefona 1300, za potrebe Nacionalne turističke organizacije, od 1. januara do 31. decembra 2012. godine zabilježila je ukupno 6.204 poziva, 4.177 poziva odnosilo se na pružanje različitih informacija, 1.925 na pritužbe i 102 na pohvale.

Grafik br. 8 Struktura poziva na Call Centar

Uspostavljanje NTO CG, od strane Svjetskog savjeta za turizam i putovanja (WTTC- Izvještaj za Crnu Goru za 2008. godinu) ocijenjen je kao važan korak koji je Vlada preduzela na razdvajanju funkcija marketinga i promocije od turističkog menadžmenta. U Izvještaju se navodi da NTO predstavlja dobar primjer privatno javnog partnerstva koji doprinosi pokrivanju troškova za aktivnosti NTO.

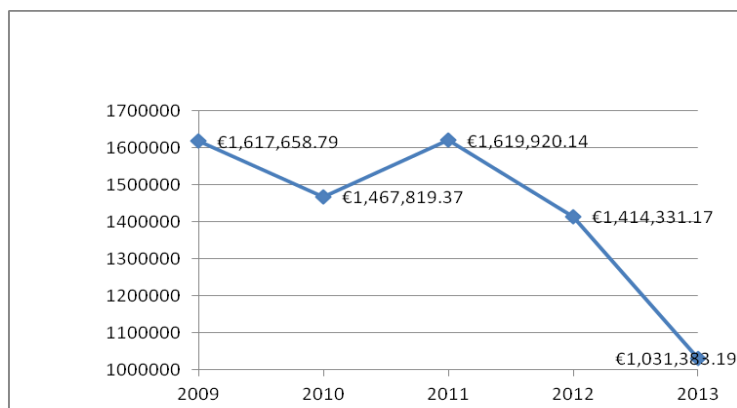
NTO CG ostvaruje prihode iz budžeta Crne Gore, članskih doprinosa (30%), boravišne takse (20%), turističke takse (20%) na osnovu posebnih zakona, dobrovoljnih priloga (donacija), kredita i iz drugih izvora u skladu sa posebnim propisima.

Slijedi pregled sa budžetom NTO nekih evropskih zemalja, po veličini uporedivih sa Crnom Gorom.

Zemlja	EUR
Crna Gora	1,031,383
Malta	35,013,788
Kipar	71,081,722
Hrvatska	34,874,000

Tabela 4: Budžeti NTO nekih evropskih zemalja

U nastavku je dat grafički prikaz kretanja budžeta NTOCG po godinama 2009. – 2013.

Grafik 9. Budžet NTOCG po godinama 2009. – 2013.

Iako WTTC podržava odluku Vlade da vremenom smanji sopstveni finansijski doprinos NTO, preporučeno je da se ozbiljno razmotri obezbjeđivanje povećanih finansijskih sredstava tokom narednih nekoliko godina kako bi se olakšalo poslovanje predstavništava NTO CG na ključnim tržištima. Iskustva u svijetu pokazuju da tražnja za bilo kojom turističkom destinacijom naglo raste ukoliko se marketing i promotivne aktivnosti dobro finansiraju i ako su djelotvorne. Konkurentna, kontinuirana promotivna kampanja na tradicionalnim i novim stranim tržištima bi dodatno unaprijedila imidž turističke destinacije i pomogla u generisanju nove tražnje.

Preporuka UNWTO je da se u turističku promociju ulaže 2-4% prihoda od turizma, što bi u slučaju Crne Gore iznosilo 15-25 miliona EUR.

NTOCG je zajedno sa 33 nacionalne turističke organizacije evropskih zemalja, punopravna članica Evropske komisije za putovanja (ETC), koja se bavi promocijom našeg kontinenta na udaljenim trećim tržištima (SAD, Japan, Kina, Indija...)

U cilju promocije turističke sezone NTO CG je, u skladu sa raspoloživim budžetom, sprovodi intenzivne promotivne aktivnosti počev od sajamskih nastupa na bitnijim emitivnim tržištima pa do kampanje na tržištima susjednih zemalja, zatim kroz organizaciju studijskih putovanja za bitnije medije i organizaciju posebnih akcija i događaja. Već nekoliko godina Crna Gora realizuje kampanju „Experience Wild Beauty“ na vodećim TV mrežama CNN i BBC.

5.2. Uloga LTO u turističkoj promociji

Zakonom o turističkim organizacijama predviđeno je da opštine mogu da osnuju lokalnu turističku organizaciju, dok su opštine u kojima postoji najmanje jedno turističko mjesto u obavezi da formiraju lokalnu turističku organizaciju.

Akt o osnivanju lokalne turističke organizacije donosi skupština opštine. Takođe, za teritoriju dvije ili više opština može se, sporazumom tih opština, osnovati međuopštinska turistička organizacija, bez prethodnog osnivanja lokalnih turističkih organizacija.

Zadaci lokalne turističke organizacije mogu se strukturirati na sljedeći način: planiranje /izvještavanje, politika, proizvod, promocija i saradnja.

LTO ostvaruje prihode iz sljedećih izvora: članskog doprinosa (70%), boravišne takse (80%), izletničke takse (100%), turističke takse (40%), sredstva budžeta opštine, dobrovoljnih priloga (donacija), kredita i drugih izvora u skladu sa zakonom. Takođe, prihod može da ostvaruje prodajom suvenira i obavljanjem izdavačke djelatnosti.

Obavezni članovi u LTO-ima su sva pravna i fizička lica koja na teritoriji opštine u kojoj je osnovana LTO imaju svoje sjedište ili organizacioni dio i koja ostvaruju prihod obavljanjem turističkih i ugostiteljskih, kao i sa turizmom neposredno povezanih djelatnosti. Organi LTO su: Skupština, Izvršni odbor i Predsjednik.

Skupštinu LTO čine predstavnici članova LTO i predstavnici nadležnog organa lokalne samouprave, kao obavezni članovi, kao i predstavnici ostalih članova LTO koji se dobrovoljno učlane.

Slijedi pregled broja zaposlenih i godišnji budžet po lokalnim turističkim organizacijama:

Lokalne turističke organizacije	Broj zaposlenih	Budžet za 2013. u €
Herceg Novi	9	865.000,00
Kotor	10	550.000,00
Tivat	3	271.950,00
Budva	19	1.650.000,00
Bar	7	475.000,00
Podgorica	6	121.000,00
Danilovgrad	3	58.403,74
Nikšić	5	53.000 (u 2012. g.)
Cetinje	12	198.000,00
Berane	5	51.300,00
Rožaje	2	80.000,00
Kolašin	5	100.916,00
Bijelo Polje	3	82.000,00
Andrijevica	1	7.000 (u 2012.g.)
Žabljak	1	49.400,00
Ulcinj		376.000,00
Šavnik	1	16.000 (u 2012.g.)
Plužine	2	58.500,00
Mojkovac	2	32.000,00
Pljevlja	3	65.000,00
Plav	1	12.000,00
Ukupno:	91	5.172.469,74

Tabela br. 5: Zaposleni i godišnji budžet lto

Imajući u vidu broj zaposlenih radnika, kao i opredijeljena budžetska sredstva, za veći broj lokalnih turističkih organizacija očekuje se njihova aktivnija uloga u procesu razvoja i promocije turističke ponude opštine.

Pored lokalnih turističkih organizacija, nekoliko opština iz regiona Bjelasice i Komova (Kolašin, Mojkovac, Bijelo Polje, Berane, Andrijevica) formirale su Regionalnu turističku organizaciju. Funkcionisanje RTO je u posljednje dvije godine otežano zbog neizmirenja ugovorenih obaveza od strane opština – osnivača RTO. Ministarstvo održivog razvoja i turizma i NTO CG, u saradnji sa opštinama – osnivačima, sagledaće mogućnosti da se unaprijedi model saradnje i funkcionisanje RTO.

5.3. Saradnja NTOCG I LTO i privrede

Saradnja NTO CG i lokalnih turističkih organizacija odvija se kroz učešće predstavnika LTO u organima upravljanja NTO CG. Na ovaj način obezbijedena je zastupljenost LTO u upravljanju i definisanju strateških dokumenta.

Takođe, najmanje jednom kvartalno, a po potrebi i više puta, NTO CG organizuje redovne sastanke sa LTO na kojima se analiziraju ostvareni rezultati i definišu aktivnosti koje će biti preduzete na nacionalnom i lokalnom nivou u dijelu koji se odnosi na promotivne aktivnosti u zemlji i inostranstvu, kao i na jačanju krovnog nacionalnog brenda "Montenegro- Wild Beauty".

Nacionalnoj turističkoj organizaciji Crne Gore, kao koordinacionoj jedinici javnog sektora, za turističke aktivnosti je potrebna turistička ponuda, potrebe i doprinosi privatnog sektora kako bi bila u mogućnosti da definiše zajedničku turističku strategiju i turističku politiku.

Kako bi se Crna Gora razvijala i promovisala kao konkurentna turistička destinacija na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou, neophodna je tijesna saradnja organizacija iz sistema promocije sa privatnim sektorom. Na taj način doprinosi se kreiranju konkurentnog turističkog proizvoda i razvoju postojeće ponude, u skladu sa trendovima na glavnim izvornim tržištima. Sa druge strane privatnom sektoru su potrebni povoljni okvirni uslovi poslovanja i adekvatna turistička infrastruktura.

Preko 90 % prihoda sektora turizma donose preduzeća privatnog sektora. Što je bolja turistička infrastruktura i efektivnija promocija destinacije, a obje aktivnosti su odgovornost javnog sektora, biće veći prihodi koje je sposoban da stvara privatni sektor kao doprinos nacionalnoj ekonomiji. Oba sektora zavise jedan od drugog. Iz tog razloga se mora riješiti pitanje kako se može najbolje organizovati javno-privatno partnerstvo u sektoru turizma kako bi se podržao dalji napredak i razvoj ovog sektora.

U cijelom procesu dogovaranja i stvaranja različitih partnerstava relacije mogu biti različite i svaki od partnera ima svoj interes. Država je odgovorna za razvoj turizma na nacionalnom nivou i kroz partnerstvo sa privatnim sektorom država ima mogućnost da dođe do novih izvora kapitala, da ubrza razvoj infrastrukture, održi i unaprijedi usluge, valorizuje nedovoljno korišćene resurse i sl.

Privatni sektor kroz saradnju sa državom može dobiti pristup novim tržištima, unaprijediti sopstveni nivo umješnosti, poboljšati proizvod, povećati sopstveni kredibilitet i sl. U tom procesu, prepliću se i ekonomski, socijalni, politički i drugi uticaji i snaga zainteresovanih učesnika, ali i destinacija ostvaruje značajne koristi i rješavaju se potencijalni problemi koji se javljaju u poslovanju u destinaciji. Privatni i javni sektor zavise jedan od drugog i najslabija komponenta utiče na kvalitet turističkog proizvoda i/ili na efektivnost aktivnosti promocije i distribucije.

6. Međunarodna saradnja

6.1. Sporazumi (ugovori) o saradnji

Potpisivanjem sporazuma pospješuje se uspostavljenje saradnje prevashodno na sledećim poljima: promocije turističke ponude uz intenzivnu saradnju između nacionalnih turističkih organizacija i drugih organizacija direktno i indirektno uključenih u stvaranje turističkog proizvoda; razvoja i jačanja međusobnih veza u oblasti turizma, sa ciljem boljeg međusobnog upoznavanja sa istorijom, kulturom i socijalnom realnošću oba naroda; podsticanja razmjene informacija, iskustava i znanja koja se odnose na turizam i istraživanja u turizmu kao i u njemu komplementarnim oblastima i podsticanja saradnje između javnog i privatnog sektora, kao i saradnje sa međunarodnim organizacijama za turizam u cilju bržeg usklađivanja sa kretanjima na globalnom nivou – tokom 2012. godine, pripremljeni su nacrti sporazuma za saradnju Crne Gore i Kosova i memorandumu između Nacionalne uprave za turizam Narodne Republike Kine i organa nadležnih za turizam Crne Gore u okviru zemalja Centralne i Istočne Evrope o uspostavljanju Saveza za promociju turizma između Kine i zemalja Centralne i Istočne Evrope.

U februaru 2013. godine, potpisan je Sporazum između Vlade Crne Gore i Vlade Republike Hrvatske o saradnji u oblasti turizma, a pripremljen je i nacrt sporazuma o saradnji sa Srbijom.

6.2. Saradnja sa međunarodnim institucijama

Svjetska turistička organizacija pri ujedinjenim Nacijama

Crna Gora je punopravna članica Svjetske turističke organizacije pri Ujedinjenim nacijama (UNWTO), od 2007. godine

Aktivnosti Crne Gore sa UNWTO-om u prethodnom periodu: učešće na XV Konferenciji Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama u Kopenhagenu decembra 2009. godine, na Ministarskoj konferenciji pod nazivom Putokaz za oporavak - Održivi turizam u vremenu izazova u okviru Međunarodne turističke berze World Travel Market (WTM), organizovane novembra 2009. u Londonu, na 18. Generalnoj skupštini UNWTO, oktobra 2009. godine, u okviru koje je Crna Gora izabrana za potpredsjedavajućeg Komisije za Evropu Svjetske turističke organizacije Ujedinjenih nacija; na UNWTO Simpozijumu Turizam i putovanja Zelena ekonomija, septembra 2009. godine, u Geteborgu, Švedska, u radu Ministarske konferencije o klimatskim promjenama i turizmu, koja je, novembra 2007. godine, organizovana u Londonu, na II Internacionalnoj konferenciji o klimatskim promjenama i turizmu koja se održavala u Davosu, Švajcarska, oktobra 2007. godine.

U okviru saradnje sa Svjetskom turističkom organizacijom pri Ujedinjenim nacijama, vrši se razmjena iskustava i transfer znanja, korišćenje baze podataka i studija istraživanja tržišta.

Osim toga, saradnja se odvija i u okviru realizacije međunarodnih i regionalnih razvojnih i promotivnih projekata, promocije destinacije kroz sopstvene instrumente marketinga i dr.

Takođe, održava se kontinuirana saradnja i sa sektorom za statistiku Svjetske turističke organizacije pri Ujedinjenim nacijama, u cilju obezbjeđenja podataka koji se odnose na sektor turizma Crne Gore.

Svjetski savjet za putovanja i turizam (WTTC)

U cilju obezbjeđenja uslova za što kvalitetnije pozicioniranje Crne Gore kao turističke destinacije u međunarodnim okvirima, kao i radi objektivnog sagledavanja realizovanih, s jedne strane i planiranja budućih aktivnosti s druge strane, neophodno je ustanoviti i primjenjivati uporedive statističke podatke.

Takođe, kao preduslov za realno utvrđivanje i projektovanje ciljeva ekonomske politike i donošenje ispravnih poslovnih odluka potrebno je utvrditi i koristiti pouzdanu statističku bazu usklađenu sa međunarodnim standardima i modelima primjene podataka.

U tom smislu, od 2003. godine uz saradnju sa MONSTAT-om i Centralnom bankom Crne Gore, kao i sa Svjetskim savjetom za putovanja i turizam (WTTC) i Institutom za predviđanja i prognoze „Oxford Economics”, Ministarstvo kontinuirano preduzima aktivnosti na unapređenju statističke metodologije u dijelu praćenja turističkog prometa i efekata od turizma kao privredne grane koja, direktno i indirektno multiplicira svoje pozitivne poslovne efekte. Rezultat pomenute saradnje su godišnji izvještaji o satelitskom obračunu efekata sektora turizma i putovanja.

Svjetski savjet za turizam i putovanja, uz podršku Instituta za predviđanja i prognoze „Oxford Economics” priprema godišnje izvještaje satelitskog obračuna efekata turizma za 181 zemlju u kojim je turizam prioritetna privredna grana.

Na taj način, pripremajući godišnje sveobuhvatne izvještaje pokazatelja koji su reprezentativni za sektor putovanja i turizam, kao i predviđanjima efekata sektora putovanja i turizma za naredni desetogodišnji period, utvrđuje se uticaj turizma na nacionalne, ali i na globalnu ekonomiju.

Osim toga, kao preduslov za realno utvrđivanje i projektovanje ciljeva ekonomske politike i donošenje ispravnih poslovnih odluka potrebno je utvrditi i koristiti pouzdanu statističku bazu usklađenu sa međunarodnim standardima i modelima primjene podataka.

Godišnjim izvještajima procjenjuju se efekti turizma za prethodnu godinu na osnovu konačnih podataka, procjenjuje trenutni doprinos crnogorskog turizma i putovanja i daje kratkoročne i dugoročne prognoze, na osnovu najnovijih nacionalnih i međunarodnih izvora podataka i ekonometrijskih modela koje je definisao Institut za predviđanja i prognoze „Oxford Economics”.

Već nekoliko godina za redom, shodno istraživanjima, Crna Gora je jedna od tri turističke destinacije koje se najbrže razvijaju u svijetu. Prema prognozama za 2013. godinu Crna Gora zauzima prvo mjesto kao najbrže rastuća turistička destinacija.

Horwarh Consulting, Zagreb, Hrvatska

Projekat: Izvještaj o poslovanju hotelijerstva u Crnoj Gori - U cilju stvaranja preduslova za transparentno iskazivanje poslovnih rezultata pojedinih segmenata turističke ponude, a posebno hotelijerstva kao jednog od najvažnijih, Ministarstvo sprovodi, od 2005. godine, istraživanje o poslovanju crnogorskog hotelijerstva, u saradnji sa „Horwath Consulting“-om, Zagreb i Fakultetom za turizam, Bar.

Rezultati ovog istraživanja omogućavaju praćenje doprinosa nacionalnog hotelijerstva i njihovo upoređivanje s rezultatima hotelijerstva drugih zemalja i od koristi su, kako vlasnicima hotela i menadžerima, tako i investitorima i drugim zainteresovanim subjektima.

Istraživanje poslovanja hotelijerstva Crne Gore sprovodi se po standardnoj metodologiji istraživanja "Horwath Hotel Industry Survey". Osnovni instrument istraživanja je upitnik, čije su osnove definisane u Horwath Internationalu. Upitnik se sastoji od 21 pitanja te obuhvata podatke o fizičkom stanju objekata i strukturi sadržaja, njihovoj tehnološkoj opremljenosti, zaposlenosti te tržišnim i finansijskim rezultatima poslovanja.

Rezultati istraživanja ukazuju na trenutno dostignuti nivo poslovnog rezultata i osiguravaju bazu za buduće praćenje trendova razvoja crnogorskog hotelijerstva. Finansijski rezultati poslovanja prikazani su u skladu sa jedinstvenom izvještajnom metodologijom specijalizovanom za hotelsku privredu, pod nazivom "Uniform System of Accounts for Lodging Industry". Rezultati se prezentuju s obzirom na različitu veličinu hotelskog objekta, kategoriju, cjenovni nivo i regionalnu pripadnost hotela (Primorje, Središnji i Planinski dio Crne Gore).

Pored navedenih institucija, Ministarstvo održivog razvoja i turizma ostvarilo je saradnju sa međunarodnim i donatorskim organizacijama na nekoliko projekata čiji je cilj unapređenje turističkog proizvoda (GIZ - projekti: Unapređenje razvoja ruralnog područja, Podrška razvoju turističkih destinacija u centralnom i sjevernom dijelu, UNDP - Projekat: Izrada liste nacionalnih indikatora za životnu sredinu, Ministarstvo životne sredine, kopna i mora Italije – Master planovi održivog razvoja turizma u opštinama Žabljak i Kolašin, Putevi sira, Integrisani održivi saobraćajni sistem u Perastu i Tivtu).

Učešće na sajamovima

NTO CG je i u 2012. godini uzela učešće na najznačajnijim međunarodnim sajamovima i berzama turizma koji su od nacionalnog interesa. Kalendar sajamskih nastupa na kojima je učestvovala NTO CG utvrđen je na osnovu kriterijuma: značaj pojedinih emitivnih tržišta kao ciljnih, značaj određene sajamske manifestacije i značaj prisutnosti destinacije i njene promocije, selekcija sajamskih nastupa i redukcija u skladu sa projektovanim sredstvima, kao i pokazano interesovanje crnogorske turističke privrede. Sajamski nastupi su se realizovali u saradnji sa resornim ministarstvom, strateškim partnerima crnogorskog turizma, lokalnim turističkim organizacijama, crnogorskom turističkom privredom i diplomatsko konzularnim predstavništvima Crne Gore.

NTO CG je **u 2012.** učestvovala na sajmovima i berzama turizma:

1. EMITT Turska, Istanbul 09 - 12. februar
2. FIETS EN WANDELBEURS Holandija, Amsterdam 10 - 12. februar
3. IFT Beograd Srbija, Beograd 23 - 26. februar
4. ITB Njemačka, Berlin 07 - 11. mart
5. MITT Rusija, Moskva 21 - 24. mart
6. UITT-Ukrajina Ukrajina, Kijev 28 - 30. mart
7. COTTM – **alternativno** Kina, Peking 18 - 20. april
8. METUBES Crna Gora, Budva 19 - 21. april
9. Youth fair Srbija, Novi Sad 09 - 12. jul
10. TOP RESA Francuska, Pariz 18 - 21. septembar
11. ATW Summit Švajcarska, Lucern 08 - 11. oktobar
12. WTM Velika Britanija, London 05 - 08. novembar
13. Travel Turkey Izmir Turska, Izmir 06 - 09. decembar
14. Expozim Beograd Srbija, Beograd 06 - 09. Decembar

Mice sajmovi

15. CONVENTA Slovenija, Ljubljana 18 - 19. januar

Pored nastupa na navedenim sajmovima koje organizuje kao nosilac, NTO CG je bila učesnik i na sajmovima i berzama turizma čiji su organizatori lokalne turističke organizacije. To su sljedeći sajmovi i berze:

- ITF Slovakia Tour u Bratislavi, Slovačka (januar)
- Holiday World u Pragu, Češka (februar);
- Utazas u Budimpešti, Mađarska (mart);
- LATO u Varšavi, Poljska (april).

U skladu sa Programom sajamskih nastupa za 2013. godinu, Nacionalna turistička organizacija Crne Gore, u saradnji sa lokalnim turističkim organizacijama i turističkom privredom, učestvovala je na sljedećim sajmovima:

- 1) Berza MICE turizma **“Conventa” (16. i 17. januara)** se održala u Ljubljani. Na berzi je kongresnu ponudu Crne Gore predstavilo Predstavništvo Nacionalne turističke organizacije Crne Gore u Sloveniji. Bilo je prisutno iz deset zemalja oko 100 izlagača u različitim turističkim djelatnostima (hoteli, kongresni centri, DMC, profesionalni kongresni organizatori (PCO) i oko 230 organizatora putovanja, većinom kongresnog i podsticajnog sadržaja.
- 2) Nastup na sajmu turizma **„ITF SLOVAKIATOUR“ (19. – 22. januara)** u Bratislavi je organizovan od strane LTO-a. Sajam je okupio 405 izlagača a do kraja nastupa se očekuje preko 75 000 posjetilaca, kako profesionalaca iz oblasti turizma tako i individualnih turista koji traže destinaciju za odmor.

- 3) **“IFT 2013” (21. - 24. februar)** u Beogradu. Tokom trajanja sajma je bilo prisutno preko 1000 izlagača iz 46 zemalja. NTO je organizovala integralni nastup.
- 4) **„Holiday World 2013“ (7. - 10. februar)** u Pragu. Ovaj 22 po redu sajam je jedan je od najbitnijih centralnoevropskih sajmov turizma a nastup na njemu je organizovan od strane LTO-a.
- 5) **“ITB 2013” (06. - 10. mart)** u Berlinu je okupio preko 170 000 posjetilaca, od čega je 113 000 profesionalaca iz oblasti turizma, kao i preko 11 000 kompanija iz 180 zemalja. Organizator nastupa je NTO.
- 6) **“MITT 2013” (19. i 20. mart)** u Moskvi. Ove godine na sajmu u Moskvi se očekuje oko 100,000 posjetilaca. On je jedan od najznačajnijih turističkih sajmov na svijetu na kome učestvuje više od 3000 vodećih kompanija iz preko 180 destinacija, što ukazuje da je ovo mjesto ključno kada je u pitanju turistička industrija i idealna prilika da se predstavi turistička ponuda zemlje.

7. Nagrade za dostignuća u turizmu

Wild Beauty Award“ 2005-2012

Savjet za turizam Vlade Republike Crne Gore, pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Crne Gore gospodina Filipa Vujanovića, ustanovio je 2005. godine, godišnju nagradu za kvalitet u turizmu pod nazivom „Wild Beauty Award“. Savjet za turizam formirao je Savjet za dodjelu godišnje nagrade čiji su članovi predstavnici Udruženja hotelijera i restoratera, Udruženja malih hotela, Udruženja turističkih agencija, predstavnici turističkih opština, strateških partnera crnogorskog turizma, fakulteta za turizam i ugostiteljstvo, advertising agencija, lokalnih turističkih organizacija i Nacionalne turističke organizacije.

Dodjeljivanje godišnje nagrade ima za cilj afirmaciju sektora turizma, unaprijeđenje kvaliteta i konkurencije u sektoru turizma, kao i unaprijeđenje imidža turizma Crne Gore kako u Regionu tako i na emitivnim tržištima.

Kategorije za koje se dodjeljuju nagrade za kvalitet i doprinos razvoju turizma su: Najbolji novi hotel u primorskom dijelu Crne Gore, Najbolji novi hotel u sjevernom dijelu Crne Gore, Najbolji mali hotel u Crnoj Gore, Najbolji gradski hotel (hoteli u gradskom jezgru), Hotelsko turističko preduzeće sa najboljom novom ponudom i doprinosom u razvoju turizma, Turistička agencija sa najboljim rezultatima, Turistička agencija sa najboljim rezultatima u valorizaciji ponude kontinentalnog i planinskog dijela Crne Gore, Turističko preduzeće, odnosno agencija sa najboljim rezultatima u oblasti MICE turizma, Projekat koji je doprinio promociji, unaprijeđenju imidža i podizanju kvaliteta turističke ponude Crne Gore, Najbolja turistička manifestacija u Crnoj Gori, Event godine - događaj sa najvećim promotivnim efektom za Crnu Goru, Najbolja plaža, Najbolje turističko mjesto, Najbolji turistički web site, Medij (štampani, elektronski) koji je doprinio popularizaciji i kreiranju svijesti o značaju održivog turizma u Crnoj Gori, Najbolji projekat u oblasti turizma, Najbolji investicioni projekat u oblasti turizma, Doprinos razvoju turizma, Nova najatraktivnija turistička ponuda (specifična atrakcija), Najbolje etno selo/eko katun.

Nagrade za kvalitet i doprinos razvoju turizma u Crnoj Gori dodjeljuju se u vidu plakete i skulpture u obliku umjetničkog rješenja planine Lovćen, kao karakterističnog simbola Crne Gore.

Dodjeljivanje nagrada za kvalitet i doprinos razvoju turizma u Crnoj Gori vrši se u decembru svake godine.

Nacionalna turistička organizacija Crne Gore realizuje aktivnosti vezano za organizovanje i dodjelu nagrada za kvalitet i doprinos razvoju turizma u Crnoj Gori.

Odluku o dodjeljivanju nagrada za kvalitet i doprinos razvoju turizma donosi Savjet za dodjelu nagrada.

Lista dobitnika nagrade Wild Beauty Award data je u prilogu dokumenta (prilog VII)

Nagrade WTTC-a i DRV-a

Svjetski savjet za turizam i putovanja (WTTC) ustanovio je 2003. godine prestižnu nagradu za primjenu razvoja održivog turizma Tourism for Tomorrow Award, koja se dodjeljuje u 4 kategorije, Destination Stewardship Award (upravljanje destinacijom), Conservation Award (konzervacija), Community Benefit Award (doprinos zajednici) i Global Tourism Business Award (biznis u turizmu).

Ministarstva turizma Crne Gore je 2010. godine bilo nominovano za nagradu u kategoriji Destination Stewardship Award (upravljanje destinacijom), finalisti su još bili Turistička organizacija Bocvane i Kineska oblast u kojoj se nalazi planina Huangshan. Nagradu je osvojila Turistička organizacija Bocvane.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma i NTO CG dobitnici su nagrade "Eco Trophea 2011" za Projekat Planinarenje i Biciklizam ("Hiking&Biking"). Nagrada "Eco Trophea 2011" je priznanje napora u razvoju i objedinjavanju ovog specifičnog proizvoda koji su u prethodnom periodu uloženi od strane Ministarstva, NTO CG, donatorskih organizacija, planinarskih društava, agencija, klubova, hotela, etno sela, i ostalih malih i većih privrednika koji su učestovali u realizaciju ovog projekta a dodjeljuje DRV (Njemačko udruženje turoperatora i turističkih agencija) za održive projekte u turizmu. To je pokazatelj da smo, u skladu sa Strategijom razvoja turizma do 2020. god. na pravom putu do liderstva na Mediteranu u oblasti turizma zasnovanog na prirodi.

Vrhovi Balkana („Peaks of Balkans“)

Turistički projekat „Vrhovi Balkana“ koji se realizuje na državnoj tromedi Crne Gore, Albanije i Kosova ušao je u finale, tj. top 3 nominacije za dobijanje nagrade WTTC-a turizam sutrašnjice „Tourism for Tomorrow Awards. Projekat stvara osnovu za turističku valorizaciju prostora u graničnom trouglu Albanije, Kosova i Crne Gore kao jedinstvene turističke destinacije. Turisti mogu uživati u najljepšim planinarskim rutama svake zemlje, prirodnim i drugim atrakcijama različitih kultura. Svaka destinacija povećava atraktivnost za svoje posjetioce. Nominovani pored projekta „Vrhovi Balkana“ su i Singapurska Sentosa Development Corporation i Turistički savjet Butana. Nagrada se dodjeljuje iz oblasti najuspješnije implemenetacije održivih vidova turizma na nivou destinacije. Proglašenje pobjednika će biti održano od 09.-10. Aprila 2013.godine u Abu Dabiju.

8. Izazovi za održivi turistički razvoj

Analizirajući dosadašnja ostvarenja na planu turističkog razvoja u odnosu na projektovane ciljeve i prateći stanje na emitivnim tržištima, može se konstatovati da je potrebno dodatno angažovanje na svim nivoima u pravcu dodatnog podizanja nivoa kvaliteta ukupne turističke ponude i prateće infrastrukture.

Jedan od glavnih izazova u turizmu jeste nedovoljna ponuda. Smještajni kapaciteti u Crnoj Gori, po strukturi i nivou kvaliteta usluge, za sada ne omogućavaju valorizaciju ekonomskih potencijala u dovoljnoj mjeri.

Crnogorski turistički proizvod nije u dovoljnoj mjeri diverzifikovan i još uvijek je izražena visoka sezonalnost. Turistička ponuda je još uvijek dominantno orijentisana na sunce i more. Nedovoljno su razvijeni drugi vidovi turizma, kao što su turizam zasnovan na prirodi, seoski turizam, kulturni turizam, i dr.

U turističkoj privredi Crne Gore izražen je problem nedostatak potrebnog broja kvalifikovanog kadra. U saradnji sa nadležnim institucijama nadalje će se raditi na definisanju standarda novih zanimanja, kvalifikacija i programa obuke.

Održivost turističkog razvoja ne samo sa ekonomskog aspekta već i njegovog uticaja na prirodno okruženje i stanovništvo je jedan od izazova sa kojima se ne susreće samo turistička ekonomija Crne Gore već i ostale zemlje sa visokim učešćem turizma u ukupnim privrednim aktivnostima. U cilju održive valorizacije prostora neophodno je prilikom donošenja prostorno planskih dokumenta voditi računa o upravljanju prirodnim i kulturnim resursima, kao i zaštićenim područjima.

Aktivnosti u okviru politike u resoru turizma biće usmjerene u pravcu unapređenja pravnog okvira koji treba da prati savremene trendove u turizmu, ali i da uvažava karakteristike Crne Gore.

Takođe, neophodno je unapređivati saradnju između javnog, privatnog i nevladinog sektora, a posebno unaprijediti saradnju sa obrazovnim ustanovama.

Kako bi se uočeni nedostaci minimizirali i pozitivni trendovi turističkih parametara nastavili, nastaviće se sa realizacijom mjera utvrđenih Strategijom razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020. god.

I pored značajnog unapređenja iz godine u godinu, još uvijek postoje ograničenja koja usporavaju planirani turistički razvoj. Da bi se turistički razvoj podstakao, pred Crnom Gorom su izazovi kojim treba upravljati i problemi na čijem prevazilaženju treba kontinuirano raditi kako bi se prevazišli i stvorili uslovi za nesmetano odvijanje sezone.

Definisane su aktivnosti u okviru sljedećih ciljeva:

- unapređenje kvaliteta postojećih smještajnih kapaciteta i izgradnju novih smještajnih kapaciteta više kategorije kvaliteta

- stimulisanje razrade i implementacije standarda Wild Beauty rizorta, kao unikatnog proizvoda u planinskom dijelu i nacionalnim parkovima
- diverzifikacija turističke ponude i produženje sezone
- povećanje broja kvalifikovanog kadra
- povezivanje turizma i poljoprivrede
- unapređenje i dalji razvoj brenda Montenegro Wild Beauty
- promocija turističke ponude sa akcentom na on line promociju
- poboljšanje avio i druge dostupnosti
- unapređenje prateće infrastrukture (vodosnabdijevanje, otpadne vode, čvrsti otpad, putna infrastruktura, električna energija, parking)
- rješavanje problema nečistoće
- rješavanje problema buke
- smanjenje zadržavanja turista na graničnim prelazima
- podizanje nivoa kvaliteta turističke ponude na kupalištima
- urediti šetališta
- suzbijanje sive ekonomije
- unapređenje stepena bezbjednosti i zaštite i spašavanja od prirodnih, tehničko – tehnoloških i drugih hazarda.
- unapređenje turističke infrastrukture (novi sadržaji, ski liftovi, kultura i sport, golf tereni, aqua parkovi, manifestacije, događaji i dr.)
- unapređenje svijesti o važnosti i koristima od turizma među stanovništvom (tradicionalne usluge i proizvodi, vinarije ...)

8.1. Unapređenje kvaliteta postojećih i izgradnja novih smještajnih kapaciteta više kategorije

Shodno Zakonu o turizmu, Vlada je krajem 2011. godine donijela Odluku o proglašenju prioritetnih turističkih lokaliteta kojom je data mogućnost jedinicama lokalne samouprave da utvrde veće poreske stope od stope utvrđene zakonom. Ove stope će se primjenjivati treće godine od dana donošenja Odluke. Na ovaj način, stimuliše se poslovanje ugostiteljskih objekata kategorije 4 i 5 zvjezdica, imajući u vidu da je porez na nepokretnosti za te objekte od 0,1 do 1% tržišne vrijednosti nepokretnosti.

U cilju utvrđivanja efekata izgradnje hotela na ekonomiju države, izvršena je “Analiza uticaja turističkih smještajnih kapaciteta Crne Gore na ekonomiju države i lokalne zajednice”, koju je u prethodnom periodu za potrebe Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne sredine i Ministarstva turizma, uradio Horwath HTL (u daljem tekstu: Analiza). Analiza pokazuje da hotelski smještaj visokog nivoa kvaliteta usluge (4**** i 5*****) generiše najveće ekonomske efekte za BDP, zaposlenost, prihode države i produženje sezone.

Imajući u vidu da preovladavajući udio u smještajnim kapacitetima Crne Gore čine privatne sobe i kuće (63,21%), koje s obzirom na nivo cijene i izraženu sezonalnost, ostvaruju najmanji doprinos na ekonomiju, Vlada glavni akcenat stavlja na izgradnju hotelskih kapaciteta koji će zadovoljiti kriterijume najviših kategorija i koji obećavaju najbolju popunjenost tokom cijele godine i najveće prihode.

Od januara 2014. godine opštine mogu da primjenjuju povećane poreske stope za ugostiteljske objekte koji se nalaze u zoni prioriternog turističkog lokaliteta, ukoliko postoji planski dokument za:

- ugostiteljski objekat kategorije 3*** od 2 do 2,5% tržišne vrijednosti nepokretnosti;
- ugostiteljski objekat kategorije 2** od 3 do 3,5% tržišne vrijednosti nepokretnosti;
- ugostiteljski objekat kategorije 1* od 4 do 4,5% tržišne vrijednosti nepokretnosti i
- ugostiteljski objekti koji se ne kategoriju od 5 do 5,5% tržišne vrijednosti nepokretnosti.

Tokom 2013. godine, Ministarstvo će u saradnji sa jedinicama lokalne samouprave upoznati vlasnike hotelsko – turističkih objekata u prioriternim turističkim lokalitetima sa novim fiskalnim obavezama koje će se primjenjivati od januara 2014. godine.

Dosljednom primjenom mjera ekonomske politike kroz stimulatvne (smanjenje komunalija za hotele sa 4* i 5*) i restriktivne (povećanje poreza na nepokretnost do 150% na neizgrađeno građevinsko zemljište) mjere, kao i primjena Odluke o prioriternim turističkim lokalitetima, podstaće se vlasnici turističkih objekata niže kategorije da podignu nivo usluge na 4**** ili 5*****.

Vodeći investicioni projekti planirani u narednom periodu prema najavama investitora biće u kategoriji 5 zvjezdica. Crnogorska turistička ponuda biće bogatija za nove turističke komplekse i hotelske kapacitete, golf terene, marine i ostale prateće sadržaje koje treba da posjeduju turističko - ugostiteljski kapaciteti visoke kategorije u opštinama Tivat, Budva, Herceg Novi, Podgorica, Bar i dr.

Samo na području Tivta planirana je izgradnja turističkog kompleksa, ljetovališta delux klase na lokalitetu ostrvo Sveti Marko. Ovo ljetovalište će raspolagati hotelom, 71 vilom, 100 bungalova sa 640 ležajeva i sadržajima poput bazena, spa centra, vinarija, sportskih terena.

Pored već uspješne realizacije investicionih aktivnosti kompanije Porto Montenegro, Tivat bi ovom investicijom kao i planiranom izgradnjom golf terena kao investicije vrijedne oko 182 miliona eura u prvih 9 godina, mogao postati izuzetno mjesto, koje bi svojoj ponudi nautičkog turizma mogao pridodati i sadržaje jednog resort ljetovališta. Porto Montenegro i dalje planira investicije, gdje će u sastavu postojećeg kompleksa biti izgrađen hotel sa oko 100 hotelskih jedinica, spa centar i drugi prateći sadržaji, kao i povećanje kapaciteta marine.

U Herceg Novom, idejnim rješenjem predviđeno je da će se u kompleksu Kumbor graditi marina sa 353 veza, tri do četiri hotela sa pet zvjezdica, rezidencijalni i dio za sport i rekreaciju, park, a planirano je i značajno povećanje plažnog kapaciteta. Ukupno je zakupljeno 241.695 m² zemlje. Za osam godina, kako su najavili, SOCAR će uložiti 258 miliona eura, a u prve četiri 52 miliona. Od zakupa se ove godine očekuje 12 miliona eura, od čega 30% pripada opštini.

Projekat Luštica Bay, ekskluzivnog turističkog naselja u zalivu Trašte je investicija vrijedna oko 1 milijardu eura. Sadržaji koji su planirani su 8 hotela sa 2200 soba, 1600 apartmana i 750 vila, gradski centar sa svim neophodnim objektima, 2 marine i golf terenom. Beyond Horizont je investicija vrijedna oko 250 miliona eura, koji bi u okviru ekskluzivnog turističkog kompleksa imala 100 - 120 smještajnih jedinica, ranga 5 i 6 zvjezdica, kao i niz rezidencijalnih vila i apartmana, trgovinskih, ugostiteljskih i sportsko - rekreativnih sadržaja.

Otvoren je za turističku valorizaciju lokaliteta Kraljičina plaža Budva-Bar. U pitanju je izdvojena, očuvana i neizgrađena površina. Na navedenoj lokaciji je predviđena izgradnja luksuznog turističkog kompleksa, male gustine i niske gradnje. Turistički kompleks bi trebale da čine boutique hotel sa 5 zvjezdica i internacionalnim hotelskim menadžmentom, spa centar, spa vile, privezište za jahte, de lux vile, kazino ugostiteljski kapaciteti itd. Preliminarna procjena vrijednosti: oko 300 miliona eura.

Hotelska grupa Aman Sveti Stefan, je u zakup od 30 godina uzela ostrvo Sveti Stefan, Miločer i Kraljičinu plažu. Od početka investiranja uloženo je preko 45 miliona €. U toku su radovi na „bloku 25“ gdje je planirana rekonstrukcija i unaprijeđenje postojećih kapaciteta, i očekuje se da će imati kategoriju 5 zvjezdica.

U Podgorici je u toku rekonstrukcija nekadašnjeg hotela Crna Gora, koji će poslovati pod brand - om Hilton hotelske grupe. Vrijednost investicije hotela Hilton Podgorica je oko 20 miliona eura. Ovaj hotel će biti kategorije 5 zvjezdica, a kapaciteti hotela će biti povećani i iznosiće 197 soba, 23 apartmana sa launch barom i predsjednički apartman. Hotel će raspolagati i dodatnim sadržajima poput: 9 kongresnih sala, wellnes i fitness centrom, spa blokom sa zatvorenim bazenom, restoranom i aperitiv barom.

Pored mjera na unapređenju kvaliteta postojećih smještajnih kapaciteta i započetih investicija u razvoj novih, donijeta prostorno planska dokumentacija daje osnov za realizaciju značajnog broja novih turističko ugostiteljskih kompleksa. Vlada Crne Gore je početkom 2011. godine usvojila Model turističke valorizacije lokaliteta u državnom vlasništvu na području Bjelasice i Komova.

Predviđa se realizacija šest novih "green field" projekata, planinskih resort - a, u skladu sa međunarodnim standardima planiranja, izgradnje i upravljanja vrhunskih centara, kao i pripadajućih sadržaja turističke infrastrukture, koji bi bili orijentisani na cjelogodišnje poslovanje. Analizom mogućnosti razvoja baznih naselja u blizini potencijalnih ski zona unutar područja Bjelasice i Komova identifikovane su lokacije baznih područja Žarski, Cmiljače, Torine, Kolašin 1450, Kolašin 1600, Jelovica i Komovi.

U cilju unaprijeđenja i razvoja turističke ponude u toku su aktivnosti na realizaciji projekta razvoja novih kampova i poboljšanje uslova u postojećim, a u skladu sa međunarodnim standardima. Ministarstvo održivog razvoja i turizma u saradnji sa Javnim preduzećem Nacionalni parkovi Crne Gore i međunarodnom donatorskom organizacijom GIZ, preduzelo je aktivnosti na izgradnji pet visokostandardizovanih kampova u pet nacionalnih parkova za vlasnike specijalizovanih vozila „mobile home“.

Projekat izgradnje kamp odmorišta realizovan je u NP Biogradska gora, a urađeni su projekti za kamp odmorišta na Skadarskom jezeru i Durmitoru.

Prioritet je da se stave u funkciju svi raspoloživi resursi, uključujući i hotelsko turističke kapacitete koji su privatizovani u prethodnom periodu ali nije došlo do njihove uspješne valorizacije, kao i oni koji su predmet prodaje kroz stečajni postupak. Stoga će se u narednom periodu izvršiti pažljiva analiza svih privatizacionih ugovora u kojima partneri nisu ispoštovali ugovorene obaveze. Zavisno od utvrđenih odstupanja, definisaće se model dalje realizacije investicije u najboljem interesu Crne Gore.

U prilogu dokumenta dati su:

Prilog III: Započeti projekti u razvoj turističko ugostiteljskih kapaciteta

Prilog IV: Objekti u sastavu društava nad kojima je pokrenut stečajni postupak

Prilog V: Pregled izdatih građevinskih dozvola u 2012. za izgradnju hotelsko ugostiteljskih kapaciteta

Privatan smještaj

Crna Gora turistima nudi 115.508 (73,3% ukupnog broja) ležaja u privatnom smještaju. Dakle, postoji potencijal koji se ne smije zanemariti i koji je neophodno standardizovati i objediniti. Ova inicijativa je predmet pažnje Ministarstva održivog razvoja i turizma i turističkih udruženja. U tom pravcu u toku su aktivnosti na definisanju modela za tzv. "Difuzni hotel" koju podrazumijevaju povezivanje privatnog smještaja.

Difuzni hotel nije prostorno ograničen, uključuje smještajne jedinice u različitim zgradama i na različitim lokacijama, mogu biti različitog nivoa kvaliteta, vlasnička struktura nije ograničena jednim vlasnikom. U nastavku teksta dat je uporedni pregled sa karakteristikama po pojedinim vrstama smještajnih kapaciteta.

DIFUZNI HOTEL	STANDARDNI HOTEL	PRIVATNI SMJEŠTAJ
Cjelogodišnje poslovanje	Najčešće sezonskog karaktera	Sezonsko poslovanje
Recepcija kao baza za dogovaranje aktivnosti	Standardna recepcija: <i>check in - check out</i>	Prijem gostiju na »kućnom pragu«
Prijateljski odnos s domaćinom i kvaliteta usluga	Profesionalna usluga	Najčešće prijateljski odnos
Briga o slobodnom vremenu gosta	Gost je prepušten samome sebi	Osiguravanje da gosti dobiju sve potrebno, bez dodatnog angažmana oko aktivnosti
Naglasak na autentičnosti	Komercijalni trendovi	Detalji ovise o stilu i karakteru vlasnika
Briga o detaljima	Zadovoljeni standardi	Detalji ovise o stilu i karakteru vlasnika
Povezanost s lokalnim stanovništvom	Kontakt s drugim gostima unutar hotela	Ograničen za obitelj - iznajmljivača
Neformalni ambijent	Stroga privatnost	Neformalni ambijent
Poticanje lokalnog stanovništva na uključivanje u turizam	Nema direktan utjecaj na lokalno stanovništvo	Najčešće nezdrava konkurencija unutar sredine
Utjecaj na razvoj ruralne sredine	Nema značajniji utjecaj na razvoj sredine	Nije usmjeren razvoju sredine već osobnom razvoju
»Prodaje« cijelo mjesto	Prodaje svoj paket usluga	Prodaje svoje usluge i proizvode

Izvor: Dropulić, M.; Krajnović, A.; Ružić, P.: Albergo Diffuso Hotels - A Solution to Sustainable Development of Tourism, 27th International Conference on Organizational Science Development, 19.-21. 03. 2008., Portorož, Slovenija, str. 607-617.

I druge destinacije suočavaju se sa istim problemima. Najveći izazov za Hrvatsku, kada govorimo o ulaganjima u turistički sektor, predstavljaju investicije koje su prepoznate kao veoma ključne za produženje turističke sezone.

U saradnji sa bankama Ministarstvo turizma Hrvatske podstiče kreditne programe za mala porodična preduzeća u turizmu. Cilj je da se proširi smještajna ponuda sa objektima manjeg kapaciteta ali većeg kvaliteta, odnosno malim hotelskim kapacitetima.

Pored aktivnosti na podsticanju investicionih ulaganja, Crna Gora u narednom periodu mora da posveti veliku pažnju definisanju seta podsticajnih mjera koje će biti usmjerene u pravcu rješavanja najznačajnijih izazova za turizam u ovom momentu. To je prije svega podsticanje unapređenja kvaliteta i diverzifikovanosti turističkih smještajnih kapaciteta, uključivanje turističke ponude sjevera u sveukupni turistički proizvod i smanjenje regionalne neuravnoteženosti razvoja i podsticanje zapošljavanja.

UČEŠĆE HOTELSKIH LEŽAJEVA SA 5* IZNOSI 2,2% U UKUPNIM OBJEKTIMA U OSNOVNOM SMJEŠTAJU, PREKO 100 ISPLANIRANIH HOTELA

KLJUČNE MJERE

RAZVOJ NOVIH I UNAPREĐENJE POSTOJEĆIH SMJEŠTJANIH KAPACITETA

- Definisanje modela podsticanja izgradnje hotela sa 5* i 4* (oslobađanje od poreza na imovinu, oslobađanje plaćanja komunalnih ili drugih naknada, ustupanje zemljišta od strane države ili opštine uz povoljnu cijenu zakupa/kupovine prostora, obezbijeđene prostorno-planskih pretpostavki uz definisanje roka izdavanja građevinske dozvole, obezbjeđenje povoljnih uslova kreditiranja od strane IRF, definisanje roka u kojem hotel mora biti stavljen u funkciju).

Rok:2013.

Nosioci: MORT, Ministarstvo finansija, opštine

- Definisanje mjera za unapređenje konkurentnosti u pravcu ubrzanja investicionih aktivnosti koje su preduslov turističkog i ukupnog razvoja (leaseback, fractional, boravište i sl.).

Rok:2013.

Nosioci: MORT i Ministarstvo finansija

- Definisanje modela izgradnje pilot projekta "eco loge" za područje Bjelasice i Komova (javno-privatno partnerstvo i sl.) i davanje istog putem tendera na upravljanje nekoj od renomiranih kompanija.

Rok: 2013

Nosioci: MORT, opštine koje gravitiraju ovom području, IRF

- Definisanje koncepta „crnogorskog hotela“, „crnogorsko seosko domaćinstvo“ (raspisivanje konkursa)

Rok:2013.

Nosioci: MORT

- Donošenje Programa podsticajnih mjera za:

- unapređenje kvaliteta i kategorije postojećih smještajnih kapaciteta
- unapređenje kvaliteta usluga u privatnom smještaju, prioritet Sjever Crne Gore
- uređenje seoskih domaćinstava u skladu sa smjernicama za razvoj „Crnogorskog seoskog domaćinstva“
- razvoj smještanih kapaciteta u ruralnim područjima kroz revitalizaciju napuštenih ruralnih cjelina i njihovo stavljanje u funkciju
- razvoj smještjanog kapaciteta „crnogorski hotel“

Rok: 2013./2014.

Nosioci: MORT, Ministarstvo finansija i IRF

- Obezbjedenje povoljnih kreditnih linija za obogaćivanje turističke ponude (npr. aqua parkovi, golf-tereni, bazeni, tematski parkovi, manifestacije, događaji, tradicionalni proizvodi i sl.)
Rok: 2014.
Nosioци: MORT, Ministarstvo finansija, IRF, DJR
- Primjena sistema ekološki odgovorne prakse kako pri gradnji tako i prilikom poslovanja
Rok: Kontinuirano
Nosioци: Ministarstvo ekonomije, MORT , Inžinjerska komora
- Definisanje načina upravljanja i raspolaganja etažnim dijelovima (apart hotela i condo hoteli) u cilju sprečavanja dalje apartmanizacije i nenamjenskog korišćenja.
Rok: 2014.
Nosioци: MORT, Ministarstvo finansija
- Standardizacija i objedinjavanje privatnog smještaja kroz razvoj „difuznih hotela“ – realizacija pilot projekta
Rok: 2014.
Nosioци: MORT, NTO, LTO, IRF, banke i turistička privreda
- Posebne povoljnosti za pretvaranje stambenih jedinica u hotelske objekte i stvaranje uslova da se isplanirani objekti za kolektivni smještaj (stambene zgrade) pretvore u hotelske kapacitete
Rok: 2014.
Nosioци: MORT, Ministarstvo finansija, opštine, turistička privreda

STAVLJANJE U FUNKCIJU POSTOJEĆIH KAPACITETA - van funkcije je oko 3000 kreveta

- Analiza problema neaktivnih hotelskih kapaciteta i mogućnost njihovog aktiviranja, posebno hotela na sjeveru i definisanje predloga
Rok: 2013.
Nosioци: MORT, Ministarstvo finansija, Sekretarijat za razvojne projekte, IRF
- Ubrzanje stečajnih postupaka i preispitivanje procjena vrijednosti imovine koja je predmet prodaje kroz stečaj u cilju usaglašavanja metodologije sa međunarodnim standardima.
Rok: 2013.
Nosioци: MORT, Ministarstvo finansija i Privredni sud
- Ubrzanje investicionih procesa u privatizovanim hotelima
Rok: 2013.
Nosioци: Radni tim imenovan od strane Vlade, MORT, Sekretarijat za razvojne projekte

KVALITETNO UPRAVLJANJE PROSTOROM – OKO 23% PLANIRANOG, OBALNOG PROSTORA JE IZGRAĐENO

KLJUČNE MJERE

- Puna implementacija državnih studija lokacije (DSL) i drugih planskih dokumenata - na osnovu donijetih DSL stvaraju se uslovi za optimizaciju broja privremenih objekata
- Izrada projektne dokumentacije – 2013.
- Implementacija projektnih rješenja - 2014.

Rok: 2013/2014. godine

Nosioc: JP Morsko dobro

8.2. Produženje sezone i ravnomjerniji regionalni razvoj

Uspješan i visokokvalitetni turizam zavisi od privlačnosti destinacije tokom čitave godine. Naravno i dalje će dolaziti do koncentracije turista u uobičajenim godišnjim periodima kao što su ljetnji i zimski odmori, ali Crna Gora mora da bude prepoznata kao destinacija koju je vrijedno posjetiti tokom svih perioda godine.

Preduslov za uspostavljanje „cjelogodišnjeg“ turizma jeste postojanje kapaciteta i ponude koji ispunjavaju potrebe turista tokom različitih godišnjih doba i potrebe raznih ciljnih grupa. Planinari i planinski biciklisti, mladi ljudi od 18 - 35 godina, porodice sa malom djecom, organizatori kongresa, stariji ljudi koji traže welnes odmore obično nijesu vezani za ljeto; zapravo, oni baš žele da izbjegnu to doba, ali su im potrebni adekvatni kapaciteti koji rade mimo ljeta.

Posljednjih godina posebna pažnja posvećuje se stvaranju uslova za razvoj turizma orijentisanog na prirodu koji predstavlja održivu turističku aktivnost ili doživljaj koji se odnosi na prirodno okruženje, bilo radi opuštanja, otkrivanja ili avanture. Cilj da se stvore uslovi za turističku valorizaciju Zaleđa i Planinskog dijela Crne Gore. Potencijal u oblasti turizma zasnovanog na prirodi je značajan. Ovaj segment turizma postao je jedan od najbrže rastućih sektora u svjetskoj turističkoj industriji, sa rastom od 10 do 15% na godišnjem nivou. Crna Gora ima vrijednosti koje mogu da stvore njen identitet u odnosu na druge konkurentske destinacije.

U okviru projekta *Planinarenje i biciklizam* realizovane su aktivnosti na unapređenju infrastrukture, promociji, edukaciji. To svakako generiše pozitivne efekte. Procjene su da je oko 1 mil. € koje je uložila država tokom tri godine (2008. – 2010.), generisao promet u okviru jedne godine od 3,2 mil. € (aranžmani preko organizovanih turoperatora za ovo tržište). Nacionalni parkovi bilježe rast prihoda (za osam mjeseci 2012. godine rast je iznosio 39%) i posjeta (u 2012. godini od 17,5%). Žabljak i Kolašin, kao najznačajniji planinski centri bilježe rast broja turista i noćenja. Žabljak je u 2012 godini posjetilo 11,6% više turista nego predhodne godine, a Kolašin je posjetilo 7,4%

turista više nego predhodne godine. Rast broja noćenja na Žabljaku iznosi 4,53%, a u Kolašinu 5,70%.

Takođe, u skladu sa Strategijom razvoja turizma do 2020. godine Ministarstvo održivog razvoja i turizma pokrenulo je projekat *Razvoj panoramskih puteva*. Cilj projekta jeste povezivanje turističke ponude Primorja i Sjevera panoramskim putevima i podsticanje rasta turističkog prometa u oblastima koje imaju izuzetan potencijal koji još uvijek nije valorizovan, posebno u nacionalnim parkovima. Postojeći putevi biće dotjerani u 'panoramske puteve' koji povezuju kulturne, prirodne i etnogastronomске atrakcije sa održavanim odmorištima na najljepšim mjestima.

U cilju obogaćivanja turističke ponude tokom zimskih mjeseci, Ministarstvo je pokrenulo projekat "Razvoj staza za hodanje na krpljama". U sjevernim opštinama i opštini Nikšić biće definisane i dalje uređivane staze za hodanje na krpljama.

Dobar primjer međuopštinske saradnje jeste stavljanje u funkciju ski centra "Lokve". U pravcu ostvarenja tog cilja, potpisan je Memorandum o saradnji između Ministarstva održivog razvoja i turizma, opština Bijelo Polje, Berane, Andrijevice i D.O.O „North travel“ iz Berana. Projekat je podržan od strane opštine Budve.

Potpisnice Memoranduma su preduzeli neophodne aktivnosti u cilju stavljanja u funkciju ski centra "Lokve".

Partneri u projektu obezbijedili su sredstva za realizaciju projekta koji je doprinio postizanju strateškog cilja: diversifikaciji turističke ponude, rastu zaposlenosti i kreiranju benefita za lokalne zajednice.

Rafting je već prepoznat kao izuzetan doživljaj. Najveći broj turista tokom boravka opredijeli se za rafting na Tari kao jedan od izleta koji je vrijedno doživjeti. Kvalitet usluga rafting značajno je unaprijeđen u predhodnom periodu, posebno od strane pružaoca ove usluge koji su iz Crne Gore. Međutim, postoji prostor za unapređenje, posebno u dijelu infrastrukture, kvaliteta servisa, bezbjednosti i standarda. Takođe, problem predstavlja veći izazov jer sa Brštanovice kreću i rafteri iz Bosne, te je neophodno na nivou opština Plužine i Foča uspostaviti tješnju saradnju po ovom pitanju. U tom pravcu Ministarstvo održivog razvoja preduzima mjere. Direkcija javnih radova ove godine urediće dio prilaznog puta na Brštanovici.

NTOCG putem Montenegro Convention Bureau (MCB) koji objedinjava hotele sa kongresnim sadržajima i agencije koje se bave ovom vrstom turizma u skladu sa raspoloživim sredstvima promoviše MICE ponudu Crne Gore. Počev od 2007.g. u Crnoj Gori je prema informacijama članova biroa primijećen porast broja poslovnih turista u vansezoni. U narednom periodu na nivou Ministarstva održivog razvoja i turizma i Zavoda za statistiku Monstat treba pronaći model posebnog statističkog prikazivanja turista na poslovnim putovanjima kako bi na efikasan način pratili ovu oblast koja brojnim destinacijama donosi velike prilike. Daljim razvojem MICE turizma može doći do značajnijeg produženja sezone imajući u vidu da se putovanja odvijaju pretežno tokom mjeseci van glavne turističke sezone.

I pored toga što se unapređuje iz godine u godinu, turistička ponuda još uvijek je nedovoljna. Crnogorski turistički proizvod nije u dovoljnoj mjeri diverzifikovan. Nedovoljno su razvijeni drugi vidovi turizma, kao što su turizam orjentisan na prirodu, kulturni turizam, vjerski, agro turizam, sportski, kongresni, zdravstveni, izletnički, i dr.

Prema predviđanjima Svjetske turističke organizacije do 2020. godine, kao jedan od vodećih segmenata turističkog tržišta u budućnosti, označen je kulturni turizam. Preko 40% svih turističkih putovanja, sadrže elemente iz kulture. Kroz realizaciju regionalnih projekata kao što je „Cultural routes of the COE” Savjeta Evrope, stvaraju se uslovi za razvoj kvalitetnog turizma van sezone, koji nije masovan, koji je održiv i uključuje lokalnu zajednicu u svim državama koje su obuhvaćene projektom (projekat ima podršku UNWTO, UNESCO).

Shodno članu 77 Zakona o zaštiti kulturnih dobara („Sl.list Crne Gore“, br. 49/10 i 40/11), prezentacija kulturnih dobara obezbjeđuje se, pored ostalog i razvojem kulturnog turizma. Kulturni turizam nije adekvatno zastupljen u turističkoj ponudi Crne Gore, tj. nema jasne strategije promocije kulturnih resursa, iako su pojedina kulturna dobra dio postojećih turističkih tura.

Kao što je rečeno, nediverzifikovanost turističkog proizvoda je glavni nedostatak turističke ponude, pa je oblast kulture u turističkoj ponudi Crne Gore marginalna.

Kulturni turizam može biti definisan kao turizam zasnovan na lokalnim i regionalnim kulturnim resursima. Ovo uključuje tradiciju, jezik, istoriju, kulturu, pejzaž, izgrađeno okruženje, arheološka nalazišta, muzeje, festivale, galerije, umjetničke atrakcije, pozorište, ali i tradicionalne zanate, vještine, društvenu istoriju i način života. Kulturni turizam se odnosi na ljudsku aktivnost i istoriju, u širem smislu (European Cultural Tourism Network, ECTN INTERREG IIIC, decembar 2006, Project Report).

Razvoj turizma počiva na poslovnim aktivnostima mikro, male i srednje veličine.

- ❖ Ponuda kulturnog turizma bi u tom smislu bila značajno ojačana ulaganjem u razvoj **starih zanata** u određenim krajevima Crne Gore. Prezentacija zanata uz mogućnost učešća turista u nekom dijelu procesa bi bila interesantna za ponudu određenih regiona (Primjer: Skadarsko jezero i Primorje– ribolov i izrada barki, sjeverni region – proizvodnja gusala, dvojenica, proizvoda od drveta i slično).
- ❖ Takođe, moguće je uvezivati komplekse pojedinih segmenata baštine i formirati turističke ture u odnosu na njih (neki od primjera: mlinovi, srednjevjekovne tvrđave, pećinska praistorijska staništa, antička baština; vjerski turizam – najstariji i najznačajniji sakralni objekti – pravoslavni, katolički, islamski u Crnoj Gori; UNESCO baština u Crnoj Gori – nakon upisa stećaka i Cetinja). Na taj način obezbijedila bi se kulturna ponuda tokom cijele godine i smanjile migracije selo – grad i sjever-jug, što se definiše kao jedan od glavnih problema.
- ❖ Potrebno je posebno promovisati kulturne pejzaže odnosno cjeline kulturnih dobara i prirodnih resursa, jer su one najprimamljivije za turiste zbog toga što pored mnogostruke ponude, omogućavaju i posebni estetski doživljaj – idealan

primjer je basen Skadarskog jezera koji obiluje kulturnim i prirodnim resursima. Ova inicijativa bi se mogla povezati sa već postojećim projektom „Panoramski putevi“.

- ❖ Etnogastronomija predstavlja poseban aspekt kulturne baštine koji takođe može donijeti veliku korist turizmu. Prepoznavanje tipičnih, tradicionalnih jela koji se pripremaju na tradicionalan način u određenim krajevima može voditi ka njihovoj valorizaciji i ugostiteljskoj ponudi. U pojedinim krajevima moguće je po principu otvorene kuhinje organizovati učesšće turista u procesu pripreme. U većoj mjeri integrisanje formiranih staza u turističku ponudu (putevi vina, meda, pršute, sira...).
- ❖ Moguće je i napraviti analizu ponude po regijama, pa na taj način izdvojiti na primjer – Plav, Rožaje, Bijelo Polje i Pljevlja za ponudu sakralnih objekata islamske arhitekture u Crnoj Gori;
 - Žabljak, Plužine i Pljevlja za stećke – srednjevjekovne nadgobne spomenike koji se nalaze na Tentativnoj listi UNESCO;
 - Turska utvrđenja u CG –Podgorica, Nikšić, Skadarsko jezero; Austrougarske Tvrđave Primorja i slično). Posebna ponuda može se formirati i na temu „kulturna baština u nacionalnim parkovima“, sa naglaskom na ponudi prirodnih i kulturnih resursa.
 - U dijelu infrastrukture potrebno je saobraćajnoj infrastrukturi dodati i segment tradicionalnog prevoza morem i jezerom, sa ponudom prevoza turista starim morskim, jezerskim linijama koje su se nekad koristile, pogotovo u Boki. Savremeni pristup može biti sistemom povezivanja žičarama, recimo od Bečića do tvrđave Kosmač, koja bi tako mogla da zaživi, uz određene intervencije, kao jedinstveni teatar na otvorenom tokom ljeta.
- ❖ Posebno je potrebno uvezati institucije kulture sa lokalnim samoupravama i sa njima pripremiti posebne ponude za svaki grad pojedinačno, pa na osnovu tih nalaza planirati dalje.
- ❖ Informaciju o kulturnim dobrima je potrebno modernizovati u smislu IT inovacija tako da su osnovne informacije dostupne turistima 24 sata, bez obzira na vodiče. To bi mogla biti tehnika zasnovana na touch screenovima koji bi se nalazili ispred kulturnih dobara.

Pažnju turističkog tržišta treba usmjeriti na kulturni turizam, koji se odnosi na:

- nepokretna kulturna dobra (kulturno-istorijski objekat: arhitektonsko ili djelo primjenjene umjetnosti, slikarstva, vajarstva, tehničke kulture, stare industrije, pećinsko stanište, ili memorijalni objekat; kulturno-istorijska cjelina: stari grad, urbano ili ruralno naselje i homogena grupa građevina; lokalitet ili područje: arheološko nalazište na kopnu ili pod vodom, kulturno-istorijsko područje, kulturni pejzaž);
- muzeje i galerije;

- nematerijalna kulturna dobra (jezik, govor, usmeno predanje, književnost ili drugi usmeni izraz; izvođačku umjetnost; običaj, obred i svečanost; znanje i vještina vezana za prirodu i svemir; kultno i znamenito mjesto; tradicionalni zanat i vještinu);
- religiozni (obrazovni religiozni turizam, hodočašće, misionarstvo);
- obrazovni (obrazovna putovanja, kongresi);
- festivalski (praznici folklor, festivali različitih vrsta umjetnosti, festivali na plažama, u zapuštenim tvrđavama i drugim unikatnim lokalitetima).
- Sportski (daje dobar imidž destinaciji kao zdravoj i sportski orjentisanoj. Pored onih zahtjevnih, tipa golf, moguće je u kratkom roku privući atraktivne sportove, tipa veslačke ekipe na zimskim pripremama u Boki koja za to ima sve preduslove.)
- „Shopping“ turizam, uz ekskluzivne brendove na unikatnim lokacijama, recimo Perasta ili Kotor, kao i u okviru ekskluzivnih hotela i rizorta.
- 2014. god treba proglasiti godinom turizma, jer se u njoj obolježava 150 godina otvaranja hotela „Lokanda“ na Cetinju, kao prvog hotela u našoj zemlji, i tu prigodu obilježiti brojnim manifestacijama koje ujedno mogu biti i turističke atrakcije.

Jedan broj aktivnosti usmjerenih na unapredjenju turističke ponude može biti realizovan i kroz javne radove za 2014. godinu, pa u tom smislu neophodno je da iste budu obuhvaćene Planom javnih radova za narednu godinu. Prostor za djelovanje pruža se naročito u dijelu infrastrukturnih investicija.

Turistički proizvod se stvara i pruža u opštinama. Cjelina svih usluga i njihov kvalitet određuju reputaciju destinaciji. Saradnja u klasterima – subregionima destinacije – treba da preduprijedi negativnosti i oslobodi sinergije za otklanjanje slabosti i podstakne aktivnosti koje će se pozitivno reflektovati na stvaranje ponude za zajedničku turističku infrastrukturu i marketing.

VISOKA SEZONALNOST – 76% NOĆENJA OSTVARENO U LJETNIM MJESECIMA, 24% U OSTALIM MJESECIMA.

- Definisanje liste i kalendara manifestacija i događaja čiju organizaciju će pomoći država u 2014. godini – sa posebnim akcentom na predsezonu i postsezonu – raspisivanje javnog poziva

Rok: septembar 2013.

Nosioc: MORT, NTOCG, LTO, turistička privreda

- Definisanje plana razvoja kongresne ponude
 - Intenziviranje rada postojećeg Kongresnog biroa NTOCG koji će se baviti aktivnostima na istraživanju ovog segmenta tržišta, lobiranju, podsticanju saradnje svih subjekata uključenih u kongresni lanac vrijednosti i aktivno učešće u razvoju ovog proizvoda.
 - Izgradnja kongresno sajamskog centra
Rok 2014.
Nosioc: MORT, NTO, opštine, turistička privreda, IRF
- Stavljanje u punu funkciju i dodatna promocija objekata u funkciji turizma (npr. sportske hale, kulturni i vjerski objekti i sl.)
Rok: 2014
Nosioc: MORT, NTOCG, opštine, DJR, IRF
- Osmišljavanje i promovisanje povoljnih sedmodnevnih i produženih vikend aranžmana (četvrtak – nedjelja) u pred i postsezoni.
Rok: april 2013.
Nosioци: NTOCG, MORT, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, JP Areodromi, Montenegroairlines i tur. Privreda
- Osmišljavanje i promovisanje povoljnih aranžmana za penzionere u saradnji sa turističkom privredom (predsezona, postsezona)
Rok: novembar 2013.
Nosioци: NTOCG, MORT, Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, JP Areodromi, Montenegroairlines i turistička privreda
- Uvođenje obaveznih škola skijanja (plivanja i sl.) za npr. VI – IX razred osnovnih škola i ekskurzija za drugi razred srednje škole
Rok: septembar 2013.
Nosioци: MORT, Ministarstvo prosvjete i NTOCG
- Razvoj dodatnih turističkih ponuda i sadržaja (npr. jedriličarstvo, “kitesurfing”, “surfing”, skijanje na vodi i drugi sportovi na vodi i sl.)
 - Definisanje minimalno tehničkih uslova za pružanje usluga
 - Definisanje lokacija kroz plan privremenih objekata
Rok: 2014
Nosioци: MORT, JP Morsko dobro, primorske opštine, turistička privreda

97% TURISTIČKOG PROMETA GENERIŠU PRIMORSKE OPŠTINE NA BAZI PONUDE SUNCE I MORE, 3% SVE OSTALE OPŠTINE, TURISTIČKA PONUDA NIJE DOVOLJNO DIVERZIFIKOVANA

KLJUČNE MJERE

- Izrada studije opravdanosti formiranja AD Skijališta Crne Gore za razvoj i upravljanje skijalištima, gdje bi Vlada, u početnoj fazi, imala značajno učešće i uticaj – uporedo revitalizacija postojećih i razvoj novih ski liftova.
Rok: 2014. godina
Nosioc: MORT

- Diverzifikacija turističke ponude⁷:
 - Uređenje panoramskih puteva
 - Razvoj kulturnog turizma
 - Razvoj vjerskog turizma
 - Razvoj seoskog turizma
 - Unapređenje usluga rafting
 - Planinarenje i biciklizam
 - Razvoj sportskog turizma

Rok: 2013/2014

Nosioci: MORT, Ministarstvo kulture, NTOCG, predstavnici udruženja, Opštine
- Izrada i realizacija projekta obogaćivanja i proširenja plaža.

Rok: 2014.

Nosioc: JP Morsko dobro
- Obogaćivanje ukupne ponude nacionalnih parkova
 - Postavljanje mobilnih privremenih kampova
 - izgradnja kampa za mobilne kuće
 - definisanje ambijentalnog koncepta i zona za izgradnju ugostiteljskih objekata (npr. restorana)
 - izgradnja infopunktova i centara za posjetioce.

Rok 2014.

Nosioc: MORT, NTOCG, Direkcija javnih radova i JP Nacionalni parkovi Crne Gore
- Izrada projekta za izgradnju vježbališta za golf – predvidjeti planom javnih radova za 2014. godinu.

Rok: 2014.

Nosioc: MORT, NTOCG, Direkcija javnih radova i JP Nacionalni parkovi Crne Gore
- Realizacija golf strategije.

Rok: 2014.

Nosioci: Ministarstvo održivog razvoja i Direkcija javnih radova
- Izgradnja nekoliko tematskih parkova regionalnog značaja vodeći računa o ispunjenosti sljedećih preduslova: koncentracija turističke tražnje, saobraćajna dostupnost, mogućnost korišćenja tokom cijele godine, zemljište u vlasništvu države.

Rok: 2014.

Nosioc: MORT, opštine, Direkcija javnih radova i JP Nacionalni parkovi Crne Gore
- Posebni programi turističkih javnih radova u okviru Programa javnih radova
 - Revitalizacija kulturnih i drugih objekata (projektovanje i izgradnja) koji povećavaju konkurentnost kroz povećanje atraktivnosti destinacije (kultura, umjetnost).

⁷ Detaljan pregled aktivnosti po projektima definisan je u Akcionom planu

- Izgradnja objekata u duhu tradicije područja na kojem se nalaze (npr. lokalitet Vruja, Dodoši, Vranjinina i sl.)
- Izgradnja infrastrukture (ski liftovi, putevi) sa akcentom na Sjever
- Stavljanje u funkciju objekata od značaja za turizam (npr. pećine)

Rok 2014.

Nosioc: MORT, DJR, IRF, opštine

- Formiranje regionalnih razvojnih agencija⁸.

Rok: 2014.

Nosioc: MORT, Ministarstvo ekonomije i opštine.

8.3. Povećanje broja kvalifikovanog kadra

Kritičan faktor za razvoj turizma sve više predstavlja odustvo kvalitetnog kadra, naročito na menadžerskom nivou. Sagledavanje odnosa između ponude i tražnje prema stepenima stručne spreme ukazuje na to da je u toku sezone deficit prisutan samo kad je u pitanju I i II stepen (nekvalifikovana i polukvalifikovana radna snaga) gdje tražnja nadmašuje ponudu za skoro 40% što takođe potvrđuje činjenica da se od ukupnog broja izdatih radnih dozvola za strance na ova dva stepena stručne spreme odnosi preko 87%.

Strategija razvoja ljudskih resursa u sektoru turizma predviđa značajan broj direktnih radnih mjesta u hotelijerstvu, turističkim agencijama i ostalim oblastima. Shodno Strategiji razvoja ljudskih resursa u sektoru turizma, procjenjuje se da će 2016. godine ovaj sektor imati potrebu za 24.500 kadrova sa punim radnim vremenom. Najveća potreba za kvalifikovanim stručnim kadrom je u sektoru hotelijerstva i ugostiteljstva.

Dakle, turizam kao grana je veoma važan generator novih radnih mjesta i jedna je od grana sa najvećim potencijalom za budući rast zapošljavanja. Po svim pokazateljima značaj turizma za cjelokupni privredni rast je nedvosmislen.

Konkurentnost turizma je u velikoj mjeri zavisna od ljudi zaposlenih u ovom sektoru i kvaliteta njihovog rada.

U tom pravcu, potrebno je pojačati saradnju turističke privrede i obrazovnog sistema u cilju obrazovanja kadrova potrebnih profila. Povećanjem smještajnih kapaciteta, uz povećanje ponude, nameće se potreba za novim kadrom, pa je neophodno kontinuirano vršiti obuke za stručno obrazovanje i kvalifikaciju kadra koji će zadovoljiti specifične zahtjeve i vrste ponuda u sektoru turizma. Na taj način moglo bi se značajno uticati na sniženje ukupne stope nezaposlenosti.

Kadrovi u turizmu obezbjeđuju se kroz formalno i neformalno obrazovanje. U Crnoj Gori postoji 16 obrazovnih srednjih stručnih škola u kojima se kvalifikuju učenici iz sektora turizam i ugostiteljstvo. U školskoj 2012/13 godini, prema podacima Ministarstva prosvjete na svim smjerovima i stepenima kvalifikacije od II do IV stepena, bilo je upisano 4.054 učenika.

⁸ Regionalna razvojna agencija za Bjelasicu, Komove i Prokletije je pozitivan primjer saradnje u okviru regiona.

Za profil „turističkog tehničara“ vladalo je najveće interesovanje i to 2029 učenika, što je skoro polovina učenika ukupno upisanih u sektoru turizma i ugostiteljstva. Broj učenika koji se kvalifikovao za „tehničara kulinarstva“ iznosio je 513, a za „tehničara usluživanja“ obuku je vršilo 530 učenika.

Kada je riječ o visokom obrazovanju, u Crnoj Gori postoji pet visokoškolskih ustanova koje obrazuju kadrove za turizam i to u Baru, Kotoru, Budvi, Herceg Novom i Tivtu.

Turizam je dinamična privredna grana koja je podložna izmjenama. U tom smislu, definišu se i neophodna zanimanja u sektoru turizma koja kroz formalno obrazovanje nijesu predviđena, a na tržištu rada postoje zahtjevi za tim kadrovskim profilom.

Shodno tome, u proteklom periodu usvojeni su standardi zanimanja:

- agencijski službenik/agencijska službenica,
- recepcioner/recepcionerka,
- recepcioner za wellnes-spa/recepcionerka za wellnes-spa,
- kajakaški-kanu vodič/vodičkinja na moru, jezerima i mirnim vodama,
- speleološki vodič/ vodičkinja,
- sobar/sobaricu,
- servir/servirka,
- pomoćni kuvar/pomoćna kuvarica,
- kuvar/kuvarica,
- konobar/konobarica,
- turistički animator/turistička animatorka,
- pripremač pica,
- roštiljdžija,
- buregdžija,
- poslastičar,
- tehničar kulinarstva,
- tehničar usluživanja,
- turistički tehničar
- menadžer prodaje.

U zavisnosti od potreba turističke privrede, odnosno zahtjeva na tržištu rada, u narednom periodu radiće se na:

1. definisanju standarda zanimanja i vještina u skladu sa zakonskom regulativom koja uređuje ovu oblast,
2. podizanju imidža strukovnih zanimanja kroz kampanje,
3. smanjenju broja sezonske radne snage koja biva angažovana iz Regiona, odnosno većeg angažovanja građana Crne Gore na sezonskim poslovima.

Da bi se ostvarilo veće zapošljavanje domaće radne snage neophodno je obezbijediti značajnija finansijska sredstva kojima će se stimulisati to zapošljavanje kroz:

- realizaciju programa obuke, da bi se obezbijedio kvalitetan kadar potreban poslodavcima;
- subvencije poslodavcima da zapošljavaju domaću radnu snagu bez iskustva;
- povećanje mobilnosti domaće radne snage za rad na sezonskim poslovima (obezbjeđenje troškova puta, izdavanja sanitarnih knjižica ...);
- programe povećanja motivacije, regrutacije i kratke obuke za prihvatanje pomoćnih poslova u sezoni;
- izmjene u radnom zakonodavstvu, koje bi bile stimulativne za prihvatanje sezonskih poslova.

Shodno zaključcima Vlade Crne Gore sa sjednice koja je održana 14.02.2013. godine, Ministarstvo rada i socijalnog staranja i Zavod za zapošljavanje Crne Gore su zaduženi da u saradnji sa lokalnim samoupravama koordiniraju aktivnosti u cilju blagovremenog iskazivanja potreba poslodavaca za radnom snagom, dok je Zavod za zapošljavanje Crne Gore zadužen da najkasnije do kraja aprila 2013. godine u direktnom kontaktu sa poslodavcima utvrdi okvirnu potrebu za radnom snagom za vrijeme turističke sezone.

Takodje, neophodno je da poslodavci blagovremeno planiraju potrebe za zapošljavanjem u narednoj godini. Na osnovu iskazanih potreba poslodavaca, Zavod za zapošljavanje bi već na početku kalendarske godine mogao započeti pripremu za uključivanje na tržište rada nezaposlenih lica, kroz realizaciju programa obuke za zanimanja koja nedostaju na tržištu.

Što se tiče kaznene politike, finansijske sankcije treba da budu djelotvorne, srazmjerne i destimulišuće za poslodavce koji nezakonito zapošljavaju.

Problem sa kadrovima u turizmu nije samo svojstven turizmu u Crnoj Gori. Raskorak između kvaliteta i kvantiteta u obrazovanju i obuci kadrova iz turizma je prisutan i u Italiji. Dok je visoko obrazovanje bitno, srednje i tehničko obrazovanje koje obezbjeđuju osnovne vještine neophodne za turističku industriju, nastaviće da igra značajnu ulogu. Raspoloživost kadrova sa specifičnim vještinama i kompetencijama za svaki proizvod i turistički doživljaj je vitalan. Zelena ekonomija će duboko modifikovati profil poslova i vještina koja su neophodna u mnogim sektorima uključujući i turizam.

Takodje, turistička industrija u Italiji suočena je i sa zapošljavanjem velikog broja stranaca u smještajnim objektima i restoranima, naročito tokom sezone, koji budu često i neprijavljeni pa je prisutan »rad na crno«. U pravcu prevazilaženja problema vezano za obezbjeđenje kadrova, u Italiji se ide na unapredjenje obuke koja treba da bude usaglašena sa potrebama svakog regiona i specifičnim lokalnim zahtjevima. Dodatni programi obuke podrazumijevaju stalne aktivnosti na obuci koje se realizuju od strane preduzeća i birao za zapošljavanje za nezaposlena lica. U Italiji se predlaže model dualnog obrazovanja kakav je prisutan u Švajcarskoj gdje je turističko obrazovanje veoma usko povezano sa praktičnim iskustvima i obukom.

Švajcarski sistem obrazovanja i istraživanja ima dva stuba. Prvi stub je akademsko obrazovanje i osnovno istraživanje koje se finansira iz Fonda za nacionalno istraživanje i drugi stub je dualno stručno obrazovanje i sistem obuke uz podršku univerziteta (UAS) i Agencije za promociju inovacija.

Svake četiri godine Federalni Savjet Vlade Švajcarske Konfederacije, Federalnom Parlamentu dostavlja izvještaj sa pregledom ciljeva i mjera za novi četvorogodišnji program rada, integralnog obrazovanja, istraživanja i promociju inovacija. Federalni Ustav obavezuje Konfederaciju i države da koordiniraju politike obrazovanja za dvije federalne politehničke škole i deset akademskih državnih univerziteta i univerziteta primijenjenih nauka. Nadležnosti na polju obrazovanja, istraživanja i inovacija podijeljene su između Ministarstva unutrašnjih poslova sa Državnim Sekretarijatom za edukaciju i istraživanje (SER) za akademsko obrazovanje i istraživanje i Ministarstva ekonomije sa federalnom kancelarijom za profesionalnu edukaciju i tehnologiju.

Švajcarska je zemlja dualnog stručnog obrazovanja i obuke koja kombinuje teorijske kurseve u školama i praktičnu obuku na poslu. Turističko obrazovanje je dio tog sistema. Švajcarska ima najveći broj javnih i privatnih hotela i turističkih škola na svijetu⁹. Postoje tri nivoa stručnog obrazovanja i obuke u Švajcarskoj. Više srednje stručno obrazovanje i sistem obuke je u nadležnost Saveznog sertifikacionog tijela za vještine. Oko dvije trećine mladih ljudi ulaze na turističko tržište rada kroz VET sistem. Viši tercijalni nivo profesionalne edukacije i obuke (PET) kojim se stiče viša državna profesionalna diploma za rad u hotelima, katering i turizmu, namijenjen je osobama sa iskustvom koje žele da imaju karijeru u industrijama povezanim sa turizmom. Univerzitet primijenjenih znanosti priprema studente za karijeru srednjih i viših menadžera.

Zakonom o stručnom obrazovanju propisano je da učenik može da praktično obrazovanje realizuje u cjelini kod poslodavca potpisivanjem individualnog ugovora o obrazovanju. Ugovorom su definisane dužnosti poslodavca i učenika, početak i vrijeme trajanja obrazovanja učenika, obim praktične osposobljenosti i znanja koje poslodavac mora obezbijediti učeniku, raspored praktičnog obrazovanja, pravo na naknadu koju učenik ima za vrijeme trajanja individualnog ugovora o obrazovanju kod poslodavca, obaveze škole, ostvarivanje prava iz radnog odnosa, zaštita učenika na radu, kao i pravo na penzijsko i zdravstveno osiguranje.

Zakon dozvoljava da, ukoliko je makar jedan učenik (i jedan poslodavac) zainteresovan za ovaj način obrazovanja, to će mu biti omogućeno. Posljednjih godina ne postoji interesovanje kod poslodavaca, da se učenici na ovaj zakonom definisan način obrazuju, što je šteta imajući u vidu da na ovaj način mogu imati učenike koji se praktično osposobljavaju i stiču znanja tokom čitave nastavne godine. U ovom pravcu je neophodno uspostaviti čvrstu saradnju između turističke privrede i obrazovanih institucija.

⁹ OECD Studies on Tourism Italy 2011

Što se tiče sezone, imajući u vidu da poslodavac organizuje praktično obrazovanje i da se ugovorom uređuje raspored praktičnog obrazovanja, moguće je da poslodavac rasporedi obaveze učenika u vrijeme sezone, a oslobodi ga u dijelu godine kada nema posla. Učenik koji praktično obrazovanje realizuje kod poslodavca u školi je samo na teorijskoj nastavi. Učenik, kao i svaki drugi zaposleni, ne može da radi čitavu godinu, već zakonom određen broj radnih dana.

Dakle, kada govorimo o kadrovima u turizmu, aktivnosti moraju biti usmjerene u dva pravca. Jedan dio aktivnosti odnosi se na obezbjeđenje sezonske radne snage, a drugi na definisanje obrazovnih programa kojima će se usaglasiti potrebe turističke privrede sa ponudom radne snage po kvalitetu i kvantitetu.

Odlukom o utvrđivanju broja radnih dozvola za strance za 2013. godinu utvrđen je broj radnih dozvola za strance za 2013. godinu, u ukupnom broju od 16.500. Kvota za sezonske poslove u oblasti turizma i ugostiteljstva je 4.500.

U 2012. godini na sezonskim poslovima je zaposleno 9.537 domaće radne snage, dok je posmatrano prema djelatnostima izdato radnih dozvola za strane državljane u turizmu i ugostiteljstvu 4.212 ili 20,33%.

NA SEZONSKIM POSLOVIMA U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU ANGAŽOVANO 4.212 STRANIH DRŽAVLJANA I VIŠE

KLJUČNE MJERE

- Definirati stimulativne mjere za preduzeća koja ulažu u svoje zaposlene i njihovu edukaciju (definirati kroz Program podsticajnih mjera)
Rok: 2013.
Nosioци: Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, MORT, Ministarstvo finansija, turistička privreda
- Promocija stimulativnih mjera koje su definisane Uredbom o subvencijama za zapošljavanje određenih kategorija nezaposlenih lica.
Rok: 2013.
Nosioци: Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, MORT
- Realizacija marketing kampanja za jačanje imidža zanimanja iz oblasti turizma i ugostiteljstva.
Rok: 2014.
Nosioци: Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo rada i socijalnog staranja i MORT
- Uspostaviti sistemske veze između privrede i sistema obrazovanja i primjena instrumenata za analizu, praćenje i predviđanja potreba tržišta
Rok: 2014.
Nosioци: Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, MORT, turistička privreda

- Izmjena plana i programa u stručnim školama na način da se uključi više praktične nastave i potpisivanje ugovora između srednjih stručnih škola i poslodavaca iz istog grada
Rok: 2014.
Nosioци: Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo rada i socijalnog staranja MORT, turistička privreda
- Produženje profesionalne prakse na duži period (3-4 mjeseca)
Rok: 2014.
Nosioци: Ministarstvo prosvjete, MORT, turistička privreda
- Razvijanje programa za zanimanja I i II nivoa obrazovanja (pomoćna zanimanja)
Rok: Kontinuirano
Nosioци: Ministarstvo prosvjete, MORT, turistička privreda
- Animiranje polumaturanata – organizovanje jednodnevnih izleta na sajam turizma i takmičenje ugostitelja iz gradova u kojima postoje srednje stručne škole
Rok: 2013.
Nosioци: Ministarstvo prosvjete, MORT, turistička privreda
- Finansijska podrška za tehničko opremanje strukovnih škola
Rok: 2014.
Nosioци: Ministarstvo prosvjete, MORT, turistička privreda
- Cjeloživotno učenje - organizovanje obuke za sticanje znanja iz ključnih kompetencija (strani jezici i sl.)
Rok: Kontinuirano
Nosioци: Ministarstvo prosvjete, MORT, turistička privreda
- Preispitivanje zakonske regulative u dijelu priznavanje međunarodnih licenci
Rok: 2013.
Nosioци: Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo rada i soc. staranja, MORT

8.4. Povezivanje turizma i poljoprivrede

Povezivanje turizma i poljoprivrede od izuzetnog je značaja za turizam i uopšte crnogorsku ekonomiju. Sa jedne strane tradicionalni domaći proizvodi dodaju na vrijednosti turističkom proizvodu, a sa druge strane zbog pozitivnih efekata smanjenja uvoza i povećavanja potrošnje crnogorskih proizvoda na ekonomiju zemlje.

Crna Gora izdvaja značajna sredstva za uvoz proizvoda za čiju proizvodnju postoje mogućnosti ili neiskorišćeni potencijal i u našoj zemlji. Uvozimo oko 65,5 mil. € mesa i drugih klaničnih proizvoda za jelo, oko 40 mil. € mlijeka i proizvoda od mlijeka, 8,5 mil. € povrća, 14,8 mil. € voća, 37,9 mil. € vode i oko 750 hilj. € meda.

Pregled uvoza i izvoza proizvoda za 2012. godinu

Predmet uvoza/izvoza	Uvoz u €	Izvoz u €
Zive zivotinje	24.149.751	12.243
Meso i drugi klanicni proizvodi za jelo	65.533.596	4.354.660
Ribe, ljuskari, mekušci i ostali vodeni	7.137.455	28.758
Mlijeko i proizvodi od mlijeka, živalska i pticja jaja, prirodni med, jestivi proizvodi životinskog porijekla, Proizvodi životinjskog porijekla, na drugom mjestu nepomenuti niti obuhvaceni	43.548.626	148.808
Živo drveće i druge biljke; lukovice, korijenje i slično; sijeceno cvijeće i ukrasno lišće	223.721	0
3.533.501	58.826	
Povrce, korijenje i krtolje za jelo	8.457.724	3.293.504
Voće za jelo, uključujući jezgrasto voće; kore agruma ili dinja i lubenica	14.758.909	4.034.035
Kafa, čaj, mate čaj i začini	13.644.047	1.081.383
Žitarice	12.078.644	2.328
Proizvodi mlinske industrije; slad; skrob; inulin; gluten od pšenice	20.427.994	1.771.011
Uljano sjemenje i plodovi; razno zrnevlje, sjeme i plodovi; industrijsko i ljekovito bilje; slama i stocna hrana (kabasta)	1.834.278	209.164
Seljak; gume, smole i ostali biljni sokovi i ekstrakti	78.037	0
Biljni materijali za pletarstvo; biljni proizvodi na drugom mjestu nepomenuti niti obuhvaceni	35.944	0
Masnoće i ulja životinjskog ili biljnog porijekla i proizvodi njihovog razlaganja; prerađene jestive masnoće; voskovi životinjskog i biljnog porijekla	17.893.601	3.624.532
Prerađevine od mesa, riba, ljuskara, mekušaca ili ostalih vodenih beskičmenjaka	23.087.054	3.060.310
Šećer i proizvodi od šećera	11.247.285	14.125
Kakao i proizvodi od kakaa	20.628.191	2.746.578
Proizvodi na bazi žitarica, brašna, skroba ili mlijeka; poslastičarski proizvodi	28.633.676	4.083.245
Proizvodi od povrća, voća, uključujući jezgrasto voće, i ostalih dijelova bilja	14.774.568	159.889
Razni proizvodi za ishranu	27.997.292	2.464.324
Pica, alkoholi i sirce	53.638.346	23.258.439
Ostaci i otpaci prehrambene industrije; pripremljena hrana za životinje	18.383.669	53.257
Duvan i proizvodi zamjene duvana	11.678.153	2.251.312

Izvor podataka: Monstat

Značajan dio uvoza poljoprivrednih proizvoda od preko 50% se ne može supstituisati, jer se isti ne proizvode niti se mogu proizvoditi u Crnoj Gori (kafa, kakao, čaj, začini, suptropsko voće, šećer, jestivo ulje, u velikom djelu i žitarice, duvan), kao i inputi za proizvodnju kao što su visokokvalitetna sjemenja, vještačka đubriva, koncentri, poljoprivredna mehanizacija, oprema i sl.). Naravno da ne postoje realne potrebe da se sve vrste (posebno voda, povrća, mesa i prerađevina od mesa, kao i mlijeko i mliječni proizvodi ili voda) uvoze. Međutim, ne treba zaboraviti da se u jednom značajnom dijelu uvoz hrane ili sirovina za proizvodnju hrane oplemenjuju u prerađivačkim kapacitetima u Crnoj Gori, odnosno stvara se dodatna vrijednost i zapošljava se značajan broj ljudi.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma je tokom 2010. godine, u cilju povećanja zastupljenosti domaćih proizvoda u restoranskim ponudama, organizovalo tematske susrete hotelijera i restoratera i proizvođača domaćih proizvoda.

Sa strane proizvođača, odaziv je bio izuzetno veliki, međutim, kada su u pitanju hotelijeri i restorateri, stiče se utisak da oni nijesu prepoznavali značaj ovog pitanja izuzev jednog manjeg broja.

Događaji su, na kraju, bili uspješni sa stanovništa odaziva i hotelijera i restoratera, međutim tome je predhodiła intenzivna komunikacija prestavnika Ministarstva sa hotelima i restoranima. Pored organizovanja tematskih događaja, otpočeta je bila i kampanja „Ponudi domaće, izaberi kvalitet“ koja je zbog nedostatka sredstava zaustavljena.

Postojeće „pijačne dane“ u opštinama na Sjeveru treba pretvoriti u svojevrsne turističke atrakcije, gdje bi se animirali lokalni proizvođači hrane, zanatlije da prodaju svoje proizvode u ambijentu starih crnogorskih pazara, sa izvornom muzikom, nastupima folklornih društava, unificiranim tezgama i uz replike narodnih nošnji koje bi sami prodavci nosili. Primjera radi, u Kolašinu je tradicionalno pijačni dan ponedjeljak i uz ovakav program bi se produžio turistički vikend za jedan dan.

CRNA GORA UVOZI OKO 65,5 MIL. € MESA I DRUGIH KLANIČNIH PROIZVODA ZA JELO, OKO 40 MIL. € MLIJEKA I PROIZVODA OD MLIJEKA, 8,5 MIL. € POVRĆA, 14,8 MIL. € VOĆA, 37,9 MIL. € VODE I OKO 750 HILJ. € MEDA.

KLJUČNE MJERE

- Definisanje podsticajnih mjera za proizvodnju tradicionalnih domaćih proizvoda i proizvoda koji se mogu proizvoditi u Crnoj Gori.
Rok: Kontinuirano
Nosoci: Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, MORT, poljoprivredni proizvođači
- Brendiranje tradicionalnih crnogorskih proizvoda.
Rok: Kontinuirano
Nosoci: Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, MORT, Privredna komora, poljoprivredni proizvođači
- Nastavak realizacije kampanje „Ponudi domaće izaberi kvalitet“
Rok: Kontinuirano
Nosoci: Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, MORT, Privredna komora, turistička privreda i poljoprivredni proizvođači
- Bolja promocija proizvođača i podsticanje njihovog povezivanja sa ugostiteljskim sektorom kroz organizovanje tematskih susreta
Rok: Kontinuirano
Nosoci: Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, MORT, turistička privreda i poljoprivredni proizvođači

8.5. Unapređenje i dalji razvoj brenda Montenegro Wild Beauty i promocija turističke ponude

Termin *brand* se često pogrešno koristi i razumije. Brend destinacije je njen konkurentni identitet. To je ono što destinaciju čini različitom od drugih i nezaboravnom. To je osnov za međunarodnu konkurentnost destinacije.

Brend destinacije predstavlja suštinu i odslikava trajne karakteristike destinacije. Destinacija može mijenjati način i modus na koji prezentuje sebe različitim tržišnim segmentima, ali osnovne karakteristike brenda uvijek su iste.

Brend destinacije je DNK koji definiše destinaciju. On treba biti pokrenut kroz svaku aktivnost marketing komunikacije od strane NTO i drugih učesnika.

Brend destinacije reprezentuje dinamičnu interakciju između suštine destinacije i načina na koji je potencijalni posjetioči doživljavaju.

Destinacioni brend, generalno, ne može biti proizveden kao brend potrošačkog proizvoda. On je nerazdvojiv od suštine destinacije: pejzaža, ljudi, kulture i istorije tj. tradicije.

Što nije brend?¹⁰ Brend nije:

- Proizvod;
- Logo;
- Slogan;
- Slikovitost;
- Stil dizajna;
- Marketing kampanja;

Brend počiva na svim marketing aktivnostima. To je ono što udiše život.

Destinacije u svojoj promociji koriste sve skuplje metode, od spotova na CNN-u i luksuznih priloga u vodećim svjetskim časopisima, do pojavljivanja u filmovima visoke gledanosti ili organizovanja posjeta poznatih ličnosti. Države i regije se susreću sa potrebom stvaranja jedinstvenog identiteta kako bi se što više međusobno razlikovale jedne od drugih i ponudile nešto autentičnije i drugačije. Težište se sa klasične promocije pomjerilo na upravljanje identitetom i imidžom destinacije. Turizam zahtijeva stvaranje imidža i kreiranje brenda, koje se zasniva na stvarnoj situaciji mjesta, odnosno zemlje, kako promocija ne bi bila u raskoraku sa stvarnošću i kako ne bi došlo do razočarenja posjetilaca.

Dakle, na turističkom tržištu nadmoć će imati ne bogatije destinacije, već kreativnije, odnosno one koje će ponuditi originalniji i drukčiji doživljaj. Da bi bila konkurentna, zemlja mora da zna što želi prodati i kome. Dobra turistička promocija može imati i efekta na druge izbore, uključujući velike investicione odluke.

¹⁰ UNWTO, ETC, Handbook on Tourism Destination Branding, 2009, str. 12.

Imajući u vidu raspoloživi budžet i postojeći broj zaposlenih kadrova koji su trenutno angažovani u NTO CG, možemo konstatovati da se sistem promotivnih aktivnosti na nacionalnom nivou koje sprovodi NTO CG, prije svega, u sradnji sa Ministarstvom održivog razvoja i turizma, u dijelu koji se odnosi na prezentiranje crnogorske turističke ponude na globalnim mrežama, i LTO-ima, realizuje u skladu sa planom i da je postignut značajan napredak u promovisanju Crne Gore kao destinacije koja se nalazi u fazi razvoja. Aktivnosti u pravcu pozicioniranja brenda Montenegro neophodno je nastaviti na način da se razvije percepcija o Crnoj Gori kao turističkoj destinaciji visokog kvaliteta i vrijednosti, što se postiže koordiniranom promocijom i prezentacijom prirodnih, kulturnih i istorijskih vrijednosti Crne Gore i promocijom Crne Gore kao ekološke države.

Neophodno je u svrhu promocije uključiti poznate ličnosti koje se vezuju za prostor Crne Gore, kao što su umjetnici (Marina Abramović, Miloš Karadaglić...), glumci (Milla Jovovich...) sportisti (Miloš Raonić, Stevan Jovetić, Mirko Vučinić,...).

U tabeli u nastavku slijedi predlog aktivnosti za Crnu Goru, na nivou PULL i PUSH tržišnog komuniciranja.

TRŽIŠNO KOMUNICIRANJE – promocija	
<i>PULL (opšta »image« promocija)</i>	<i>PUSH (konkretna prodajna promocija)</i>
• Izrada strateškog i akcionog plan krovnog tržišnog komuniciranja na nivou Crne Gore u koji će biti uključena ponuda destinacije; • Kod krovnih promotivnih aktivnosti djelovati istovremeno vrlo ciljno i koncentrisano i za podršku opredijeljenom pozicioniranju brenda; • Nadograditi aktivnosti u okviru postojeće turističke promocije; • Ojačati odnose sa ciljnim javnostima na nivou krovne promocije; • Povećati broj medijskih nastupa u obliku različitih članaka, dokumentarnih filmova, koji dostižu ciljnu populaciju gostiju; • Podsticanje svih aktera na području turizma na teritoriji destinacije, da oblikuju nove sadržaje, proizvode, događaje, manifestacije – i zatim ih uklopiti u zajedničku turističku ponudu destinacije.	Uskladiti plan krovnog tržišnog komuniciranja i pospješivanja prodaje destinacije sa planom pojedinačnih aktera te postići sinergijske efekte; • Razviti aktivno lično komuniciranje sa posrednicima u prodajnom sistemu (turističke agencije, organizatori putovanja, prevoznici) i organizovanim kupcima (društva, klubovi, udruženja, ...), istovremeno i kroz PR aktivnosti; • Aktivna uloga diplomatsko konzularnih predstaništava na promociji turističke ponude. • Oblikovanje ažurnih internet stranica u funkciji konkretnog informisanja i plasmana (u pravom smislu internet marketinga); • Razviti snažan turističko-informacioni centar; • Uspostaviti kontakte sa organizatorima putovanja i ponuđačimca te pripremiti konkretne programe (unutar Crne Gore kao i sa susednim zemljama); • Pripremiti nove promotivne aktivnosti sa aktivnim oglašavanjem uz put, gdje teku glavni tranzitni pravci i unaprijed obavještavati posjetioce o mogućnostima ponude na području (leci, info panoi itd); • Podsticati kvalitetan sistem informisanja posjetioca i stacioniranih turista o događanju u destinaciji.

CRNA GORA IZDVAJA ZNAČAJNO MANJA SREDSTVA ZA PROMOCIJU U ODNOSU NA KONKURENTSKE DESTINACIJE – HRVATSKA PREKO 34 MIL. € CRNA GORA OKO 1 MIL. €

KLJUČNE MJERE

- Izrada novog spota
Rok: 2014.
Nosioци: MORT i NTOCG
- Kampanje na globalnim mrežama
Rok: Raspisivanje tendera - April 2013.
Nosioци: MORT i NTOCG
- Promocija ponude na tržištu Regiona (jednodnevne prezentacije u većim gradovima, TV kampanje, kampanje u štampanim medijima, outdoor kampanje, workshopovi (raspisivanje tendera i zbor kompanije)
Rok: Raspisivanje tendera - April 2013.
Nosioци: MORT i NTOCG
- Pružanje podrške realizaciji projekta *Dinamik packaging* – omogućavanje turistima da sami osmisle svoj paket aranžman putem interneta.
Rok: 2014.
Nosioци: MORT, NTOCG
- Jačanje novih formi online promocije i marketinga.
Rok: 2014.
Nosioци: NTOCG, MORT
- Izrada komunikacionih strategija za blogovanje i za društvene mreže: Facebook, Twitter, Flickr, Wayn i dr.
Rok: Jun 2013.
Nosioци: NTOCG, MORT
- Promocije putem najpoznatijih portala za turističku promociju Trip Advisor, Your Tour, Google i sl.
Rok: Tokom sezone
Nosioци: NTOCG, MORT
- Definisanje i implementacija posebnih komunikacionih, promotivnih i drugih strategija za značajna emitivna tržišta - Njemačka, Velika Britanija, zemlje Skandinavije i već tradicionalnih tržišta.
Rok: 2014.
Nosioци: NTOCG, MORT

8.6. Suzbijanje sive ekonomije

Neobuhvaćena tzv. siva ekonomija je prisutna u značajnom procentu. Iako je to slučaj i u većini zemalja EU, gdje prosječna stopa sive ekonomije iznosi 19.5% BDP, pri čemu je najniža je u Austriji 8%, a najviša u Bugarskoj 33%. U Crnoj Gori je prosječna stopa na nivou od oko 20% od BDP-a, a naš je cilj svesti je na podnošljiv nivo. Siva ekonomija je

posebno prisutna u uslužnim djelatnostima, pa tako pored trgovine i građevinarstva i u turizmu.

Glavni generatori sive ekonomije u turizmu su: rad bez odobrenja, neregistrovani smještaj, crno tržište rada i dileri. Ministarstvo održivog razvoja i turizma je kao jednu od prioriternih aktivnosti definisalo stvaranje uslova za obezbjeđenje kvalitetnog sistema naplate boravišne takse, formirana je Uprava za inspekcijske poslove sa ciljem jačanja ovlašćenja inspektora i kvalitetnijeg vršenja nadzora, a u cilju bolje kontrole dilera soba u opštini Budva su 2011 i 2012 godine povjereni poslovi nadzora u toj oblasti.

Pored navedenog Vlada Crne Gore je formirala Radnu grupu za izradu Seta prijedloga mjera za suzbijanje sive ekonomije za 2013.

Jedan od zaključaka Radne grupe je da se formira šest međuresorskih posebnih timova sa specifičnim zadacima, pa je tako formiran i Tim za rješavanje problema neplaćanja boravišne takse sa zadatkom pripreme prijedloga mjera u cilju povećanja efikasnosti naplate boravišne takse, kojim koordinira predstavnik Ministarstva.

Takođe, formirani su i timovi za suzbijanje sive ekonomije na tržištu rada, kao i Tim koji ima zadatak da pripremi prijedlog izmjene propisa kojim će se omogućiti povećanje donje i gornje granice novčanih kazni.

Bolja međusobna saradnja i zajednički koordinirani rad nadležnih državnih organa, te njihova aktivna uključenost u rješavanje problema sive ekonomije u skladu sa svojim kapacitetima i nadležnostima, pri čemu će se voditi principima neselektivnosti, transparentnosti i nulte stope tolerancije na sivu ekonomiju **je prioritet**.

Pored navedenih aktivnosti, Ministarstvo održivog razvoja i turizma realizuje dva projekta koji će, pored ostalog, doprinijeti i smanjenju sive ekonomije u turizmu jer doprinose boljoj kontroli inspekcijskih organa. To su Jedinствена evidencija turističkog prometa i Centralni turistički registar.

Jedna od najznačajnijih novina definisanih u novom Zakonu o turizmu, predstavlja uvođenje obaveze za privredna društva, pravna lica, preduzetnike i fizička lica, da evidenciju ostvarenog turističkog prometa u ugostiteljskim objektima za pružanje usluga smještaja, lukama nautičkog turizma - marinama i plovnim objektima za smještaj (jahte, brodovi i sl), tačno, potpuno i ažurno vode u *Jedinstvenoj evidenciji turističkog prometa u elektronskoj formi*.

Cilj uvođenja navedenog instituta je potreba da se na jedan *sveobuhvatan, cjelovit način obezbijede tačni i ažurni podaci o ostvarenom turističkom prometu*. Navedeni podaci se odnose na: broj i strukturu gostiju u ugostiteljskim objektima, broju ostvarenih noćenja, vrijeme boravka i dr. Njihovim prikupljanjem se postiže *kvalitetniji obuhvat statističkih podataka*, kao i podataka koji se tiču boravka stranih lica na teritoriji Crne Gore.

Pored očiglednih prednosti navedenog projekta, važno je istaći da se realizacijom dijela koji se odnosi na Jedinstvenu evidenciju turističkog prometa, postižu i drugi ciljevi koji će imati značajno pozitivan uticaj na Budžet Crne Gore i to u kontinuitetu. Konkretno, u pitanju je povećanje prihoda od naplate boravišne takse, prihoda od naplate poreza na dodatu vrijednost, kao i povećanja ažurnosti inspekcijskih organa.

Na ovaj način značajno će se *doprinijeti efikasnijem radu nadležnih institucija*, u smislu bolje naplate poreza, povećanje ažurnosti inspekcijskih organa i njihova međusobna saradnja.

Kao jedan od prednosti navedene evidencije svakako se ističe i *smanjenje pojave nepravilnosti i vođenja neuredne evidencije prijave boravka gostiju* (neprijavljivanje gostiju ili brisanje podataka o dolasku i period koje je određeno lice provelo u ugostiteljskom objektu sa ciljem prikrivanja stvarnog broja gostiju i stanja poslovanja).

Ministarstvo održivog razvoja i turizma pripremilo je Predlog Uredbe o obliku, sadržaju i načinu vođenja i upotrebe Jedinstvene evidencije turističkog prometa, čije se usvajanje planira do kraja ove godine.

Ministarstvo je donijelo Pravilnik o izgledu, sadržaju i načinu vođenja Centralnog turističkog registra i izgledu i sadržaju obrazaca koji je objavljen u Službenom listu broj 12/2013 i koji predstavlja pravni osnov za razvoj unapredjenje elektronske baze podataka u Centralnom turističkom registru.

Cilj uvođenja Centralnog turističkog registra je potreba da se na jedan sveobuhvatan, cjelovit način obezbijede tačni i ažurni podaci o subjektima privređivanja u turizmu i ugostiteljstvu. Takođe, formiranjem ovog registra postiže se kvalitetan sveobuhvat statističkih podataka, kao i preduzimanje statističkih aktivnosti u cilju većeg obuhvata turista. Uvođenjem ovog Registra, kroz evidenciju navedenih subjekata, značajno će se doprinijeti suzbijanju **sive ekonomije** u oblasti turizma, kao i kvalitetnijem statističkom obuhvatu pružaoca turističkih i ugostiteljskih usluga.

Svi korisnici podataka moći će pretragom baze podataka na jednom mjestu naći tražene podatke, i pouzdano će uticati na donošenje njihovih odluka.

Svi podaci o subjektima upisa naći će se u jedinstvenoj bazi podataka na jednom mjestu i kod resornog organa (Ministarstva). Pravilno funkcinisanje Centralnog turističkog registra, tačno i ažurno unošenje podataka kontrolisaće se u Ministarstvu i direktno će se uticati na pravilno funkcionisanje a time i na pouzdanost podataka.

PROCJENJUJE SE DA JE PROSJEČNA STOPA SIVE EKONOMIJE U ZEMLJAMA EU-27 19.5% BDP-a, U CRNOJ GORI POSTOJE VELIKE MOGUĆNOSTI ZA BRZO SMANJENJE SIVE EKONOMIJE

KLJUČNE MJERE

- Nastavak kampanje „Registrujte smještaj“ – sa dva dokumenta do odobrenja
Rok: Maj 2013.
Nosioци: MORT, Turistička inspekcija, Poreska uprava, opštine
- Definisanje prijedloga mjera za suzbijanje sive ekonomije za 2013. Formirani su međuresorski posebni timovi sa zadacima:
 - rješavanje problema neplaćanja boravišne takse
 - suzbijanje sive ekonomije na tržištu rada,
 - izmjene propisa kojim će se omogućiti povećanje donje i gornje granice novčanih kazni.Rok: Maj 2013.
Nosioци: Radna grupa formirana od strane Vlade Crne Gore
- Uspostavljanje Centralnog turističkog registra - sistematizacija svih podataka pružaoca usluga u turizmu i sadržaja koji su u crnogorskoj turističkoj ponudi,
Rok: kraj juna 2013.
Nosioци: MORT, opštine
- Podrška programima koji se izdvajaju po poreskom prilivu države.
Rok: 2014.
Nosioци: MORT, Ministarstvo finansija
- Uspostavljanje Jedinstvene elektronske evidencije turističkog prometa – potpuna evidencija i veći prihodi od boravišne takse
Rok: kraj 2013.
Nosioци: MORT, opštine, LTO

8.7. Prateća infrastruktura (dostupnost, saobraćajna infrastruktura, elektro i vodosnadbijevanje)

Saobraćajna dostupnost Crne Gore i promet putnika

Crna Gora je povezana sa svijetom drumskim, željezničkim, pomorskim i avio saobraćajem. Posljednjih nekoliko godina značajno se ulaže u putnu infrastrukturu kako bi se obezbijedio sigurniji, brži i prijatniji dolazak turistima.

Crna Gora je drumskim putem dostupna zemljama regiona i ima 19 graničnih prelaza ka susjednoj Srbiji, Albaniji, BiH i Hrvatskoj. Drumska putna mreža duga je oko 5.227 km, od čega 1.720 km čine regionalni i magistralni putevi koji se redovno održavaju, pa će tako i do početka ove ljetnje sezone biti intenzivirani radovi na rekonstrukciji i održavanju ključnih saobraćajnica.

Veoma smo udaljeni od glavnih komunikacija odnosno glavnih pravaca magistralnih evropskih koridora I-X, a najbliži priključak na autoput je u Republici Srbiji i udaljen je oko 450 km. Koridor XI povezuje Srbiju i Crnu Goru, ali i srednju Evropu sa Sredozemljem.

Strategijom razvoja saobraćaja Crne Gore, kroz najznačajnije mogućnosti integracije u Transevropsku transportnu mrežu (TENT) predviđa se:

- Izgradnja Jadransko-jonskog autoputa
- Izgradnja brze saobraćajnice granice Hrvatske – granica Albanije
- Nastavak aktivnosti na izgradnji pravca Bar- Beograd, posebno dijela autoputa koji će Crnu Goru povezivati sa koridorom X, sa ciljem povezivanja sa centralnom Evropom, što će značajno definisati i željeznički koridor.
- Modernizacija i rekonstrukcija putnog pravca Tirana- Podgorica- Sarajevo

Dužina željezničke pruge iznosi oko 250 km i njome je Crna Gora povezana sa Srbijom i Albanijom. Najvažnija pruga je Bar - Beograd koja je značajna za privredu.

Crna Gora ima 96 registrovanih brodova, od čega 2 za prekokeanske plovidbe, 1 za plovidbu na Mediteranu, a ostalo su brodovi koji saobraćaju u unutrašnjim vodama. Naša obala je redovnom brodskom linijom povezana sa italijanskim lukama Bari, Barleta i Ankona. Na relaciji Kamenari-Lepetani tokom cijele godine je organizovan prevoz vozila i putnika trajektom.

Učešće Mediterana u ukupnom svjetskom tržištu kružnih putovanja zadnjih godina značajno raste i zauzima drugo mjesto poslije Kariba. Zapadni mediteran je klasično interesantan, ali rapidno raste interesovanje za Jadran (ucešće Jadrana u mediteranskim turama je sa 19,4% u 2003 godini poraslo na 24% u 2012.g.)

U 2012 godini ukupni broj putnika koji se ukrcao na kruzere u Jadranu iznosi 940 hiljada dok je ukupan broj turista koji je evidentiran u lukama 4,9miliona, istovremeno je više od 16 miliona putnika ukrcano na feribot i druge prevoze na jadraniu.

Glavni izazovi sa kojima se susreće nautički turizam na Jadranu su:

- Nedostatak resursa u postojećim lukama - mali broj vezova,
- Ne postoji adekvatna infrastruktura za prijem putnika,
- Ne postoji infrastruktura za preuzimanje otpada i otpadnih voda,
- Nedostatak kvalitetnih lokalnih malih i srednjih preduzeća koji bi podržali organizaciju izletnickih programa i transfera,

Primjera radi, Luka Kotor koja je uključena u 100 „medicruise“ luka ali nema adekvatnu infrastrukturu za prijem putnika. Postoje svega dva kontejnera u luci bez sanitarnog čvora za putnike, dok luka Bar ima izuzetno poziciju ali je van svih mapa vezanih za nautički turizam.

Neophodno je intenzivnije uključivanje u zajednicke projekte EU koji doprinose promociji i razvoju nautičkog turizma, kako bi se koristila sredstva iz fondova za istraživanja, mala i srednja preduzeća.

Takođe, neophodno je iskoristiti postojeće regionalne inicijative kao što je Jadransko Jonska inicijativa, jer se sredstva na nivou regija mnogo lakše obezbjeđuju.

Promet putnika u 2012. godini na državnim granicama iznosio je 12.383.088, od čega 10.027.774 stranih putnika, što je za 0.7% više nego u prethodnoj godini. Preko kopnenih graničnih prelaza zabilježen je promet od 9.804.624 putnika, na lučkim graničnim prelazima 828.898 putnika, na aerodromima 1.392.903 putnika, dok je u željezničkom saobraćaju u 2012. godini zabilježen promet od 356.663 putnika. U 2012. godini registrovan je promet u ukupnom iznosu od 3.230.781 prevoznih sredstava, od čega po pojedinim vrstama vozila učestvuju u iznosu od 3199129, plovila u iznosu od 8.309, vazduhoplovi u iznosu od 18.968 i vozovi u iznosu od 4.375.

Unaprijeđenje avio dostupnosti

Zbog velike udaljenosti od svojih ciljnih turističkih emitivnih tržišta – Zapadne Evrope, Centralne Evrope, Istočne Evrope i Skandinavije, kao i zbog svojih reljefnih karakteristika, Crna Gora je prepoznata kao pretežno aviodestinacija. Na teritoriji Crne Gore postoje dva aerodroma za domaći i međunarodni saobraćaj i to u Podgorici i Tivtu.

Crnogorski aerodromi su članice ACI-ja, međunarodnog udruženja aerodroma. Aktivnom promocijom na brojnim međunarodnim skupovima i berzama obezbijedili su kreiranje prepoznatljivog brenda i potražnju brojnih avio kompanija u cilju uspostavljanja aktivne saradnje. Uspostavljanje saradnje sa novim aviokompanijama i veze za novim destinacijama i povezanost većim broja ruta imala bi višestruk značaj za tržište Crne Gore koji bi se ogledao u produženju turističke sezone, povećanju broja turista, a samim tim i broja noćenja i prihoda u turističkoj sezoni.

Radi liberalizacije sigurnog odvijanja vazdušnog saobraćaja, kada je u pitanju slijetanje i polijetanje vazduhoplova izvan aerodroma, helidroma i letilišta, Agencija za civilno vazduhoplovstvo je objavila Pravilnik o uslovima i načinu vanaerodromskog slijetanja i polijetanja vazduhoplova ("Sl.list Crne Gore", br. 62/2012) na kopnu i vodi što u krajnjem implicira lakšu dostupnost. Značajno je spomenuti i najavu formiranja Nacionalnog odbora za olakšice u vazdušnom saobraćaju.

JP "Aerodromi" Crne Gore u 2013. godini planira niz aktivnosti na unaprijeđenju infrastrukture i usluga na aerodromima u Tivtu i Podgorici i to rekonstrukciju poletno sletnih staza i manevarskih površina na Aerodromima u Podgorici i Tivtu, izradu projektne dokumentacije za izgradnju nove terminalne zgrade na Aerodromu Tivat, kao i nabavku aerodromske opreme koja će biti u funkciji povećanja efikasnosti u servisiranju aviona, kao i prihvata i otpreme putnika na oba aerodroma.

Imajući u vidu interesovanje za Aerodrom Tivat, te popunjenost slotova za sezonu 2013, Ministarstvo održivog razvoja i turizma će predložiti da se tokom ljetnjih mjeseci produži radno vrijeme Aerodroma Tivat, kao i da se na Aerodromu Podgorica uvede 24 časovno radno vrijeme.

JP "Aerodromi" Crne Gore imaju potpisane Ugovore o pružanju aerodromskih usluga sa 18 aviokompanija. Redovne aviolinije se uglavnom odvijaju sa aerodroma u Podgorici, a čarteri sa Tivta.

Redovan saobraćaj će biti uspostavljen između aerodroma u Podgorici i 13 destinacija u Evropi (Srbija, Slovenija, Hrvatska, Italija, Velika Britanija, Francuska, Austrija, Njemačka, Švajcarska, Turska, Rusija), a čarter veza sa 5 destinacija u Evropi (Italija, Bjelorusija, Ukrajina, Češka). Sa aerodroma u Tivtu se redovan saobraćaj odvija ka Beogradu i Moskvi, a čarter prema 35 destinacija većinom iz zemalja bivšeg SSSR.

Ukoliko se posmatra struktura gostiju koji dolaze u Crnu Goru, primjetna je dominacija turista iz Rusije i bivših zemalja SSSR-a, koji čine 26% od ukupnog broja turista koji su tokom 2012. godine posjetili Crnu Goru, dok je učešće turista iz država Evropske unije iznosilo svega 17%.

Strateški pristup Ministarstva u ovom segmentu sastoji se u podršci aktivnostima na uspostavljanju redovnih i čarter linija sa zemljama Skandinavije, Zapadne i Centralne Evrope, za koje su karakteristična vansezonska putovanja, a sve u cilju povećanja broja potencijalnih emitivnih tržišta. Fokus na ova tržišta treba da doprinese produženju turističke sezone i smanjenju pritiska na primorje tokom sezone. Ovo su takođe tržišta koja preferiraju aktivan odmor, avanturistički turizam i druge vidove turizma povezane sa prirodom i koja su visoko platežno sposobna.

Kao nastavak uspješne saradnje iz 2011. i 2012. godine pripremljen je Ugovor o promovisanju i razvoju Crne Gore kao turističke destinacije u 2013. godini, između Ministarstva održivog razvoja i turizma i Air Berlin-a. U 2013. godini uz maksimalan „load faktor“, očekujemo oko 6000 putnika. Ovogodišnjim Ugovorom definisano je da će Air Berlin pružati usluge iz Minhena, Hamburga, Diseldorfa, Kelna, Berlina i Beča. Letovi će se obavljati u periodu od 14. maja do 1. oktobra 2013. godine i to jednom nedjeljno.

Paralelno teku aktivnosti na uvođenju niskobudžetnih aviokompanija na tržište Crne Gore uvođenjem linije prema Londonu i Briselu.

U razmatranju je mogućnost preispitivanja cijene avioprevoza Montenegroairlines-a na nivo konkurentske cijene, kako cijena karte ne bi bila ograničavajući faktor.

Aktivnosti u cilju povećanja dostupnosti Crne Gore tržištima BRIK zemalja su započete kroz Memorandum između nacionalne uprave za turizam Narodne Republike Kine i organa nadležnih za turizam zemalja Centralne i Istočne Evrope o uspostavljanju saveza za promociju turizma između Kine i zemalja Centralne i Istočne Evrope (Albanija, BiH, Bugarska, Hrvatska, Češka, Slovačka, Estonija, Letonija, Litvanija, Mađarska, Makedonija, Poljska, Rumunija, Srbija, Slovenija i Crna Gora), kao i kroz pripremu predloga viznih olakšica za turiste iz zemalja koje bilježe finansijski uspjeh.

Svi naši napori su usmjereni da Crna Gora, bez obzira na činjenicu da postoje samo dva međunarodna aerodroma, opravda status konkurentne turističke destinacije .

AVIO DOSTUPNOST - 44% RUTA U PERIODU JUN-AVGUST, 66% u U OSTALIH DEVET MJESECI

KLJUČNE MJERE

- Povećati konkurentnost nacionalne avio kompanije „Montenegroairlines“ (predsezona, postsezona)
- Povećanje konkurentnosti aerodromskih usluga (predsezona, postsezona)
- Rekonstrukcija i proširenje Aerodroma Tivat – izgradnja vodnog terminala
- Stvaranje preduslova za uvođenje noćnih letova na aerodromu Tivat
- Analiza mogućnosti za produženje radnog vremena na aerodromu Tivat
- Uvođenje novih linija – Skandinavija, Zapadna i Centralna Evropa i u saradnji sa regionom letovi za BRIK zemlje
- Produženje rada aerodroma Podgorica, shodno iskazanom interesovanju
- Intenzivnija promocija aerodroma Podgorica
- Poboljšanje unutrašnjeg vazdušnog saobraćaja (helikopteri) i analiza razvoja saobraćaja hidro-avio.

Rok: 2013/2014.

Nosioc: Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Agencija za civilno vazduhoplovstvo, Montenegroairlines, JP Aerodromi Crne Gore, MORT, turistička privreda

ŽELJEZNIČKA DOSTUPNOST

promet - 356.663 putnika

- Uvođenje panoramskog voza – dogovoriti sa AD Željeznički prevoz model za uvođenje panoramskih tura
- Uvođenje vagona sa posebnim namjenama npr. na relaciji Beograd- Bar (zabavni program)
- Podizanje nivoa kvaliteta usluga za prevoz željeznicom
- Skraćenje vremena putovanja (rekonstrukcije)
- Zajednička carinska kontrola

Rok: 2013/2014.

Nosioc: Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, Željeznički saobraćaj, MORT, turistička privreda

DRUMSKA DOSTUPNOST

Preko kopnenih graničnih prelaza zabilježen je promet od 9.804.624 i 3.199.129 vozila

- Staviti u punu funkciju sve granične prelaze
- Rekonstrukcija graničnih prelaza
- Pojednostavljenje i ubrzanje procedure prelaska granice
- Proširenje graničnih prelaza sa posebnim trakama za autobuse
- Liberalizacija viznog režima za emitivna tržišta

Rok: 2013/2014.

Nosioc: Ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava policije, MORT, MVPEI

DOSTUPNOST MOREM – 16 miliona putnika prevezeno u 2012. na Jadranu

lučki granični prelazi Crna Gora - 828.898 putnika

- Dalji razvoj nautičkog turizma – priprema Programa mjera i definisanje programa neophodnih radova na infrastrukturi
- Inoviranje Strategije razvoja nautičkog turizma
- Aktivno uključivanje lokalne zajednice na definisanju izletničkih programa i poboljšanje uslova transfera unutar Crne Gore
- Aktiviranje postojećih feribota i uključivanje u trajektne linije na Jadranu
- Nastavak kategorizacije marina
- Aktiviranje crnogorskih luka za kruzere
- Uvođenje novih brodskih linija
- Uvođenje redovnog lokalnog brodskog prevoza
- Uključivanje Crne Gore u zajedničku promociju i ponudu Jadrana

Rok: 2013/2014.

Nosioc: Ministarstvo saobraćaja i pomorstva, MORT

Elektrosnabdijevanje, vodosnabdijevanje i komunalna infrastruktura

Ne manje bitan segment koji može značajno uticati na turističku ponudu Crne Gore jeste i izgradnja i unaprjeđenje vodovodne, elektro i mreže upravljanja otpadom i otpadnim vodama.

U toku je izgradnja i rekonstrukcija nekoliko sistema vodosnabdijevanja i to, nastavak gradnje regionalnog vodovoda za crnogorsko primorje do opštine Herceg Novi, kao i projekti vodovoda u Andrijevići i Pljevljima, te vodosnabdijevanja na Cetinju i Žabljaku i projekat unaprjeđenja vodosnabdijevanja u Tivtu izgradnjom rezervoara “Đuraševići” i “Gradioštica”. U cilju efikasne pripreme turističke sezone u toku su i aktivnosti na obezbjedjenju sigurnog i kvalitetnog snabdijevanja električnom energijom kroz unaprjeđenje postojeće infrastrukture. U opštinama Primorskog regiona, do početka ljetnje turističke sezone, planirano je unapređenje mreže investicijama od preko 6,7 mil. €. U pripremi je i niz projekata u oblasti upravljanja otpadom, i to izgradnje regionalnih centara za upravljanje otpadom i otpadnim vodama.

U nastavku dat je pregled značajnijih infrastrukturnih projekata čija je realizacija u toku i onih čiji početak realizacije se planira za 2013. godinu.

Značajniji infrastrukturni projekti- realizacija u toku:		
Naziv projekta	Ugovorena vrijednost	Izvor finansiranja
Izgradnja vodovodnog i kanalizacionog sistema u Kotoru	7.110.000	KfW banka Opština Državni budžet
Izgradnja vodovodnog i kanalizacionog sistema u južnom dijelu opštine Tivat	9.491.000	KfW banka Opština Državni budžet
Izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda (PPOV) u Nikšiću	14.800.000	EIB

Izgradnja PPOV i vodovodne i kanalizacije mreže u Herceg Novom	27.360.000	KfW banka Opština Državni budžet
Ukupno:	58.760.000	
Značajniji infrastrukturni projekti početak realizacije u 2013. godini		
Naziv projekta	Vrijednost projekta	Izvor finansiranja
Izgradnja PPOV i vodovodne i kanalizacije mreže, opština Bar	35.311.000	KfW banka Opština Državni budžet
Izgradnja PPOV, opština Žabljak	950.000	Donacija Slovenije i Državni budžet
Izgradnja PPOV, za opštine Kotor i Tivat	13.050.000	KfW banka opštine
Izgradnja PPOV i vodovodne i kanalizacije mreže, opština Pljevlja	14.500.000	EIB IPA IPF MW
Izgradnja regionalne sanitarne deponije za opštine Nikšić, Šavnik i Plužine – I faza	9.212.000	EIB
Izgradnja sistema ocjedinih voda na deponiji u Podgorici	2.200.000	EIB Budžet Grada
Ukupno:	75.223.000	

8.8. Problemi koji su prisutni u sezoni

U cilju adekvatne pripreme naredne sezone, sagledani su problemi koji su se pojavljivali u toku sezone i Akcionim planom, koji je dat u prilogu, definisan set mjera i aktivnosti na njihovom prevazilaženju.

Pri sagledavanju problema korišćene su informacije dobijene od strane opština, turističke privrede i svakako turista kojima je 24 časa bila na raspolaganju Služba telefona za informacije, sugestije, pritužbe i pohvale specijalnog telefona 1300.

Polazeći od navedenog, definisane su aktivnosti u pravcu postizanja sljedećih ciljeva:

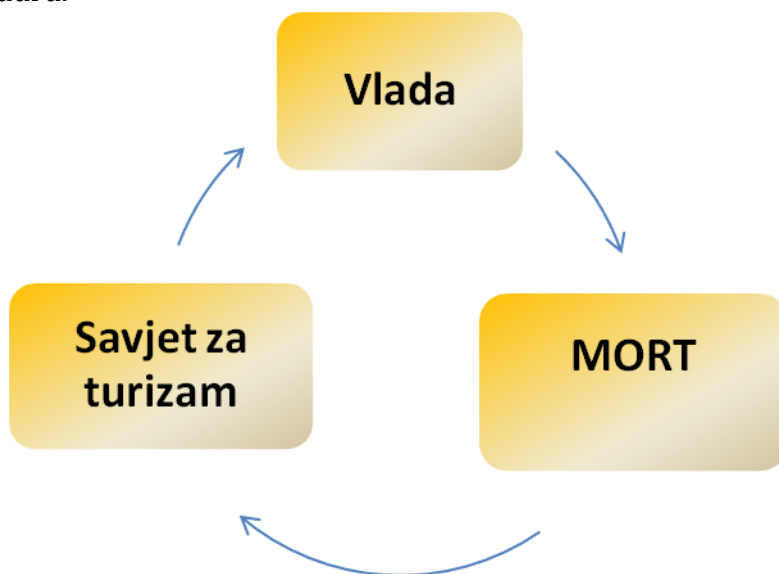
- rješavanje problema nečistoće
- rješavanje problema buke
- smanjenje zadržavanja turista na graničnim prelazima
- podizanje nivoa kvaliteta turističke ponude na kupalištima
- urediti šetališta
- unapređenje stepena bezbjednosti i zaštite i spašavanja od prirodnih, tehničko – tehnoloških i drugih hazarda.

9. Monitoring

Koordinacioni tim za pripremu i praćenje turističkih sezona formiran je 2004. godine na predlog Savjeta za turizam, kao šireg tijela za upravljanje turističkim izazovima. Koordinacioni tim sačinjavaju predstavnici svih institucija i organizacije čiji djelokrug nadležnosti ima direktan ili indirektan uticaj na odvijanje turističkih sezona, šest primorskih opština, Cetinje, Žabljak i Kolašin. Koordinacioni tim tokom vremena reorganizovan je tako da su u tim uključeni predstavnici turističke privrede, Privredne komore i Unije poslodavaca. Koordinacionim timom do početka 2011. godine predsjedavao je predsjednik Vlade, a posljednje dvije godine potpredsjednik za ekonomsku politiku i finansijski sistem. Predstoji definisanje modela daljeg rada tima čiji je zadatak definisanje i praćenje aktivnosti kako bi se obezbijedile sve neophodne pretpostavke za uspješno odvijanje turističkih sezona, kao i predlaganje mjera i aktivnosti na kreiranju i promociji turističke ponude. Timom kopredsjedava ministar nadležan za turizam, a stručne poslove oko pripreme sjednica obavlja Ministarstvo održivog razvoja i turizma.

Akcioni plan za pripremu turističkih sezona – Agenda reformi u oblasti turizma usvaja Vlada Crne Gore, a biće predmet praćenja Savjeta za turizam. Periodično će se pratiti realizacija zacrtanih mjera i aktivnosti kroz pripremu informacije o realizaciji obaveza preuzetih od strane nosioca.

Informacija o realizaciji Akcionog plana biće predmet razmatranja Vlade Crne Gore, kroz redovnu proceduru.

10. Prilozi:

Prilog I: Akcioni plan

Prilog II: Započeti projekti u razvoj turističko ugostiteljskih kapaciteta

Prilog III: Pregled izdatih građevinskih dozvola u 2012. Za izgradnju hotelsko ugostiteljskih kapaciteta

Prilog IV: Objekti u sastavu društava nad kojima je pokrenut stečajni postupak

Prilog V: Plan privatizacije u 2013. godini

Prilog VI: Preliminarni spisak kulturnih dobara za turističku prezentaciju

Prilog VII: Lista dobitnika nagrade Wild Beauty Award data je u prilogu dokumenta

Prilog I Akcioni plan

Akcioni plan sadrži pregled planiranih aktivnosti na pripremi ljetnje turističke sezone. Aktivnosti su usmjerene u dva pravca:

- stvaranje potrebnih infrastrukturnih pretpostavki za nesmetano odvijanje sezone i prevazilaženje problema koji su bili prisutni u predhodnoj sezoni i
- unapređenje turističke ponude.

Aktivnosti na unapređenju infrastrukturnih pretpostavki predložene su polazeći od potreba koje nameće razvoj i problema koji su bili prisutni tokom predhodne turističke sezone. Aktivnosti se odnose na: unapređenje putne infrastrukture, poboljšanje avio dostupnosti, uredno snabdijevanje vodom i električnom energijom, unapređenje komunalne infrastrukture, prevazilaženje problema buke, kvalitet usluga na kupalištima, rješavanje pitanja privremenih objekata, eliminisanje sive ekomije i dr.

U pravcu unapređenja i promocije turističke ponude koje će kreirati benefite na održivim osnovama za lokalne ekonomije i zajednice, Ministarstvo, u saradnji sa partnerima, realizuje nekoliko projekata. Cilj je diverzifikacija i modernizacija turističkog proizvoda da bi se generisale mogućnosti za razvoj biznisa u lokalnim zajednicama i razvio cjelogodišnji turizam. Sa jedne strane aktivnosti su usmjerene na razvoj raznovrsnih turističkih ponuda i njihovoj promociji, a sa druge na unapređenje ljudskih resursa. Razvojem različitih specifičnih turističkih ponuda žele se ohrabriti ruralne zajednice i ekonomije da valorizuju potencijale i preuzmu aktivniju ulogu u tom procesu.

U nastavku daje se pregled planiranih aktivnosti sa definisanim ciljem koji se želi postići, nociocima, planiranim rokovima i očekivanjima – indikatorima.

Aktivnosti na unapređenju i promociji turističke ponude

CILJ

Unapređenje kvaliteta postojećih i izgradnja novih smještajnih kapaciteta više kategorije

AKTIVNOSTI

- Analiza statusa privatizacionih ugovora sa nerealizovanim investicionim obavezama sa predlogom mjera
- Aktivnosti na kategorizaciji ugostiteljskih objekata
- Implementacija Uredbe o prioritetnim turističkim lokalitetima
- Realizacija investicionih aktivnosti na izgradnji objekata visoke kategorije
- Ubrzati investicionu aktivnost za posebne projekte od državnog interesa donošenjem posebnog zakona lex specijalis kojim bi se na poseban način po jednostavnim i skraćenim procedurama realizovali takvi projekti

Rok 2013.-2014.

NOSIOCI: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA, MINISTARSTVO FINANSIJA, TURISTIČKA PRIVREDA, OPŠTINE

CILJ

DIVERZIFIKACIJA TURISTIČKE PONUDE

POVEZIVANJE TURISTIČKE PONUDE PRIMORJA I SJEVERA PANORAMSKIM PUTEVIMA

Aktivnosti

- Izrada promotivnih mapa sa panoramskim putevima **Rok II kvartal.**
- Potpisivanje Memoranduma o saradnji na uređenju i održavanju panoramskih puteva sa opštinama **Rok II kvartal.**
- Uređenje odmorišta na dijelu odabrane panoramske rute **Rok III kvartal**

NOSIOCI: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA, MINISTARSTVO KULTURE, DIREKCIJA ZA SAOBRAĆAJ, NACIONALNA TURISTIČKA ORGANIZACIJA CRNE GORE, OPŠTINE

CILJ	DIVERZIFIKACIJA TURISTIČKE PONUDE RAZVOJ KULTURNOG TURIZMA
AKTIVNOSTI	- Izrada i usvajanje Informacije o kulturnim dobrima i objektima sa kulturnim vrijednostima koji će biti promovisani tokom 2013. Godine Rok: April 2013. - Prezentacija Informacije turističkim agencijama Rok: Maj 2013. - Formiranje tima sa zadatkom da predlaže mjere i aktivnosti u pravcu turističke valorizacije kulturnih dobara na dugoročnoj osnovi, kroz privatno javno partnerstvo, davanje koncesija na kulturna dobra i sl. Rok: Mart 2013. NOSIOCI: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA, MINISTARSTVO KULTURE, NACIONALNA TURISTIČKA ORGANIZACIJA CRNE GORE (NTO CG), OPŠTINE I TURISTIČKA PRIVREDA

CILJ	DIVERZIFIKACIJA TURISTIČKE PONUDE RAZVOJ SEOSKOG TURIZMA
AKTIVNOSTI	- Definisanje koncepta „Crnogorsko seosko domaćinstvo“ (raspisivanje konkursa) Rok: 2014. - Izrada novog Pravilnika o minimalno- tehničkim uslovima, uslovima za kategoriju i načinu kategorizacije seoskog domaćinstva Rok: jun 2013. - Definisati ugostiteljstvo kao dopunsku djelatnost poljoprivrede Rok: jun 2013. - Sagledati mogućnosti povoljnijeg poreskog tretmana Rok: jun 2013. - Organizovanje obuka (kroz program podsticajnih mjera i u saradnji sa donatorima) za preduzetnike iz oblasti prodaje, promocije, kursa jezika i sl. Rok 2014. Nosioci: MORT, Ito, opštine, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja i Ministarstvo finansija

CILJ	DIVERZIFIKACIJA TURISTIČKE PONUDE UNAPREĐENJE KVALITETA USLUGA RAFTINGA
AKTIVNOSTI	▪ Unapređenje prilaznog puta na Brštanovici, Rok: jun 2013. ▪ Donošenje seta podzakonskih akata kojim se reguliše pitanje raftinga sa aspekta nadležnosti Ministarstva saobraćaja Rok: mart 2013. ▪ Definisanje procedure vezano za pružanje usluga raftinga Rok: april 2013. ▪ Definisanje procedure prelaska granice između graničnih policija Crne Gore i BiH Rok: april 2013. NOSIOCI: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA, MINISTARSTVO SAOBRAĆAJA, DIREKCIJA JAVNIH RADOVA, OPŠTINE, UDRUŽENJE RAFTERA
CILJ	DIVERZIFIKACIJA TURISTIČKE PONUDE KREIRANJE TURISTIČKE PONUDE ZA AKTIVNE TURISTE (PLANINARE I PLANINSKE BICIKLISTE)
AKTIVNOSTI	▪ Postavljanje signalizacije na 100 km planinskih staza; Rok: Septembar 2013. ▪ Potpisivanje ugovora o uređenju i održavanju planinskih staza sa Planinarskim savezom Crne Gore i Biciklističkim savezom Crne Gore. Predmeti ovih ugovora je uređenje i održavanje Nacionalne mreže planinskih staza u skladu sa Zakonom o planinskim stazama – Rok mart 2013. ▪ Održavanje planinskih staza, shodno usaglašenim programima za 2013. godinu. Rok jun 2013. ▪ Uređenje prioritetnih kritičnih tačaka sa aspekta sigurnosti. Rok: jul 2013. ▪ Postavljanje skloništa za planinare i bicikliste u Opštini Plav kod Hridskog jezera – Rok: do avgusta 2013. NOSIOCI: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA, JP NACIONALNI PARKOVI CRNE GORE, PLANINARSKI SAVEZ CRNE GORE, BICIKLISTIČKI SAVEZ CRNE GORE I GSS CG

CILJ	DIVERZIFIKACIJA TURISTIČKE PONUDE RAZVOJ SPORTSKOG TURIZMA
AKTIVNOSTI	▪ Uređenje staza za hodanje na krpljama Rok: Decembar 2014. ▪ Izrada promotivnog materijala za hodanje na krpljama Rok: Decembar 2013. ▪ Izrada analiza koje će dati smjernice za razvoj sportskog turizma Rok 2014. ▪ Realizacija pilot projekata Rok 2014. i 2015. NOSIOCI: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA, UPRAVA ZA SPORT, NACIONALNA TURISTIČKA ORGANIZACIJA CRNE GORE (NTO CG) I OPŠTINE
CILJ	DIVERZIFIKACIJA TURISTIČKE PONUDE – RAZVOJ KAMP TURIZMA
AKTIVNOSTI	▪ Prostorno planskom dokumentacijom predvidjeti lokacije za izgradnju kampova. Rok u zavisnosti od dinamike donošenja prostornih planova NOSIOCI: OPŠTINE, TURISTIČKA PRIVREDA, NACIONALNI PARKOVI

CILJ	DIVERZIFIKACIJA TURISTIČKE PONUDE –PROMOCIJA TRADICIONLNIH ZANATSKIH PROIZVODA
Aktivnosti	Organizovanje susreta između ugostiteljsko-turističke privrede i zanatlija na na kome će biti prezentirani tradicionalni zanatski proizvodi u pravcu povećanja njihove prodaje kroz turizam Rok: 2014. NOSIOCI: MORT, MINISTARTSVO EKONOMIJE, ZANATSKO-PREDUZETNIČKA KOMORA, NVO

CILJ	PODIZANJE NIVOA KVALITETA TURISTIČKE PONUDE NA KUPALIŠTIMA
AKTIVNOSTI	- Donošenje Plana privremenih objekata Rok mart 2013. - Realizacija Plana objekata privremenog karaktera u zoni morskog dobra. Rok maj 2013. - Raspisivanje tendera za korišćenje uredjenih i izgradjenih kupališta. Rok april 2013. - Raspisivanje tendera za korišćenje privremenih lokacija. Rok april 2013. - Obuka i licenciranja spasilaca u saradnji sa Crvenim krstom Crne Gore. Rok mart - jun 2013. - Organizacija seminara za korisnike kupališta "Uslovi za organizaciju kupališta u 2013. godini". Rok april 2013. - Priprema kandidatura plaža za Plavu zastavicu u 2013. godini i prosledjivanje Međunarodnom žiriju. Rok april 2013. - Kandidatura plaža za pilot fazu Programa Plava zastavica za sezonu 2013. god. Rok maj 2013. - Realizacija Programa praćenje kvaliteta morske vode za kupanje na javnim kupalištima. Rok maj-oktobar 2013. NOSILAC: JP „MORSKO DOBRO“
	Definisati kriterijume za izbor najpovoljnijeg ponuđača. Rok mart 2013. NOSIOCI: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA, MINISTARSTVO FINANSIJA, JP „MORSKO DOBRO“,TURISTIČKA INSPEKCIJA, UNIJA POSLODAVACA, PRIVREDNA KOMORA CRNE GORE, CTU

	▪ Definisanje Plana namjene sredstava prihodovanih po osnovu naknade za korišćenje Morskog dobra

NOSIOCI: PRIMORSKE OPŠTINE

CILJ	POVEĆANJE BROJA KVALIFIKOVANOG KADRA - UNAPREĐENJE KADROVA - SEZONSKO ZAPOSŁJAVANJA
AKTIVNOSTI	▪ Definirati prioritetna zanimanja u turizmu Rok I kvartal ▪ Kroz izmjene Zakona o turizmu izvršiti usaglašavanje sa Zakonom o nacionalnim stručnim kvalifikacijama u dijelu obuke turističkih vodiča i turističkih animatora Rok IV kvartal ▪ Priprema nezaposlenih lica za sezonsko zapošljavanje - organizovanje informativnih seminara i individualnih intervju, kako bi se motivisala nezaposlena lica za rad u toku turističke sezone. Rok I kvartal ▪ Saradnja sa poslodavcima iz oblasti turizma i ugostiteljstva -Kontinuiranim posjetama i anketama poslodavaca Zavod će utvrditi obim i strukturu tražnje radne snage za obavljanje sezonskih poslova. U tom cilju će se, pored redovnog Sajma turizma u Budvi, organizovati i posebni sajmovi zapošljavanja i okrugli stolovi, kako bi se poslodavci potpunije upoznali sa ponudom radne snage sa domaćeg tržišta, te benefitima kojima se stimuliše takvo zapošljavanje. Rok I i II kvartal ▪ Zaposlimo naše mlade na sezonskim poslovima - Zavod će subvencionirati zapošljavanje mladih do 25 godina starosti na sezonskim poslovima. ▪ Projekat "Ljeto za zaradu" -U saradnji sa NVO "Tvđava", Zavod će organizovati državni javni rad "Ljeto za zaradu" u cilju sezonskog zapošljavanja maturanata i studenata, posebno imajući u vidu da je u 2012. za takav vid zapošljavanja bilo zainteresovano preko 13.000 kandidata. ▪ Obuke za zanimanja iz oblasti turizma i ugostiteljstva- Zavod će u 2013. godini realizovati obuke nezaposlenih lica za poznate poslodavce i za tržište rada, što će biti jedna od njegovih prioritetnih aktivnosti. Takođe će se sa zainteresovnim kandidatima za sezonsko zapošljavanje obaviti informativno-motivacioni seminari i kratki treninzi iz različitih oblasti rada, a prije svega za obavljanje pomoćnih poslova, a sve u cilju njihove kvalitetne pripreme za sezonski rad.Rok I i II kvartal ▪ Obuka trenera iz oblasti turizma i ugostiteljstva- U cilju obezbjeđenja kvalifikovanog kadra iz oblasti turizma i ugostiteljstva, Zavod će u saradnji sa kompanijom "Best" iz Beča i "Papilot" iz Ljubljane, organizovati obuku za trenere iz oblasti ugostiteljstva i turizma. U okviru ovog projekta organizovaće se kursevi i njemačkog jezika za nezaposlena lica i zaposlene iz sektora turizma. ▪ NOSIOCI: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA, MINISTARSTVO PROSVJETE, ZAVOD ZA ZAPOSŁJAVANJE, MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNOG STARANJA, TURISTIČKA PRIVREDA

CILJ	PROMOCIJA TURISTIČKE PONUDE
AKTIVNOSTI	- Nastavak kampanje na globalnim TV mrežama Rok: kontinuirano - Promocija ponude na međunarodnim sajmovima turizma Rok: kontinuirano. U cilju promocije sezone 2013.g. predviđen je nastup na sajmovima: WTM London, ITB Berlin, MITT Moskva, IFT Beograd, Kijev, Pariz i ostalim. - Prezentacije ponude na značajnim emitivnim tržištima putem workshop-ova, prezentacija i promocija, prvenstveno B2B promocije Rok: kontinuirano - Promocija ponude na tržištu Regiona (jednodnevne prezentacije u većim gradovima, TV kampanje, kampanje u štampanim medijima, outdoor kampanje, workshopovi itd.) - Organizovanje boravka studijskih grupa inostranih medija i touroperatora u cilju promocije turističke ponude Rok: kontinuirano - Reprint postojećeg i izrada novog promotivnog materijala u skladu sa sredstvima Rok: kontinuirano - Promocija turističke ponude radom 4 postojeća turistička predstavništva na emitivnim tržištima (Frankfurt, Beograd, Sarajevo, Ljubljana); Rok: kontinuirano - Promocije putem webportala www.montenegro.travel, mobilne aplikacije, društvenih mreža: Facebook, Twitter, Trip Advisor, Flickr, Wayn idr. Nastavak kampanje „Budimo svi na jednom mjestu“ kroz treninge za LTO-e i turističku privredu. Rok: kontinuirano - Funkcionisanje Call centra 1300, telefona za informacije i žalbe NTO CG - Organizacija „Afterbeach parties“ - program zabave i animacije na crnogorskim plažama Rok: tokom jula i avgusta 2013 - Promocija specifičnih turističkih proizvoda – rad Crnogorskog kongresnog biroa (MICE ponuda), nastavak promocije hiking& biking i ostale ponude zasnovane na prirodi, aktivni odmor i sl.) NOSIOCI: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA I NACIONALNA TURISTIČKA ORGANIZACIJA CRNE GORE (NTO CG)
CILJ	DOBIJANJE POUZDANIH I UPOREDIVIH PODATAKA
AKTIVNOSTI	- Izrada izvještaja WTTC - Izrada izvještaja o poslovanju hotelijerstva Rok: kraj juna 2014. godine NOSILAC: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA, WTTC, HORWATH CONSULTING

CILJ	UNAPREĐENJE I DALJI RAZVOJ BREND A MONTENEGRO WILD BEAUTY
AKTIVNOSTI	Izrada strategije marketinga Rok 2015. NOSIOCI: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA I NACIONALNA TURISTIČKA ORGANIZACIJA CRNE GORE (NTO CG)
CILJ	UNAPREĐENJE SVIJESTI O VAŽNOSTI TURIZMA MEDJU STANOVNIŠTVOM
AKTIVNOSTI	Osmišljavanje i realizacija kampanje za podizanje svijesti o značaju turizma Rok 2014. NOSIOCI: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA, NTO CG, TURISTIČKA PRIVREDA, OPŠTINE

Plan promotivnih aktivnosti dostavljen od strane LTO- a / opština

NOSILAC	LTO PODGORICA
AKTIVNOSTI	▪ Obilježavanje globalnih tematskih datuma Rok I kvartal 2013. ▪ Organizovanje tematskih i edukativnih izleta za medije i školsku populaciju Rok II kvartal 2013. ▪ Organizovanje tradicionalne manifestacija „Svi na jezero“ za predstavnike medija kojom se promovišu turistički potencijali Rok II kvartal 2013. ▪ Reprint promotivnog materijala i učešće na sajmovima Rok I i II kvartal 2013. ▪ Nastavak saradnje na implementaciji EU IPA Jadranskom projektu „Turgrate 2“ Rok tokom 2013. ▪ Učešće u implemantaciji IPA projekta “Izgradnja puteva saradnje u turizmu kroz razvoj zanatskih proizvoda“ Rok tokom 2013.
NOSILAC	LTO TIVAT
AKTIVNOSTI	▪ Učešće na sajmovima u Bratislavi, Pragu, Budimpešti, Varšavi, Bukureštu, Beogradu, Berlinu, Budvi, Sarajevu, Nišu, Skoplju, Tizli, Novom Sadu, Banja Luci. Realizacija road-show-a sa NTO na tržištu Srbije i susjednih zemalja. Rok januar-april 2013.g. - realizovano učešće na sajmovima u Bratislavi, Pragu, Beogradu, Budimpešti, Berlinu i Bukureštu. ▪ Realizacija akcija „Turistički cvijet“, „Dani magnolije“ Rok maj, jun 2013. ▪ Otvaranje turističko informativnih biroa u Radovićima, Donjoj Lastvi i Krašićima, Rok maj,jun 2013. ▪ Gastro manifestacije „Ljeto dobrog ukusa,, - u saradnji sa zainteresovanim subjektima iz sektora ugostiteljstva, muzički koncerti – riva Pine, stadion malih sportova Radovići, igralište D.Lastva, plaže itd., klapske večeri, izložbe suvenira uz muzičku pratnju Rok tokom sezone ▪ XII Svjetski šampionat u ribanju štapom iz barke. Rok: septembar – novembar 2013. ▪ Priprema reklamnog materijala i štampanje novog redizajniranog propagandnog materijala Rok: u kontinuitetu

NOSILAC	LTO KOTOR
AKTIVNOSTI	▪ Postavljanje Info punktova na Gurdiću i Parilu u cilju efikasnijeg informsanja turista i kontrole i naplate izletničke takse za narednu sezonu. - Rok: jun 2013. ▪ Štampanje propagandnog materijala (gastro vodiči, katalog smještaja, brošura o kulturno-istorijskom nasleđu, informator za nautičare sa mapom marina, Arts,crafts&souvenir vodiča), realizacija Promotivnog filma „Kotor za sva doba“, Cd prezentacija TO Kotor, internet prezentacija TO Kotor. Rok: jun 2013. ▪ Učešće na sajmovima u Beogradu, Ljubljani, Istanbulu, Pragu, Budimpešti, Novom Sadu, Varšavi, Berlinu, Londonu. Rok: tokom 2013. ▪ Organizacija manifestacija: Fešta kamelija, Gađanje kokota, Ribarsko veče Bigova, Risansko veče, Morinjsko veče, Fašinada, Prčanski karneval, Ljetnji karneval, Searock festival, Koštanjada, Festival mode, Searock festival, Festival klapa u Perastu, Fašinade, ribarskih večeri, Don Brankovih dani muzike i druga kulturna dešavanja.- Rok: mart-avgust 2013. ▪ Koncerti na otvorenom Gradske muzike – Rok:april-novembar 2013 ▪ Studijska posjeta predstavnika AITO – Britanija. -Rok: mart 2013. ▪ Posjeta turoperatora iz Italije. -Rok: mart 2013. ▪ Elektronska prijava boravka-za potrebe elektronske registracije obezbjediti prostor na tri lokacije u opštini (Risan, Stari grad i Lastva Grbaljska) i tako omogućiti jednostavno i lako dostupno prijavljivanje boravka stranaca. - Rok: jun 2013.godine ▪ Izada studije o vrsti, obimu i rasprostranjenosti smještajnih kapaciteta(hoteli, kampovi,...) u zaštićenoj zoni- studijom bi se stvorili strateški osnovi za ambijentalno održivi razvoj turističke infrastrukture. - Rok: tokom 2013.godine ▪ Kampanja za razvoj tzv.“difuznih hotel“ u starim gradskim jezgrima – prilagođavanje privatnog smještaja u opštini savremenim modelima turističkog obrta i objedinjavanje smještajnih kapaciteta u jedinstveni sistem ponude po pitanjima očekivanih standarda kvaliteta. - Rok: tokom 2013.godine ▪ Izrada digitalne mape smještajnih kapaciteta, jedinstvenog elektronskog kataloga i sistema internet rezervacije. Rok: tokom 2013.godine ▪ Izrada web prezentacije Kotora na italijanskom jeziku.- Rok: decembar 2013.godine ▪ Otvaranje novih objekata za potrebe TO Kotor. - Rok: jun 2013.godine

NOSILAC	LTO HERCEG NOVI
AKTIVNOSTI	- Promocija ponude na sajmovima turizma u Istambulu, Beogradu, Berlinu, Moskvi, Kijevu, Frankfurtu, Parizu, Londonu i Barseloni, a u saradnji sa lokalnim turističkim organizacijama crnogorskog primorja u Bratislavi, Ljubljani, Pragu, Budimpešti, Bukureštu, Sarajevu, Nišu, Budvi, Varšavi, Skoplju, Tuzli, Banja Luci, Kranju, Novom Sadu, Riminiju i Kragujevacu. Takođe vršit će prezentaciju turističke ponude grada u okviru kampanje „Road show“ i „Tour ex Yu“ u regionu Rok do sezone - Štampanje promotivnog materijala: opšti prospekt o gradu, brošura „Aktivno“ i katalog „Kulturno naslijeđe“, reklamne kačkete, majice, olovke, kalendare i sl., Rok do sezone - Redovno održavanje web site www.hercegnovi.travel i www.hercegnovi.cc, Rok u kontinuitetu - Nastavak saradnje sa turističkim organizacijama susjednih opština odnosno sa NTO, i turističkim organizacijama iz Regiona, Rok u kontinuitetu - Sprovođenje ankete turista 2013.godine na području opštine Herceg-Novi Rok tokom sezone - Izrada novog web site-a -JUK Herceg fest Rok do sezone - Organizovanje kulturno-zabavnih programa i manifestacija Rok: januar-septembar 2013. - Priprema tvrđava (Forte mare i Kanli kula) za potrebe izvođenja programa, redovno održavanje Dvorane Park i Doma kulture u Bijeloj, priprema otvorenih scena za izvođenje programa., Rok: maj 2013.
NOSILAC	LTO BAR
AKTIVNOSTI	- Otvaranje turističko informativnih biroa u: Čanju, Sutomoru, Šušanj, Dobroj Vodi, Utjehi. Biroi na Topolici, autobuskoj stanici u Baru i Virpazaru rade tokom cijele godine. - Učešće TO Bar na turističkim sajmovima. Rok: u skladu sa rasporedom sajмова NTO-a - Izrada informativno propagantnog materijala. Rok: mart 2013.g - Izrada kataloga smještaja (hotelskog i privatnog). Rok: mart 2013.g. - Organizovanje manifestacija: „Za još ljepši grad“, (od 01.juna do 15. avgusta); „Ljeto sa zvijezdama“(svakog petka u toku trajanja sezone); - Organizovanje i finansiranje kulturno zabavnih i sportskih manifestacija. Rok: tokom cijele godine - Organizovanje akcije „Ljeto na barskim obalama“. Rok: septembar 2013.g - Organizovanje nagradne igre „Uplatite boravišnu taksu“. Rok: septembar 2013.g.

NOSILAC	LTO ULCINJ
AKTIVNOSTI	▪ Otvaranje Turističko informativnih biroa. Rok: maj – jun 2013. ▪ Internet prezentacija Turističke Organizacije Rok:kontinuirano ▪ Organizovanje studijskih posjeta novinara kojim će se predstaviti turistička ponuda opštine Ulcinj Rok: maj, jun 2013. ▪ Organizovanje događaja „Stari Ulcinjski hoteli“. Rok: februaru 2013. ▪ Organizovanje događaja „Dani Kuble (Dita e Kubles)“ „Dan Opštine Ulcinj“ „Dani Ulcinjskih maslinjaka“. Rok: april ▪ Organizovanje „Motorijade“. Rok: juna ▪ Održavanje „Izložbe Marubi“. Rok: Maj ▪ Organizovanje „Ljetnje scene“. Rok: avgust ▪ Organizovanje događaja „Kite Surf Competition“. Rok: avgust ▪ Organizovanje događaja „Podvodni ribolov“. Rok: jun ▪ „Southern Soul Festival Montenegro 2013“ - Prvi put u Crnoj Gori u saradnji sa diskografskom kućom „Wah Wah 45s“ oganizuje se festival Soul, funky, lounge i jazz muzike.
NOSILAC	LTO ŽABLJAK
AKTIVNOSTI	▪ Učešće TO „Žabljak“ na turističkim sajmovima. Rok: tokom 2013.g. ▪ Izradita flajera sa osnovnim podacima o Žabljaku i turističkom ponudom u toku ljetnje turističke sezone. Rok: jun
NOSILAC	LTO KOLAŠIN
AKTIVNOSTI	▪ Organizovanje sportsko-rekreativne manifestacije (promocija mreže lokalnih biciklističkih staza za planinski biciklizam) Rok: jun 2013.g. ▪ Organizovanje manifestacije „Udahnite Kolašin“. Rok: jun 2013.g. ▪ Organizovanje tango festivala. Rok: avgust 2013.g.

NOSILAC	LTO BUDVA
AKTIVNOSTI	- Organizovanje manifestacija i programa zabavnog i sportskog karaktera (Državno prvenstvo u takmičenju šefova kuhinja- april, „Dan planete zemlje“-22. aprila; XI međunarodni karneval i XII Prolječna noć pod maskama - posljednji vikend u aprilu; „Dolazi ljeto-najljepše za početak“ – 15.maj; Obilježavanje Dana Turističke organizacije Budve i Dana državnost–13.jul; „Petrovačka noć“–posljednja sedmica avgusta; „VII Petrovac Jazz Festival“ – prva sedmica septembra; „Dan Širuna“ – prva subota u oktobru; „Teatar – pravac Budva“ – od oktobra do kraja godine; Javni doček Nove godine – 31. 12. 2013.g. i 1. 01. 2014.g. - Kulturna manifestacija „Grad teatar 2013“. Rok: 15. Jun -01. avgust - Promocija ponude na tržištu Regiona – kampanje u period predi post sezone - Završetak projekta „Razvoj arhitekture Brenda Budva“ i njegova implementacija. Rok: april 2013. - Osnivanje društva „Budva rooms&apartments“ u cilju efikasnije prodaje komplementarnog smještaja Rok: maj 2013. - Otvaranje 10 info turist biroa duž Budvanske rivijere - Podsticaj razvoja seoskog turizma - Uvođenje wi-fi zone na više lokaliteta duž Budvanske rivijere (prostor oko Starog grada, šetalište u Petrovcu, Pržnu, prostor oko manastira Reževići i Praskvice) Rok: maj 2013. - Aktivnosti na razvoju kulturnog turizma (obilježavanje kulturno-istorijskih spomenika u Starom gradu, izrada brošure, obilježavanje jubileja 600 godina manastira Praskvice) - Organizovane festivala „Budvansko ljeto“ – od juna do oktobra („Kadmov dan“, VII Festival crnogorskog muzičkog naslijeđa „muzika ljeta“, „Pašticada fest“, „Pola Nove godine“, „Word Music Stage“, „Dani umjetnika Budve“, Festival dječjeg pozorišta „Pozorišni val“, - Organizovanje novih manifestacija: Festival poetsko glumačkih večeri – od januara do kraja marta; „Budva Ideas Society“ – april i podrška ostalim projektima (Spring break festival, montenegro Sun Reggae Festival) - Promocija lokalne kulture (obilježavanje jubileja 600 g. Manastira Praskvice, Kulturno istorijski spomenici u Starom gradu Budve – obilježavanje spomenika). - Učešće na sajmovima turizma u Bratislavi, Pragu, Beogradu, Budimpešti, Berlinu, Bukurešti, Geteborgu, Moskvi, Kijevu, i Varšavi.

NOSILAC	LTO PLUŽINE
AKTIVNOSTI	- Uredjenje i markiranje planinarskih staza na Volujaku i Bioču Rok jun 2013. - Izrada i postavljanje turističke signalizacije na području Opštine Rok jun 2013.
NOSILAC	LTO NIKŠIĆ
AKTIVNOSTI	▪ Registracija postojećih (kategorisanih i nekategorisanih) smještajnih kapaciteta i ažuriranje CTR-a Rok: tokom 2013. ▪ Štampanje promotivnog materijala. Rok: februar 2013. ▪ Učešće na sajmu u Beogradu. Rok: februar 2013. ▪ Učešće na sajmu u Budvi. Rok: april 2013. ▪ Otvaranje i promocija biciklističke staze “Biciklistička staza” u okviru projekta SeeNet – jun 2013. ▪ Izrada sajta TO Nikšić Rok: jul 2013. ▪ Realizacija projekta “Ljeto na Krpcu” Rok: jun 2013.
NOSILAC	LTO DANILOVGRAD
AKTIVNOSTI	▪ Ojačati brend „divlja ljepota“ na lokalnom nivou. Rok: tokom 2013.god. ▪ Unapredjenje medjuopštinske saradnje za zajednički razvoj turizma. Rok: tokom 2013.godine. ▪ Izrada drugog Info-centra na prilazu ka manastiru Ostrog sa putnog pravca Danilovgrad-Vinići-Ostrog . Rok: jul 2013.g ▪ Izrada 9 turističkih karata, na kojim su obilježeni putni pravci vezani za dolazak do manastira Ostrog, kao i turističko-ugostiteljski objekti , koji se nalaze na ovim dionicama. Rok: jun 2013.g ▪ Izgradnja Info-centra na novootvorenom putu manastira Ostroga-Ždrebaonik. Rok: maj 2013.g. ▪ Izrada suvenira i formiranje suvernirice u okviru info punktova Manastira Ostrog i Ždrebaonika. Rok: jun 2013.g.

NOSILAC	LTO PLJEVLJA
AKTIVNOSTI	▪ Izrada promotivnih flajera na engleskom jeziku. Rok:jun 2013.godine ▪ Organizovanje manifestacija poljoprivredno-kulturno-sportskog sadržaja za 2013.godinu, a to su: - Mostovi spajaju ljude. Rok:18 i 19 maj 2013.godine - Dani humora i satire „Vuko Bezarević“. Rok: jun 2013.godine - Prva kosa Crne Gore . Rok: jul 2013.godine - Festival Tamburaške muzike. Rok: avgust 2013.godine - Brdsko brzinska auto trka - nagrada Pljevalja.Rok: avgust 2013.godine - Tradicionalna regionalna izložba meda i proizvoda na bazi meda. Rok: septembar 2013.godine - Dani Pljevaljskog sira. Rok:oktobar 2013.godina - Pljevaljske novembarske svečanosti. Rok: novembar 2013.godine.

NOSILAC	LTO MOJKOVAC
AKTIVNOSTI	▪ Kajakaška regata u dužini od 30 km rijekom Tarom odnosno između Nacionalnih parkova „Biogradaska gora“ i „Durmitor“ – Rok april-maj 2013. ▪ Tradicionalno takmičenje u Dječjem maskembalu – Rok maj 2013.

NOSILAC	LTO BERANE
AKTIVNOSTI	▪ Izrada informativno-propagandnog materijala Rok mart 2013. ▪ Izrada opšteg kataloga Berana – Rok jun 2013. ▪ Izrada DVD-a slide show Berana ili turističkog filma o Beranama Rok septembar 2013. ▪ Manifestacije: „Limska regata“, „Šlaufijada“ i „Za ljepše Berane“ Rok jun - septembar 2013. ▪ Organizovanje studijskog putovanja za novinare Rok III kvartal 2013. ▪ Postavljanje preostale signalizacije Rok mart - jun 2013. ▪ Čišćenje i održavanje staza H&B u saradnji sa Planinarskim klubom Rok jun - septembar 2013. ▪ Nastupi na sajmovima u Beogradu (februar 2013.) i u Budvi (april 2013.)

NOSILAC	LTO BIJELO POLJE
AKTIVNOSTI	▪ Prezentacija turističke ponude opštine Bijelo Polje putem sajta TO Bijelo Polje. Rok: april 2013. godine ▪ Učešće na sajmovima Rok: u skladu sa rokovima održavanja sajmovi u naznačenim rasporedima NTO. ▪ Izrada turističkog vodiča, kataloga brošura, razglednica i postavljanje panoa sa logom TO BP.Rok: maj 2013. g

Aktivnosti na stvaranju potrebnih infrastrukturnih pretpostavki za nesmetano odvijanje sezone i prevazilaženje problema koji su bili prisutni u predhodnoj sezoni

CILJ	UNAPREĐENJE SAOBRAĆAJNE INFRASTRUKTURE
AKTIVNOSTI	▪ Aktivnosti na promovisanju i uspostavljanju novih autobuskih linija koje Crnu Goru povezuju sa državama iz regiona (Republika Srbija, Republika Bosna i Hercegovina, Republika Hrvatska, Republika Kosovo i Republika Makedonija) i u tom smislu održavanje bilateralnih sastanaka koji su najavljeni i tokom kojih će biti i riječi i o nedostacima koji su bili uočeni u prevozu putnika u predhodnoj turističkoj sezoni. Rok: kontinuirano tokom 2013. godine ▪ Intenziviranje kontrole Inspekcije za drumski saobraćaj u cilju suzbijanja nelegalnog prevoza putnika u linijskom i slobodnom prevozu putnika Rok: kontinuirano tokom 2013. godine ▪ Unaprjeđenje rada oodnosno kategorija autobuskih stanica i podizanje kvaliteta usluge na njima (autobuske stanice u Budvi, Kotoru, otvaranje novih glavnih autobuskih stajališta u Petrovcu i Sutomoru) Rok: kontinuirano tokom 2013. godine ▪ Intenziviranje inspekcijskog nadzora sigurnosti plovidbe na moru (zaštita mora od zagađenja sa plovniha obekata) Rok: kontinuirano tokom 2013. godine ▪ Pojednostavljenje procedure i eliminacija barijera prilikom uplovljavanja jahti u vode Crne Gore shodno Zakonu o jahtama NOSILAC: MINISTARSTVO SAOBRAĆAJA I POMORSTVA ▪ Radovi na sanaciji tunela br.50 na magistralnom putu M-18 Šćepan polje – Plužine, km 22+953 Rok: 15. maj 2013. ▪ Radovi na rekonstrukciji magistralnog puta Ribarevine-Berane, od km 1113 + 631 do km 1115+200, izgradnja tunela „Tifran“ Rok: 15. jun 2013. ▪ Radovi na sanaciji tunela br.4 na magistralnom putu M-2 Podgorica-Kolašin-Ribarevina, km 1008+332 Rok: 15 jun 2013. ▪ Radovi na sanaciji tunela br.10 na magistralnom putu M-2 Podgorica – Kolašin, km 1011+547, L=41m Rok: 15 jun 2013. ▪ Radovi na sanaciji klizišta na magistralnom putu M-2 Petrovac – Podgorica, lokalitet Brčeli, km 940+400 Rok: 15 jun 2013. ▪ Radovi na sanaciji klizišta na magistralnom putu M-2 Debeli Brijeg – Kotor, lokalitet Kumbor, km 868+550. Rok: 15 jun 2013.

- Radovi na sanaciji klizišta na magistralnom putu M-2 Petrovac – Podgorica, lokalitet Sotonići II, km 944+850. **Rok: 15 jun 2013.**
- Radovi na sanaciji klizišta na magistralnom putu M-2 Petrovac – Podgorica, lokalitet Donji Bukovik, km 941+700. **Rok: 15 jun 2013.**
- Radovi na izgradnji mosta preko kanala Port Milena u Ulcinju, L=600m. **Rok: 15 jun 2013.**
- Radovi na rekonstrukciji raskrsnice " Cetinje " na magistralnom putu M 2.3. Podgorica - Cetinje - Budva , veza sa regionalnim putem R - 1 Cetinje – Njeguši – Kotor. **Rok: 15. jun 2013.**
- Radovi na rekonstrukciji puta R -9 Plav - Grnčar ; Dionica Gusinje – Grnčar. **Rok: 15. jun 2013.**
- Radovi na investicionom održavanju magistralnih i regionalnih puteva. **Rok: 15. jun 2013.**

NOSILAC: DIREKCIJA SAOBRAĆAJA CRNE GORE

- Formiranje Nacionalnog odbora za olakšice u vazdušnom saobraćaju **Rok: I kvartal 2013.**
- Liberalizacija sigurnog odvijanja vazdušnog saobraćaja kada je u pitanju vanaerodromsko slijetanje i polijetanje, odnosno slijetanje i polijetanje vazduhoplova izvan aerodroma, heliodroma i letilišta **Rok: do sezone**

NOSILAC: AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO CRNE GORE

- Uvođenje autovoza sa spavaćim, kušet i kolima za prevoz pratećih automobila i sezonskog voza na relaciji Subotica-Bar-Subotica **Rok: kontinuirano u periodu 7 jun - 10 septembar 2013.**
- Uvođenje u saobraćaj direktnih spavaćih i kušet kola, kojima su direktno povezani Prag, Moskva i Budimpešta sa Barom, koji je dogovoren sa upravama Mađarske, Češke i Rusije **Rok: kontinuirano tokom ljetnje sezone 2013.**
- Uključivanje dodatnih kola na relaciji Bar-Bijelo Polje-Bar, po potrebi **Rok: kontinuirano tokom ljetnje turističke sezone 2013.**
- Povećanje broja polazaka na relaciji Podgorica-Nikšić nabavkom novih CAF-ovih elektromotornih vozova iz Španije **Rok: do početka ljetnje sezone 2013. godine**
- Poboljšanje higijene u vozovima **Rok: kontinuirano tokom ljetnje sezone 2013.**
- Uredjenje i održavanje željezničke infrastrukture: uredjenje željezničkog zemljišta, održavanje željezničkih površina u čistom stanju, zaštita željezničke infrastrukture, uredjenje pristupnih puteva za nesmetano kretanje putnika, gradjana i zaposlenih u Željezničkoj infrastrukturi, uredjenje staničnih objekta i platoa, postavljanje oznaka i obilježja i drugih informativnih sadržaja, ozelenjavanje i oplemenjivanje zelenih površina u stanicama i ukrasicama i šumskih kompleksa pored otvorene pruge. **Rok: kontinuirano do početka i tokom ljetnje sezone 2013.**

NOSILAC: ŽELJEZNIČKA INFRASTRUKTURA CRNE GORE

- Transformacija JP „Aerodromi Crne Gore“ u akcionarsko društvo **Rok: kraj maja 2013.**
- Aktivnosti vezane za izradu feasibility studije i projektne dokumentacije za početak realizacije investicionih zahvata na rekonstrukciji poletno sletnih staza i manevarskih površina na aerodromima u Podgorici i Tivtu i za izgradnju nove terminalne zgrade na Aerodromu Tivat **Rok: kraj maja 2013.**
- Nabavka aerodromske opreme koja će biti u funkciji povećanja efikasnosti u servisiranju aviona, kao i prihvata i otpreme putnika na oba aerodroma. U toku je izrada plana javnih nabavki kojim će biti precizirana vrsta opreme, kao i utvrđena njihova finansijska vrijednost. **Rok: kraj maja 2013.**
- Održavanje manevarskih površina, terminalnih zgrada i pratećih sadržaja, do projektovanog nivoa, kako bi u najvećoj mogućoj mjeri bili spremni za početak sezone; **Rok: kraj maja 2013.**
- Blagovremena selekcija, prijem i obuka sezonske radne snage kako bi bili kadrovski pripremljeni za turističku sezonu. **Rok: kraj maja 2013.**

NOSILAC: JP „AERODROMI“ CRNE GORE

- Montenegroairlines“ će povećati frekventnost redovnih linija, a avioni „Montenegroairlines“-a će letjeti za Beograd, Frankfurt, Ciri, Pariz, Moskvu, Rim, London, Beč, Ljubljanu, Niš i Kopenhagen. **Rok: kontinuirano tokom glavne turističke sezone 2013.**
- Uspostavljeni čarter letovi sa Italijom (Bari/Napulj) i St. Petesburgom; Očekuje se uspostavljanje čarter saobraćaja ka Miluzu, Nantu, Lionu, Tuluzu; U toku su pregovori kao za uspostavljanja čartera sa Ukrajinom (Kijev, Odesa, Soči), Poljskom (Katovice) i Azerbejdžanom (Baku). **Rok: kontinuirano tokom 2013.**

NOSILAC: „MONTENEGROAIRLINES“ PODGORICA

CILJ	SMANJENJE ZADRŽAVANJA TURISTA NA GRANIČNIM PRELAZIMA
AKTIVNOSTI	- Uvodjenje savremene tehničke opreme na graničnim prelazima kako bi se smanjilo vrijeme zadržavanja turista na graničnim prelazima Rok: kontinuirano tokom 2013. godine - Izrada informacija o stanju na graničnim prelazima sa predlogom mjera za pojednostavljenje administrativne procedure prelaska državne granice tokom sezone Rok: april 2013 - Održavanje sastanaka i obezbjeđivanje koordinacije i saradnje sa predstavnicima graničnih službi susjednih zemalja radi uskladjivanja zajedničkih aktivnosti sa ciljem ubrzanja prometa putnika i skraćivanja vremena zadržavanja turista na graničnim prelazima za vrijeme sezone. Rok: maj 2013. godine - Utvrđivanje mjera i aktivnosti sa operaterima na graničnim prelazima u vazдушnom, pomorskom i željezničkom saobraćaju Rok: kontinuirano tokom 2013. - Donošenje instrukcija za preduzimanje mjera pojednostavljene procedure prelaska državne granice na graničnim prelazima za vrijeme turističke sezone. Rok po donošenju zaključaka o procedurama prelaska državne granice - Izrada Akcionog plana aktivnosti i mjera Sektora granične policije za ljetnju turističku sezonu 2013., sa posebnim osvrtnom na način vršenja kontrole kretanja i boravka stranih državljana i preduzimanjem mjera nadzora državne granice radi sprječavanja ilegalnih migracija Rok: maj 2013. - Analiza stanja i angažovanje većeg broja službenika (ispomoć) na najfrekventnijim graničnim prelazima za vrijeme ljetnje turističke sezone Rok: jun 2013. - Stavljanje u funkciju dva nova patrolna broda u cilju nadzora „plave granice“ i priprema postojećih plovila Rok: do početka ljetnje turističke sezone 2013. - Ustavljanje registra boravišta Rok: do početka ljetnje turističke sezone 2013. - Nabavka i instaliranje računarske opreme i čitača putnih isprava za potrebe granične policije Rok: do kraja aprila 2013. godine - Implementacija Protokola o procedurama granične kontrole u željezničkom saobraćaju u skladu sa Sporazumom potpisanim 13.oktobra 2010. sa Republikom Srbijom Rok: kontinuirano tokom 2013. godine - Vršenje kontrolnih obilazaka u ispostavama graničnih policija i na graničnim prelazima u cilju pripreme za sprovođenje Plana aktivnosti i pojednostavljenja procedure prelaska državne granice Rok: maj 2013. - Na drumskim graničnim prelazima evidentiraće se samo podaci o vozaču , vozilu i broju saputnika, na aerodromskim graničnim prelazima vršit će se brže i efikasnije uz poštovanje posebnih procedura iz domena bezbjednosti vazdušnog saobraćaja. Granične provjere na kružnim putovanjima(kruzerima) vršit će se prema popisu članova posade i putnika. Na najfrekventnijim graničnim prelazima, obezbijedit će se pojednostavljen protok organizovanih dolazaka, sa prioritetom turističkih autobusa, takođe turistički autobusi trebaju posjedovati spiskove putnika kjoji će se ovjeravati graničnim pečatom. Rok: kontinuirano tokom 2013. godine - Usaglasiti propise sa Republikom Hrvatskom, ko, na koji način i kojim sredstvima može vršiti usluge

	transporta turista koji u Crnu Goru dolaze preko dubrovačkog aerodroma (april 2012. god.) Rok: mart 2013. godine - Obezbjedenje prioriteta na graničnom prelazu prema Hrvatskoj vozilima koji vrše transport turista do aerodroma Čilipi Rok: april 2013. godine - Da se u saradnji i koordinaciji Uprave policije i Uprave carine, a zavisno od situacije na graničnom prelazu Debeli brijeg, preusmjerava saobraćaj na alternativni granični prelaz sa Hrvatskom, Konfin. Rok: kontinuirano tokom trajanja ljetnje turističke sezone 2013. godine NOSILAC: MINISTARSTVO SAOBRAĆAJA I POMORSTVA, UPRAVA POLICIJE CRNE GORE, UPRAVA CARINE
CILJ	POBOLJŠANJE AVIO DOSTUPNOSTI
AKTIVNOSTI	- Razmotriti mogućnosti boljeg korišćenja kapaciteta nacionalne avio kompanije u dijelu koji se odnosi na organizovanje letova shodno zahtjevima turističke privrede Rok: kontinuirano tokom 2013. godine - Unaprjeđenje aviodostupnosti Crne Gore u 2013. godini podsticanjem uvođenja novih redovnih, čarter i linija low cost carriers avioprevoznika Rok: I kvartal 2013. godine NOSIOCI: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA, MINISTARSTVO SAOBRAĆAJA I POMORSTVA, JP "AERODROMI" CRNE GORE, NTO, TURISTIČKA PRIVREDA

CILJ	UNAPREĐENJE INFRASTRUKTURE ZA VODOSNABDIJEVANJE I KOMUNALNE INFRASTRUKTURE
AKTIVNOSTI	▪ Izgradnja vodovodnog i kanalizacionog sistema Kotora Rok 15.jun2013. ▪ Izgradnja kanalizacionog i vodovodnog sistema u južnom dijelu opštine Tivat Rok 15.jun2013. ▪ Izgradnja regionalnog centra za obradu otpada u Beranama (za opštine Berane, Andrijevica, Plav i Rožaje)- Rok za početak izgradnje regionalnog centra je jun 2013. NOSILAC: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA
CILJ	RJEŠAVANJE PROBLEMA NEČISTOĆE
AKTIVNOSTI	▪ Realizacija projekta „Neka bude čisto“ Rok tokom sezone NOSIOCI: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA, MINISTARSTVO SAOBRAĆAJA I POMORSTVA, DIREKCIJA ZA SAOBRAĆAJ, OPŠTINE, KOMUNALNA PREDUZEĆA, ZAVOD ZA ZAPOSŁJAVANJE CG.

CILJ	OBEZBJEDJENJE SIGURNOG I KVALITETNOG SNABDIJEVANJA ELEKTRIČNOM ENERGIJOM
AKTIVNOSTI	Za pripremu ljetnje turističke sezone planirane su sljedeće aktivnosti po elektrodistribucijama (opštinama): ED BAR 1. Izgradnja TS 10/0.4 kV Aragana – Bar 2. Izgradnja TS 10/0.4 kV Ostros – Ostros 3. Rekonstrukcija TS 10/04 kV u dijelu VN bloka (3+1) i NN bloka 4. Rekonstrukcija niskonaponskog nadzemnog voda ZUPCI – TUĐEMILI – BAR 5. Rekonstrukcija niskonaponskog nadzemnog voda RAP – DONJE ZALJEVO – BAR 6. Rekonstrukcija niskonaponskog nadzemnog voda IZVOD ČELUGA BUNAR – BAR 7. Rekonstrukcija niskonaponskog nadzemnog voda BARTULA – BAR 8. Rekonstrukcija niskonaponskog nadzemnog voda PLANOČ – BAR 9. Rekonstrukcija niskonaponskog nadzemnog voda PODGRAD – BAR Napomena: Tender za izgradnju navedenih objekata je raspisan krajem 2012.g. U toku je izbor najpovoljnijih ponuđača. Ukoliko se tendreska procedura završi u planiranom roku, sve investicije će biti završene do početka turističke sezone. ED BUDVA 1. Izgradnja TS 10/0.4 kV ČELOBRDO – MILOČER. - Objekat je izgrađen. Očekuje se tehnički prijem. 2. Izgradnja KB 10kV TS 35/10 kV MILOČER – MBTS 10/0,4kV ČELOBRDO NOVA. - Objekat je izgrađen. Očekuje se tehnički prijem. 3. Izgradnja NDTS TS 10/0.4 kV PODKOŠLJUN – BUDVA.- Objekat je završen. 4. Izgradnja NDTS TS 10/0.4 kV NERIN II – PETROVAC. - Objekat je izgrađen, očekuje se tehnički prijem. 5. Rekonstrukcija TS 10/0.4 kV JAZ I. Napomena: Na raspisanom tenderu nije bilo ponuda. Priprema raspisivanja javnog poziva iz plana PJN za 2013.g. 6. Rekonstrukcija TS 10/0.4 kV BIM SLAVIJA I. Napomena: Na raspisanom tenderu nije bilo ponuda. Priprema raspisivanja javnog poziva iz plana PJN za 2013.g. 7. Rekonstrukcija TS 10/0.4 kV DUBOVICA II – Rok: Očekuje se potpisivanje Ugovora sa izvođačem. Planom investicija FC Distribucija za 2012. i 2013. godinu planirana je i izgradnja TS 35/10 KV Petrovac i TS 35/10 kV Rozino. TS 35/10kV Petrovac Vrijednost nabavljene robe iznosi 839.890,00€. Procijenjena vrijednost potrebna za izgradnju građevinskog dijela opreme i elektromontažnih radova 370.000,00€. Procijenjena vrijednost zemljišta iznosi 394.000€ Ukupna procijenjena vrijednost izgradnje TS 35/10 kV Petrovac iznosi 1.603,890€. Radovi na izgradnji TS 35/10 kV Petrovac su u toku, odvijaju se planiranom dinamikom. TS 35/10kV Rozino Na teritoriji gradskog dijela Opštine Budva u toku je izgradnja trafostanice TS 35/10 kV Rozino.

Procijenjena vrijednost izgradnje trafostanice iznosi **2.275.000,00€** (elektro oprema i građevinski dio objekta, uključujući i procijenjenu vrijednost zemljišta u iznosu od **384.500,00€**).

TS 35/10 kV Rozino je završena, ali njeno puštanje u pogon je uslovljeno realizacijom uzemljenja neutralne tačke 35 kV mreže Budva.

Napomena: Predvidjeni planovi završetka radova na izgradnji trafostanica Petrovac i Rozino uslovljeni su realizacijom uzemljenja neutralne tačke 35 kV mreže Budva.

Procjena troškova realizacije uzemljenja neutralne tačke 35kV Budva iznosi **250.000€** Plan **završetka ovog projekta je 01.07.2013.god.**

Ukupna procijenjena vrijednost investicija na teritoriji ED Budva iznosi 4.347,525€

ED KOTOR

1. DTS 10/0.4 kV RAMADANOVIĆI
2. DTS 10/0.4 kV PRČANJ II– KARMEN
3. Izgradnja DTS 10/0.4 kV RADANOVIĆI
4. Izgradnja TS 10/0.4 kV RISAN I - KULA
5. Izgradnja NDTS 10/0.4 kV STUDENTSKI DOM
6. Izgradnja (rekonstrukcija) kb 10kV SV. STASIJE III – LJUTA II

Napomena: Tender za izgradnju objekata za pripremu sezone je raspisan krajem 2012. g. Otvaranje ponuda je objavljeno 8.februara t.g. Na tender su se javila ukupno četiri ponuđača, a pristigle su ponude za sve partije.Ukoliko se tenderska procedura završi u planiranom roku, sve investicije će biti završene do početka turističke sezone.

ED TIVAT

1. Rekonstrukcija DV 10 kV O. CVIJEĆA
2. Rekonstrukcija TS 10/0.4 MAŽINA NOVA NN blok
3. Rekonstrukcija TS 10/0.4 PINE VN blok
4. Rekonstrukcija TS 10/0.4 MIMOZA VN blok
5. Rekonstrukcija TS 10/0.4 KRAŠIĆI II / 2 VN blok
6. Rekonstrukcija TS 10/0.4 DUMIDRAN VN blok
7. Rekonstrukcija TS 10/0.4 RADOVIĆI VN blok

Napomena: Za investicije pod rednim brojem 1.i 5., tender za izgradnju objekata je objavljen krajem 2012.g. u toku je izbor najpovoljnijeg ponuđača. Ukoliko se tenderska procedura završi u planiranom roku, sve investicije će biti završene do početka sezone. Za investicije pod rednim brojevima 2, 3, 4, 6 i 7, na objavljeni javni tender krajem 2012.g., nije bilo ponuda. U toku je priprema raspisivanja tendera od čega će zavisiti i dinamika realizacije investicija.

ED ULCINJ

1. Izgradnja TS 10/0.4 kV 630 kVA RADIOCENTAR
2. Izgradnja NN kabla 0.4kV od TS PRISTAN do BELA VISTA
3. Rekonstrukcija NN bloka TS 10/0.4kV RADIOCENTAR II

Napomena: Tender za izgradnju navedenih objekata je raspisan krajem 2012.g. U toku je izbor najpovoljnijih ponuđača. Ukoliko se tenderska procedura realizuje u planiranom roku, sve investicije će biti završene do početka turističke sezone.

ED HERCEG NOVI

1. DTS ČELA uklapnaje u 10 kV
2. DTS TOPOVI
3. Rekonstrukcija TS SAVINA, VN I NN blok
4. Rekonstrukcija TS PRVOBORAC, VN I NN blok
5. Rekonstrukcija TS S. BULJJIĆ, VN I NN blok
6. Rekonstrukcija TS KAMENARI, VN I NN blok
7. TS KAMENO – rasklopište, VN I NN blok

Napomena: Za investicije pod rednim brojevima 1,2 i 6, tender za izgradnju objekata je objavljen krajem 2012.g. u toku je izbor najpovoljnijih ponuđača. Ukoliko se tenderska procedura realizuje u planiranom roku, sve investicije će biti završene do početka turističke sezone. Za investicije pod rednim brojem 3, 4 i 5, na objavljeni javni tender, krajem 2012.g., nije bilo ponuda. U toku je priprema raspisivanja tendera od čega će zavisiti i dinamika realizacije investicija.

Planom investicija FC **Distribucija za 2012. i 2013. godinu planirana je izgradnja 35/10 KV BAOŠIĆI i TS 35/10 kV PODI.**

35/10 KV BAOŠIĆI

Vrijednost nabavljene opreme iznosi 440.551€

Komunalije i zemljište 94.561€

Građevinski radovi 358.548€

Završeni su građevinski i elektromontažni radovi, preostalo je uklapanje u 35 i 10 kV mrežu.

Procijenjena vrijednost građevinskih i elektro radova za uklapanje 60.000€

U toku februara mjeseca se očekuje dobijanje građevinske dozvole za uklapanje trafostanice u 35 i 10 kv mrežu.

Ukupna procijenjena vrijednost TS BAOŠIĆI iznosi 953.660€

35/10 KV PODI

U toku 2013. god., do početka turističke sezone planirano je I puštanje TS 35/10 kV. PODI. Građevinski i elektromontažni radovi privedeni su kraju. U toku je rješavanje imovinsko pravnih pitanja između EPCG i CGES oko parcele na kojoj se gradi trafostanica. Procijenjena vrijednost građevinskih i elektro radova je 250.000€

Ukupna procijenjena vrijednost investicija na teritoriji ED Herceg Novi iznosi 1.390,660€

Remont objekata 35/10 kV na području primorskih ED:

Do početka ljetnje turističke sezone 2013. godine, Sektor za održavanje 35 / 10 kV će izvršiti **redovan remont** svih trafostanica 35 / 10 kV u primorskim elektrodistribucijama. Remont će biti izvršen prema planu remonta za 2013. godinu.

Ukupna procijenjena vrijednost planiranih radova 300.000,00€

Do naredne turističke sezone 2013. godine, planirano je ulaganje u iznosu od 6.717.809€ (investicije u iznosu 6.417.809€ i remont objekata 35 kV 300.000€).

Zaključci:

1. Do naredne turističke sezone 2013. godine, planirano je ulaganje u iznosu od 6.717.809€ (investicije u iznosu
-

	6.717.809€ i remont objekata 35 kV 300.000€). 2. Realizacijom planiranih aktivnosti u distributivnoj mreži, očekuje se sigurno napajanje potrošača električnom energijom u toku ljetnje turističke sezone 2013. godine. 3. Dio planiranih aktivnosti koje su u toku, u mnogome će zavisiti od procedura javnih nabavki, što je i najveći rizik za realizaciju u planiranim rokovima. NOSILAC: JP "ELEKTROPRIVREDA CRNE GORE"
--	---

CILJ	UNAPREĐENJE INFRASTRUKTURE – TURISTIČKA SIGNALIZACIJA
AKTIVNOSTI	Održavanje (popravka i zamjena) turističke signalizacije na magistralnim i regionalnim putnim pravcima, Rok kontinuirano NOSIOCI: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA

CILJ	UNAPREĐENJE STEPENA BEZBJEDNOSTI I ZAŠTITE I SPAŠAVANJA OD PRIRODNIH, TEHNIČKO-TEHNOLOŠKIH I DRUGIH HAZARDA
AKTIVNOSTI	- Sagledati stanje opreme i sredstava operativnih struktura policije opšte nadležnosti u sjedištu, područnim jedinicama i ispostavama (saobraćajna policija, javni red i mir, interventne jedinice, policajac u zajednici) Rok: april 2013. - Nastojati da se eliminišu ili limitiraju problemi koji bi mogli uticati na efikasnost policije opšte nadležnosti tokom ljetnje turističke sezone (ispomoć, smještaj, ishrana i obezbjeđenje pogonskog goriva za operativne jedinice policije). Rok: april 2013. - Shodno iskustvima i zahtjevima, sa ostalim operativnim strukturama policije (kriminalistička i granična policija, Sektor za obezbjeđenje ličnosti i objekata) i Sektor za vanredne situacije, sagledati i unaprijediti metode i oblike zajedničkog djelovanja u konkretnim situacijama na terenu. Rok: april 2013. - Predvidjeti konkretne oblike saradnje sa državnim organima i institucijama, kao i lokalnom samoupravom radi efikasnijeg djelovanja na eliminisanju određenih problema i uspješnoj realizaciji aktivnosti u toku ljetnje turističke sezone. Rok: maj 2013.

	▪ U interesu stabilnog javnog reda i mira i zaštite lične i imovinske sigurnosti građana, a posebno objekata od vitalnog značaja, posebnim planom predvidjeti zaštitu i kontrolu fizičkog obezbjeđenja ovih objekata. Ove aktivnosti sprovoditi kroz organizovanje akcije „Čuvar“. Rok: maj 2013. ▪ Organizovati sastanke sa predstavnicima turističke privrede koji se bave smještajem turista i naložiti obavezu da dostave prijave boravka prijavno – odjavnoj službi uz obrazloženje i upozorenje da će za svako propuštanje, odnosno izbjegavanje ove obaveze, uslijediti prekršajna prijava. Rok: maj 2013. ▪ Sektor policije će u pripremnom periodu donijeti plan aktivnosti iz svoje nadležnosti, kao segment Generalnog plana za ljetnju turističku sezonu. Rok: maj 2013. ▪ Obnavljanje licenci i sertifikata za sve zaposlene za koje je to propisima predviđeno i obuka novouposlenih u cilju unapredjenja sistema bezbjednosti na oba aerodroma Rok: kontinuirano tokom 2013. ▪ Aktivno korišćenje trenažera za obuku KD operatora za pripadnike JP Aerodroma Crne Gore i policije na aerodromima Rok: kontinuirano tokom 2013. ▪ Medjunarodna i regionalna policijska saradnja na operativnom nivou Rok: kontinuirano tokom 2013. ▪ Obezbijediti inspektore iz drugih područnih jedinica radi ispomoći, u skladu sa mogućnostima i zahtjevima kriminalističke policije primorskog regiona Rok: maj 2013. NOSIOCI: MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA I UPRAVA POLICIJE
CILJ	RJEŠAVANJE PROBLEMA BUKE
AKTIVNOSTI	▪ Usvajanje Zakona o komunalnim djelatnostima sa predloženim amandmanima Rok mart 2013. ▪ Ukoliko Zakon o komunalnim djelatnostima ne bude usvojen, predložiti izmjene Zakona o buci u životnoj sredini u dijelu kaznenih odredbi za emitovanje muzike nakon 24h – Rok do juna 2013. ▪ Insistirati na donošenju propisa kojim će se bliže definisati postavljanje limitatora zvuka u ugostiteljskim objektima, kao preventivne mjere u zaštiti od buke, a u skladu sa Zakonom o turizmu - Rok do juna 2013. NOSIOCI: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA, TURISTIČKA INSPEKCIJA, KOMUNALNA POLICIJA, TURISTIČKA PRIVREDA

	▪ Redovna kontrola inspekcije zaštite prostora i građevinske inspekcije u primorskim opštinama u dijelu obustave građevinskih aktivnosti na terenu i gradilištima Rok tokom sezone NOSIOCI: INSPEKCIJA ZAŠTITE PROSTORA I GRAĐEVINSKA INSPEKCIJA
CILJ	SUZBIJANJE SIVE EKONOMIJE
AKTIVNOSTI	▪ Pojačati inspekcijski nadzor kao prioritet u radu na suzbijanju „sive“ ekonomije, rok: početak sezone ▪ Rješavanje pritužbi građana i gostiju u roku od 24 sata. Rok: Kontinuirano ▪ Koordinirana saradnja Ministarstva održivog razvoja i turizma, organa lokalne uprave, MONSTAT-a i Uprave za inspekcije, rok: u kontinuitetu ▪ Formiranje koordinacionog tijela za praćenje turističke sezone i suzbijanje „sive“ ekonomije na nivou pojedinih opština rok do početka sezone ▪ Nastavak kampanje „Registrujte smještaj“- Rok tokom sezone ▪ Stalna kontrola websajtova koji nude privatni smještaj, a koji su u vlasništvu crnogorskih turističkih agencija, kontrola rada oglasnih sajtova subjekata koji obavljaju djelatnost u Crnoj Gori i kontrola izdavaoca privatnog smještaja koji se oglašavaju posredstvom inostranih sajtova – Rok: u kontinuitetu tokom 2013.godine ▪ Intenzivnija kontrola izvođenja i organizacije izletničkih programa. Rok: u kontinuitetu tokom 2013.godine ▪ Preporuka lokalnim upravama da ne treba uslovljavati izdavanje odobrenja za rad držaocima privatnog smještaja plaćanjem komunalija ▪ Preporuka lokalnim upravama da uslove podnosioca zahtjeva za izdavanje odobrenja za rad dostavom dokaza da je registrovan kao PDV obveznik ▪ Aktivnosti Radne grupe na suzbijanju sive ekonomije ▪ Razmotriti formiranje Koordinacionih timova lokalnih uprava i Uprave za inspekcijske poslove, a u cilju vršenja zajedničkog inspekcijskog nadzora i sprovođenja mjera u cilju suzbijanje pojave dilera ▪ Intenziviranje kontrola uvođenja fiskalnih kasa u privremenim objektima i na kupalištima. Rok: u kontinuitetu tokom 2013.godine ▪ Intenziviranje kontrola izdavanja fiskalnih računa. Rok: u kontinuitetu tokom 2013.godine NOSIOCI: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA, TURISTIČKA INSPEKCIJA, PORESKA UPRAVA, TURISTIČKA PRIVREDA, OPŠTINE, KOMUNALNE INSPEKCIJE

CILJ	SUZBIJANJE SIVE EKONOMIJE - USPOSTAVLJANJE ELEKTRONSKE JEDINSTVENE EVIDENCIJE TURISTIČKOG PROMETA
AKTIVNOSTI	Elektronska Jedinstvena evidencija turističkog prometa će omogućiti evidenciju turističkog prometa i imati direktan uticaj na naplatu boravišne takse. Rok: kraj 2013. godine NOSILAC: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA

CILJ	SUZBIJANJE SIVE EKONOMIJE - UNAPREĐENJE POSTOJEĆEG PROJEKTA CENTRALNOG TURISTIČKOG REGISTRA
AKTIVNOSTI	Sistematizacija svih podataka pružaoca usluga u turizmu i sadržaja koji su u crnogorskoj turističkoj ponudi, koja bi omogućila jednostavan pristup i informisanje o statusu ugostiteljskih objekata, kategorijama smještaja, sadržajima koje nude i drugim podacima o subjektima i objektima u kojima se obavlja ugostiteljska i turistička djelatnost. Rok: kraj juna 2013. godine NOSILAC: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA

CILJ	SUZBIJANJE SIVE EKONOMIJE EFIKASNIJI RAD TURISTIČKE INSPEKCIJE
AKTIVNOSTI	- Angažovanje turističke inspekcije u toku ljetnje turističke sezone u primorskim opštinama koji bi vršili pojačan inspekcijski nadzor, takodje određeni broj inspektora će povremeno biti angažovan u kontinentalnom i sjevernom dijelu Crne Gore, posebno tokom jula i avgusta mjeseca Rok: 15 jun – 15 septembar 2013 - Organizovanje zajedničkih inspekcijskih kontrola sa drugim inspekcijama (Upravom policije, Komunalnom policijom, Inspekcijom za drumski saobraćaj, Plovnom jedinicom MUP-a i Lučkom kapetanijom, Lokalnom finansijskom inspekcijom) i saradnja sa Javnim preduzećem „Morsko dobro” i Crnogorskim turističkim udruženjem (CTU) na prevazilaženju evidentnih problema u poslovanju subjekata u oblasti turizma i ugostiteljstva Rok: 1. maj – 15 septembar. 2013

- Formiranje izvršne službe Uprave za inspekcijske poslove koja bi oduzimala i skladištila predmete i sredstva koja su u funkciji nelegalnog rada (muzičke instrumente, više od dozvoljenog broja mobilijara na plažama i , mobilijar za pružanje usluga i pića i sl). Organizacija i funkcionisanje ove službe bi uticala na povećanje efikasnosti i efektivnosti rada svih inspekcijskih organa. Početak ljetnje sezone karakteriše otvaranje privremenih objekata u kojima se **ugostiteljska djelatnost** obavlja isključivo ljeti, a nije mali broj vlasnika i zakupaca tih objekata koji svoju djelatnost započinju prije dobijanja odobrenja za rad izdatog od nadležnog organa. U ovim situacijama inspektori će djelovati represivno: podnosiće zahtjeve za pokretanje prekršajnog postupka i pečatiti objekte **Rok: kontinuirano tokom 2013. godine**
- Nadzor izletničkih programa i prevoza putnika do turističkih lokaliteta u kontinentalnom i sjevernom dijelu Crne Gore obavljati u saradnji sa Inspekcijom za drumski saobraćaj- tokom ljetnje turističke sezone **Rok: 15. jun – 15. septembar 2013.**
- Intenzivnije kontrole privatnog smještaja u saradnji sa Lokalnim inspekcijskim organima (komunalna inspekcija, lokalna inspekcija za naplatu boravišne takse tokom sezone sa posebnim akcentom na nelegalno izdavanje privatnog smještaja **Rok: 1. jun – 1. septembar 2013.**
- Kontrolu subjekata koji pružaju usluge raftinga obavljati kontinuirano tokom sezone splavarenja **Rok: 1. maj – 30. septembar 2013.**
- Stalna kontrola kupališta sa aspekta primjene Pravilnika o uređenim i izgrađenim kupalištima. **Rok: Kontinuirano tokom sezone.**
- Kontrola turističkih punktova, pultova i reklamnih panoa duž šetališta, posebno u Budvi i Herceg Novom, radiće se u saradnji sa Komunalnom policijom i Upravom policije. Svi subjekti koji obavljaju djelatnost informisanja, prodaje izletničkih karata ili pružaju usluge druge vrste, moraju posjedovati odgovarajuće odobrenje za rad, odnosno rešenje o lokaciji za privremeni objekat **Rok: 15. jun – 15. septembar 2013.**
- Kontrola rada **turističkih vodiča** na turističkim lokalitetima na kojima važi poseban režim rada turističkih vodiča, radiće se u svim primorskim gradovima, posebno u Budvi, Kotoru i na graničnom prelazu prema Hrvatskoj. Prije sezone ostvariće se komunikacija sa Udruženjem turističkih vodiča Crne Gore, kao i Udruženjem vodiča opštine Kotor, zatim sa svim turističkim agencijama koje angažuju vodiče na ovim lokalitetima. **Rok: 15. jun – 15. septembar 2013.**
- Intezivan inspekciji nadzor subjekata koji se bave ugostiteljskom djelatnošću posebno u sjevernim opštinama koji imaju za cilj sprečavanja točenja alkoholnih pića maljoljetnim licima a u cilju zaštite zdravlja i života tih lica. **Rok: 15. jun – 15. septembar 2013.**
- Kontinuirana kontrola fizičkih lica koja se bave ilegalnim izdavanjem privatnog smještaj tzv „Dilera“ u saradnji sa službenicima Uprave policije sa razlogom što se obično radi o licima koja se nerezidenti **Rok: 15. jun – 15. septembar 2013.**

NOSILAC: TURISTIČKA INSPEKCIJA

CILJ	SUZBIJANJE SIVE EKONOMIJE - REGULISANJE PRUŽANJA RENT-A CAR USLUGA ZA VOZILA SA STRANIM TABLICAMA
AKTIVNOSTI	Uputiti zajednički dopis Ministarstva održivog razvoja i turizma i Uprave carina agencijama o načinu pružanja usluga sa vozilima koje imaju strane registracije sa posebnim osvrtom na Uredbu za sprovođenje carinskog zakona Rok mart 2013. NOSIOCI: MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA I TURIZMA I UPRAVA CARINA
	- Intenzivna kontrola Uprave carina svih rent-a car vozila. Rok kontinuirano - Zajedničke inspekcijske kontrole uprave carine, uprave policije i turističke inspekcije Rok april –jun 2013. NOSIOCI: UPRAVA CARINA, UPRAVA POLICIJE I TURISTIČKA INSPEKCIJA
CILJ	UREĐENJE ŠETALIŠTA - SMANJENJE BROJA PRIVREMENIH OBJEKATA
AKTIVNOSTI	- Razmotriti mogućnosti daljeg smanjenja broja privremenih objekata u zoni morskog dobra i zoni koja je u nadležnosti opština Rok: mart 2013. godine - Restriktivniji pristup kada je u pitanju izdavanje odobrenja za rad privremenih objekata onih roba koje se nude u hotelima, restoranima ili u prodavnicama široke potrošnje sa posebnim akcentom na privremene objekte na šetalištima, zaleđu plaža i u kontaktnim zonama urbanog jezgra opština. Rok: mart 2013. godine - Razmotriti formiranje Koordinacionih timova lokalnih uprava i Uprave za inspekcijske poslove, a u cilju vršenja zajedničkog inspekcijskog nadzora i sprovođenja mjera u cilju uklanjanja privremenih objekata bez odobrenja za rad Rok: 31. mart 2013. godine - Sagledati mogućnost povjeravanja poslova Inspekcije zaštite prostora (Uprava za inspekcijske poslove) lokalnim upravama, a u dijelu kontrole privremenih objekata u zoni morskog dobra - Intenziviranje kontrola nad onim dijelom privremenih objekata koji su nelegalni odnosno nijesu ušli u Plan privremenih objekata NOSIOCI: UPRAVA ZA INSPEKCIJSKE POSLOVE , KOMUNALNE INSPEKCIJE OPŠTINA

Plan aktivnosti dostavljen od strane opština¹

CILJ	UNAPREĐENJE INFRASTRUKTURE
NOSILAC	GLAVNI GRAD PODGORICA
AKTIVNOSTI	▪ Sanacija fasada i uklanjanje grafita neprimjernog sadržaja sa spomenika, mostova, stambenih objekata namijenjenih kolektivnom stanovanju. Rok kontinuirano ▪ Uvođenje dežurstva ekipa sa vozilima i opremom potrebnom za brze intervencije u saobraćajnim akcidentima i požarima. Održavanje i uredjenje zelenih površina. Rok kontinuirano ▪ Redovno održavanje gradskih saobraćajnica, objekata i opreme, održavanje horizontalne i vertikalne signalizacije Rok kontinuirano ▪ Održavanje putne infrastrukture, atmosferske signalizacije, mostova, zaštitnih stubića i pasarela Rok kontinuirano ▪ Održavanje komunalne higijene, nabavka potrebne opreme Rok kontinuirano

NOSILAC	PRIJESTONICA CETINJE
AKTIVNOSTI	▪ Priprema lokalnih puteva: Ulici-R. Crnojevića –Carev Laz, R. Crnojevića –Čukovići, Han Mašanovića – Gradjani, Meterizi-Pavlova strana, magistrala Cetinje-Podgorica-Bokovo-Kosijeri-Đinovići-Štitari, u dijelu košenja i saniranja potpornih zidova i udarnih rupa i puta Rvaši-Dodoši-Karuč gdje je planirano postavljanje vertikalne signalizacije Rok jun 2013. ▪ Priprema gradskih saobraćajnica – obnavljanje horizontalne signalizacije, izrada i postavljanje putokazne signalizacije i obnavljanje i dopuna vertikalne signalizacije kao i saniranje udarnih rupa Rok april-maj 2013. ▪ Uredjenje zelenih površina u ulicama Bul. Crnogorskih junaka, Park Ivana Crnojevića, Trg Revolucije, Golootočki trg, Park „13.jul“, Njegošev park i Park UN.- Rok mart - maj 2013.

¹ Opštine su dostavile i plan promotivnih aktivnosti koji će biti prezentovan u okviru dijela Akcionog plana *Unapređenje i promocija turističke ponude*

NOSILAC	OPŠTINA TIVAT
AKTIVNOSTI	▪ III faza Projekta poboljšanja vodosnabdijevanja i odvodjenja otpadnih voda u Tivtu Rok maj 2013. ▪ Realizacija faze IV projekta poboljšanja vodosnabdijevanja i odvodjenja otpadnih voda – izgradnja zajedničkog postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda (PPOV) za optine Kotor i Tivat Rok jun 2013. ▪ Izgradnja autobuske stanice i Tivtu – u toku (februar 2013.) dobijanje saglasnosti Ministarstva finansija za traženje strateškog partnera ▪ Uređenje gradske rive I faza Rok jun 2013. ▪ Revizija projektne dokumentacije za izgradnju servisne zone za javna preduzeća i službe zaštite – u toku (februar 2013.) ▪ postavljanje ograde oko Velikog gradskog parka Rok jun 2013 ▪ raspisivanje tendera za nabavku kontejnera (montiranje po 4 hidraulična kontejnera, vodonepropustivih i prilagodjenih kamionima za odvoz otpada) Rok jun 2013. ▪ Djelimično stavljanje u funkciju projekta „Lungo mare“ na potezu Krašići do Djuraševića Rok jun 2013 ▪ Stavljanje u funkciju planinske (pješačke) staze na Luštici. Rok jun 2013. ▪ Izgradnja osmatračnica, ornitoloških kampova, renoviranje mostova na Solilima Rok: kraj 2014. ▪ Rekonstrukcija i izgradnja lokalnih puteva u Opštini, održavanje vertikalne i horizontalne saobraćajne signalizacije, povećanje broja parking mjesta, nabavka jednog terenskog vozila i vodootporne opreme za vatrogasce Rok kontinuirano ▪ Rekonstrukcija sale DTV „Partizan“ Rok jun 2013. – završena I faza rekonstrukcije ▪ Implementacija nove Odluke o javnim parkinzima koja predviđa naplatu uličnog parkiranja (završena faza javne rasprave) – Rok do sezone ▪ Rješavanje problema parkinga Odlukom o privremenim objektima predviđena je mogućnost izgradnje privremenih parkinga, ali je potrebno izraditi projekte i dobiti potrebne saglasnosti, što će obezbijediti da se ispoštuje minimum standarda za pružanje usluge parkiranja. U Opštini smatraju da će nedostatak parking mjesta biti riješen početkom naplate javnih parkinga (ulično parkiranje i parkiranje na javnim površinama između stambenih zgrada).

NOSILAC	OPŠTINA KOTOR
AKTIVNOSTI	▪ Unapređenje infrastrukture i usluga u Luci Kotor. - Rok: tokom 2013.godine ▪ Usvajanje plana programa rada za 2013.godinu Direkcije za uređenje i izgradnju Kotora – Rok: mart 2013.godine ▪ Rješavanje problema parking U cilju rješavanja postojećeg problema upućeni su zahtjevi nadležnima za ustupanje parking prostora i za izmjenu plana privremenih objekata: - J.P. „Morsko dobro“ za ucrtavanje privremenog parkinga za autobuse i taxi vozila - Vlasniku kat.par. 281 K.O. Škaljari I, za ustupanje parking prostora bivše Autoboke i - Pravnom zastupniku Doo“Kotor Palace“ Podgorica, za ustupanje parking prostora Jugooceanije Veliki problem stvaraju stajališta za panoramske autobuse i taksiste, koji dodatno produbljuje postojeći problem uz stvaranje veće gužve (od Doma zdravlja u Dobroti do JZU Opšta bolnica na Peluzici i tunela Vrmac u Škaljarima). <u>J.P. Vodovod i kanalizacija Kotor</u> ▪ Servisiranje i pregled mašinske i elektro opreme na lokalnim vodo izvorištima i prepumpnim stanicama vodovodnog sistema - Rok: jun 2013. ▪ Proširenje vodovodne mreže u cilju kvalitetnog vodosnabdijevanja najvećeg broja potrošača. - Rok: jun 2013. ▪ Pregled i čišćenje rezervoara za vodu u sistemu vodosnabdijevanja. - Rok: jun 2013 ▪ Ugovaranje isporuke dodatnih količina vode sa Regionalnim vodovodom Crnogorsko primorje iz Budve .Rok do sezone ▪ Završetak radova na započetoj investiciji „Vodosnabdijevanje i odvođenje otpadnih voda na Jadranskoj obali“, faza III Rok : jun 2013 ▪ Realizacija plana fizičkog i tehničkog obezbjeđenja objekata sistema javnog vodosnabdijevanja sa izvorištima i rezervoarskim prostorom .-Rok: jun 2013.

NOSILAC	OPŠTINA HERCEG NOVI
AKTIVNOSTI	▪ Nastaviti sa aktivnostima na uklanjanju nelegalnih i postavljanju novih privremenih objekata u skladu sa Planom postavljanja privremenih objekata, Rok: maj 2013. ▪ Blagovremeno donijeti Plan aktivnosti Vatrogasne jedinice opštine Herceg Novi za turističku sezonu 2013. godine, i realizovati obaveze iz Naredbe o preduzimanju preventivnih mjera zaštite od požara i Odluke o zaštiti od požara, Rok do sezone ▪ Realizovati akciju rušenja i uklanjanja šteta zgrade bivšeg Hotela „Rudnik“ i zgrade bivšeg zanatskog Rok: 01. Jun 2013. ▪ Odrediti akustične zone na teritoriji opštine, Rok: februar, mart 2013. ▪ Odlukom o komunalnim taksama pokušati regulisati izvođenje „žive“ muzike, tako što će biti smanjena ili ukinuta taksa za izvođenje muzike bez električnog ozvučenja: akustična gitara, klapa i sl. i time stimulirati ovakve programe Rok: februar, mart 2013. ▪ Nastaviti i unapređivati saradnju sa Upravom policije i Upravom za inspekcijske poslove, posebno na suzbijanju „sive ekonomije“ u turizmu Rok: kontinuirano ▪ Održavanje i čišćenje plaža duž Rivijere (od Kumbora do Kamenara) vratiti u nadležnost mjesnim zajednicama Obezbijediti čišćenje tokom čitave godine. Rok februar 2013. ▪ Pojačati nadzor Komunalne policije u dijelu kontrole prevoza građevinskog i zelenog otpada Rok kontinuirano ▪ Nosiocima prava na nepokretnost u zoni magistralnog puta Kamenari-Debeli brijeg naložiti mjere uređenja sopstvenih objekata u dodiru sa putnom komunikacijom Rok april 2013 ▪ Kontrolisati izvršavanje obaveza koncesionara putnog pravca Meljine-Sitnica vezano za održavanje komunikacije. Rok kontinuirano ▪ Uklanjanje deponije u Zelenici i ostalog otpada sa lokacija gdje su evidentirani. Rok april 2013. ▪ Otpočeti sa donošenjem projektne dokumentacije za izgradnju podzemnih prostora za smještaj kontejnera Rok april 2013. ▪ Mjerenje potrošnje vode po zonama, rekonstrukcija i sanacija vodovodne infrastrukture, izgradnja novih kanalizacionih kolektora i priključenja novih potrošača na kolektore i nabavka potrebne opreme Rok kontinuirano ▪ Održavanje putne infrastrukture- saniranje svih oštećenja duž glavnih gradskih ulica i popravka horizontalne i vertikalne signalizacije Rok april 2013 ▪ Rješavanje saobraćaja na priobalnom putu duž Rivijere kroz izmjenu Odluke o odvijanju drumskog saobraćaja Rok mart 2013. ▪ Određivanje lokacije za parking za komercijalna vozila (teretna vozila i turistički autobusi) Rok mart 2013. ▪ Bolje regulisanje saobraćaja za dostavna vozila za veće trgovinske kuće i rješavanje pitanja nepropisnog parkiranja i zaustavljanja u Igalu i Herceg Novom. Rok kontinuirano ▪ Godišnji remont trajekta i priprema voznog parka „Blue line“ Rok do početka sezone ▪ Tekuće održavanje javne rasvjete i izgradnja nove rasvjete u ulicama Bitoljska, Daša Pavičića i dio ulice 28. oktobra i ulica ispod Topljanke Rok maj 2013.

	▪ Farbanje kandelabera (magistrala) Rok april -maj 2013. ▪ Sadnja sezonskog cvijeća ukrasnog bilja i sadnica stabala prema kalendaru sadnje Rok mart-maj 2013. ▪ Održavanje zelenih površina Rok tokom sezone ▪ Uređenje fasada i mikrolokacija u gradu prema programu Agencije za izgradnju i razvoj Rok kontinuirano ▪ Postavljanje rukohvata na kritičnim mjestima (stepeništa) u Starom gradu Rok februar-maj 2013. ▪ Uređenje starog tunela Meljine-Zelenika postavljanjem cijevi za buduće instalacije, napraviti pješačku stazu i osvjetljenje i na taj način spojiti Zeleniku sa Šetalištem. Rok: maj 2013. ▪ Završetak rekonstrukcije dijela Šetališta Pet Danica, od restorana „Mimoza“ do objekta „Galeb“ u Igalu, Rok: maj 2013. ▪ Striktno provoditi mjere zabrane saobraćaja na Šetalištu Rok u kontinuitet
--	--

NOSILAC	OPŠTINA BAR
AKTIVNOSTI	▪ Izgradnja plažnih barova i uređenje zaleđa plaže na Žukotrljici. Rok: II kvartal ▪ Uređenje zaleđa plaže Val maslina. Rok: II kvartal ▪ Uređenje zaleđa plaže u Čanju. Rok: II kvartal ▪ Uređenje ulice Iva Novakovića u Sutomoru. Rok: II kvartal ▪ Rekonstrukcija mosta na Virpazaru. Rok: III kvartal ▪ Pобољшanje elektroinžinjeringa kroz izgradnju trafostanice i niskonaponske mreže. Rok: II kvartal ▪ Rješavanje problema parkinga U toku prošle godine na teritoriji opštine Bar izgrađeno je 350 novih parking mjesta, dok je za predstojeću sezonu planirano pretvaranje javnih površina u privremena parkirališta kako bi se taj način riješio problem nedovoljnog broja parking mjesta.

NOSILAC	OPŠTINA ULCINJ
AKTIVNOSTI	▪ Formiranje koordinacionog tima za praćenje turističke sezone iz raznih struktura društva Rok: februar 2013. ▪ Formiranje Tima za evidentiranje i analiziranje stanja u privatnim domaćinstvima, koje će biti nadležno i za aktivnosti edukacije i raspodjele brošura o naplati boravišne takse, načinu registracije smještaja i kaznama za neprijavljivanje gostiju. Rok: mart 2013. ▪ Evidentiranje svih domaćinstava po naseljima i pravljenje plana kontrole naplate boravišne takse u turističkoj sezoni Rok: januar – maj 2013. ▪ Edukacija stanodavaca vezano za izdavanje privatnog smještaja Rok april – jun 2013. ▪ Donijeti novi program odlaganja otpada i angažovati dodatnu radnu snagu u cilju kvalitetnijeg održavanja čistoće (JKP u saradnji sa Sekretarijatom za komunalne djelatnosti) Rok: kontinuirano ▪ Uređenje parking prostora; uvođenje parking servisa; kontrola parkiranja vozila po trotoarima Rok: kontinuirano ▪ Riješiti problem sa domaćim životinjama koje se mogu naći na putu posebno u Štoju Rok: kontinuirano ▪ Izgraditi mjesto za čuvanje zaplijenjene stoke. Rok: maj 2013. Planira se završetak sljedećih infrastrukturnih projekata: Put Sukobin – Ulcinj II faza; završetak radova na Mostu na Port Mileni; izgradnja kružnog toka kod priključka na most na Port Mileni; izgradnja javne rasvjete od skretanja za Ferijalni Savez do centra Štoja; asfaltiranje i rekonstrukcija puteva na čitavoj teritoriji Opštine; izgradnja vertikalne i održavanje horizontalne i vertikalne signalizacije; čišćenje Port Milene od mosta do ušća; uređenje i ozelenjavanje parkova u gradu; izgradnja i uređenje parking prostora u gradu; Rok: jun 2013.g ▪ Rješavanje problema parkinga Sekreterijat za komunalne djelatnosti i zaštitu ambijenta formirao je stručni tim za prevazilaženje problema parking prostora i u tom smislu predložili sledeće prostore: - Parking prostor „Karaula“ Meterizi, kat.parcela 1925 KO Ulcinj, 1800 m² - Parking prostor „Zeta gradnja“ Totoši, kat.parcela 1372 KO Ulcinj, 5000m² - Parking prostor Doo „Dolaku“ Pinješ, kat.parcela 1446 KO Ulcinj, 430 m² - Parking prostor Velika plaža, pored magistralnog puta Ulcinj-Štoj, kat parcela 109/1 KO Ulcinj, 5000m² - Parking prostor „Meraja2“ DOO „Primus“, kat.parcela 1446 KO Ulcinj, 700m - Gornje i donje dvoriste O.Š. „Boško Strugar“, 2700m² - Dvorište O.Š. „Maršal Tito“ kat.parcela 1326 KO Ulcinj, 800m²

NOSILAC	OPŠTINA ŽABLJAK
AKTIVNOSTI	▪ Realizacija projekta izgradnje Sportske dvorane Rok: početak radova april 2013. ▪ Realizacija projekat izgradnje prečišćivača otpadnih voda– početak radova april 2013. ▪ Izgradnja restorana na Crnom jezeru (nosioc JP Nacionalni park Durmitor) Rok: jun 2013. ▪ Razmotriti mogućnost osposobljavanja stare piste „Jezera“ na Žabljaku za slijetanje manjih aviona u turističke svrhe Rok: 2014.

NOSILAC	OPŠTINA KOLAŠIN
AKTIVNOSTI	▪ Sprovođenje obuke za Skaute, za planinarski biciklizam u sklopu kojeg će se izraditi mreža lokalnih biciklističkih staza tipa „single track“, u dužini od 35 km, a koja će se naslanjati na vrhunsku nacionalnu stazu br. 3 i koja će imati panoramske dionice prema važnijim turističkim lokalitetima na Bjelasici. Sredstva će biti obezbijeđena u saradnji sa USAID-CHF-om. Rok: jun 2013.g ▪ Organizovanje obuka engleskog jezika za pojedince iz svih branši turističkog sektora. Aktivnostt će se realizovati u saradnji sa GlZ-om. Rok: jun 2013.g.

NOSILAC	OPŠTINA BUDVA
AKTIVNOSTI	▪ Usvajanje Plana postavljanja privremenih objekata za teritoriju opštine Budva za period od 01. aprila 2013.g do 31.decembra 2015.g. Planom je redukovano broj privremenih objekata u šetališnim zonama. <i>U cilju smanjenja sive ekonomije, obaveza svih korisnika privremenih objekata će biti prijava za naplatu PDV-a, a koja će predstavljati uslov za dobijanje rješenja o lokaciji.</i> Rok: mart 2013.g. ▪ Implementacija Odluke o organizaciji i načinu obavljanja auto-taksi prevoza. Rok: tokom sezone ▪ Realizacija projekta tretmana otpadnih voda. Projekat se radi u saradnji sa njemačkom kompanijom WTE. Rok: početak rada glavnog postrojenja se očekuje u junu 2013.g. ▪ Izvođenje radova na popločavanju šetališta u Petrovcu. Rok: jun 2013.g. ▪ Izgradnja novih i rekonstrukcija postojećih ulica. Rok: jun 2013.g. ▪ Formiranje Radnog tijela u cilju redovnog obilaska i evidencije nedostataka budvanske rivijere. Rok: mart 2013.g. ▪ Rješavanje problema parkinga Javno preduzeće za upravljanje parkiralištima i javnim garažama „Parking servis“ iz Budve, mišljenja je da bi sledeći predlozi pomogli u rješavanju navedenog problema: - Stavljanje u funkciju i uređenje parkirališta kod „Sportskog centra“ i „Crvenog krsta“; - Mogućnost naplate za parkiranje na opštim parkiralištima; - Mogućnost stavljanja u funkciju garaže u Rafailovićima; - Mogućnost stavljanja u funkciju parkirališta kod stare O.Š. u Petrovcu - Saglasnost za rad Pauka; - Rad „Pauka“ u Petrovcu i obezbjeđenje prostora za odlaganje podignutih vozila; - Usklađivanje vertikalne i horizontalne signalizacije; - Iznažanje mogućnosti naplate takse za turističke autobuse; - Rješavanje problema funkcionisanja taxi vozila.

NOSILAC	OPŠTINA PLUŽINE
AKTIVNOSTI	▪ Asfaltiranje puta u kanjonu Tare do Brštanovice u dužini do 7 km Rok jun 2013. ▪ Asfaltiranje puta preko kanjona Sušice (Nedajno – Mala Crna Gora) u dužini od 11,5km (na teritoriji opštine Plužine nalazi se 6 km puta) Rok septembar 2013. ▪ Izrada projekta pristupnog puta prema Trnovačkom jezeru (od Ravnog do Bojanskih vrata) Rok decembar 2013. ▪ Čišćenje puta do Stabanjskih jezera Rok jun 2013.

NOSILAC	OPŠTINA NIKŠIĆ
AKTIVNOSTI	▪ Povezivanje turizma i poljoprivrede kroz podršku privatnom sektoru i domaćinstvima na ruralnom području Rok kontinuirano tokom 2013. ▪ Realizacija projekta “Rekonstrukcija crpne stanice Duklo Rok: jul 2013. ▪ Edukacija zaposlenih u JKP kroz projekat “Clean – Edukacija iz oblasti životne sredine” . Rok: jun 2013. ▪ Analiza, istraživanje i priprema akcionog plana iz oblasti životne sredine. Rok: jun 2013. ▪ Edukacija o selektivnom odlaganju otpada namijenjena članovima zajednice. Rok: tokom 2013. ▪ Završetak rekonstrukcije lokalnog puta Bogetići-Manastir Ostrog. Rok: jun 2013 ▪ Otpočinjanje radova na izgradnji zaobilaznice Grebice-Vidrovan. Rok: jun 2013. ▪ Početak izgradnje III faze Bulevara 13. jul, od Malog mosta do Carevog mosta. Rok: jun 2013. ▪ Izgradnja rulnih staza i platformi na aerodromu Kapino polje u okviru projekta A3 NET. Rok: aprila 2013.

NOSILAC	OPŠTINA DANILOVGRAD
AKTIVNOSTI	- Izrada programa za uređenje obale rijeke Zete Rok: tokom 2013. - Obilježavanje nacionalnih i lokalnih planinskih staza Rok: jul 2013.g.

NOSILAC	OPŠTINA BIJELO POLJE
AKTIVNOSTI	- Definisanje načina upravljanja Planinarskim domom na Bjelasici i njegova puna valorizacija u narednom periodu. Rok: mart 2013.g. - Izgradnja gradskog parkinga sa garažom u centru. Rok: jun 2013.g.

NOSILAC	OPŠTINA ROŽAJE
Aktivnosti	- Definisati status objekata HTP „Turjak“ Rožaje u što kraćem roku sa jasno utvrdjenim obavezama subjekata koji su dužni da stvore uslove kako bi se objekti stavili u funkciju - Realizovati projekat rekonstrukcije primarnog gradskog vodovoda kako bi se poboljšalo snabdijevanje Opštine - Poboljšati signalizaciju – saobraćajnu i turističku - Kvalitetnije održavanje magistralnih putnih pravaca koji vode prema Rožajama kako u zimskom, tako i u ljetnjem periodu. Rok: do sezone

NOSILAC	OPŠTINA PLJEVLJA
AKTIVNOSTI	▪ Markiranje lokalnih biciklističkih i planinskih staza, izletišta i prostora za odmor u okviru realizacija projekta prekogranične saradnje održivog biciklizma Opština Pljevlja i Kraljevo. Rok: jun 2013.godine

Prilog II ZAPOČETI INVESTICIONI PROJEKTI U TURIZMU

Razvoj turizma je definisan kao jedan od prioriteta crnogorske ekonomije, a razvoj novih visokokvalitetnih smještajnih kapaciteta, kojih još uvijek nema u dovoljnom broju, i povećanje udjela hotela u ukupnim kapacitetima predstavlja osnovni cilj koji će omogućiti povećanje kvaliteta turističke ponude.

U prethodnom periodu Crna Gora je dostigla visok nivo investicione atraktivnosti, što je, ne samo važno zbog dolaska kapitala, već i zbog činjenice da su značajni strani investitori ubrzali integraciju crnogorskog u međunarodni ekonomski prostor.

Vodeći investicioni projekti planirani u narednom periodu biće u kategoriji 5 ili 6 zvjezdica. Crnogorska turistička ponuda biće bogatija za nove turističke komplekse i hotelske kapacitete, golf terene, marine i ostale prateće sadržaje koje treba da posjeduju turističko-ugostiteljski kapaciteti visoke kategorije u opštinama Tivat, Budva, Herceg Novi i Podgorica.

PROJEKTI	PLANIRANI KAPACITETI	SADRŽAJI	PLANIRANA VRIJEDNOST INVESTICIJA	STATUS
Porto Montenegro, Tivat „Adriatic Marinas“	Hotel Regent - 80 hotelskih jedinica i ekskluzivne rezidencijalne vile i povećanje kapaciteta marine.	2 hotelska bazena, Regent spa i fitness centar.	Projekcija ulaganja za naredne 3. godine: 50 miliona eura.	Realizacija u toku/planiran završetak građevinskih radova kraj 2013. I otvaranje početak 2014.
Golf tereni, Tivat „Boka Group“	/	/	Oko 181 miliona eura.	Tender iz 2007. Poništen zbog nemogućnosti da investitor garancijama potvrdi investicioni plan. Potpisan je novi ugovor o zakupu

				zemljišta na 90 godina, između firme LPGD doo, Montepranzo – Bokaproduct Tivat. Kompaniji LPGD prodala je cijeli projekat Boka Grupi koja će preuzeti sve obaveze iz prethodnog ugovora.
Kompleks Kumbor, Herceg Novi „SOCAR“	Hoteli sa 5***** i rezidencijalne vile, i marina sa 353 veza.	Tereni za sport i rekreaciju, park, povećanje plažnog kapaciteta.	Oko 258 miliona eura.	/
Luštica Bay, zaliv Trašte, Tivat Turističko naselje „Luštica Development“	8 hoteli sa 2200 soba, 1600 apartmana i 750 vila.	Turistički centar sa svim neophodnim sadržajima, 2 marine i golf terenom.	Oko 1 milijardu eura.	Početak investicionih aktivnosti. Dati su urbanističko-tehnički uslovi i podniet je zahtjev za građevinsku dozvolu za izgradnju 8 vila.
Beyond Horizont, Tivat Turistički kompleks „Qatari Diar Group“	Hotelski kapaciteti sa 5 i 6* (120 smještajnih jedinica), niz rezidencijalnih vila i apartmana.	Kompleks će saržati trgovinske, ugostiteljske i sportsko-rekreativne sadržaji.	Oko 250 miliona eura.	Početak investicionih aktivnosti. Dati su urbanističko-tehnički uslovi.
Aman Montenegro, Sveti Stefan „Aman Resorts“	Radovi na „bloku 25“ – hotel sa 5*****	Planirana rekonstrukcija i unaprijeđenje postojećih kapaciteta.	Dugoročni zakup od 30 godina, do sad je uložene preko 45 miliona eura.	Realizacija u toku.

Hilton, Podgorica „UTIP Crna Gora“	Rekonstrukcija nekadašnjeg hotela Crna Gora, kategorije od 5***** i kapacitetima od 197 soba, 23 apartmana i predsjednički apartman.	9 kongresna sala, wellnes i fitnes centar, spa blok sa zatvorenim bazenom, restoranom i aperitiv barom.	Oko 20 miliona eura.	Realizacija investicionih aktivnosti u toku.
Kraljičina plaža, Miločer	/	/	Oko 71 miliona eura	Realizacija u toku. Izdata građevinska dozvola u 2012. Godini za izgradnju spa centra.
Hotel „Jadran“, Ulcinj	/	/	Oko 45 miliona eura	Realizacija investicionih aktivnosti u toku. Podniet zahtjev za izdavanje građevinske dozvole.
Hotel „AS“. Petrovac	/	/	Oko 25 miliona eura	Savjet za privatizaciju i kapitalne projekte prihvatio predlog Radne grupe za raskid Ugovora.
Hotel „Cristal Palace“, Petrovac	/	/	Oko 10 miliona eura	Realizacija investicionih aktivnosti u toku. Izdata je građevinska dozvola u 2012. godini.
Hotel „Žabljak“, Žabljak	/	/	Oko 1.5 miliona eura	Realizacija investicionih aktivnosti u toku.

				Hotel će biti stavljen u funkciju u aprilu 2013. godine.
Hotel „Planinka“, Žabljak	/	/	Oko 6 miliona eura	Savjet za privatizaciju i kapitalne projekte prihvatio predlog Radne grupe za raskid Ugovora.

Prilog III PREGLED IZDATIH GRAĐEVINSKIH DOZVOLA U 2012. GODINI ZA HOTELSKO-UGOSTITELJSKE KAPACITETE

Sektor za građevinarstvo, Ministarstva održivog razvoja i turizma , u 2012. godini izdalo je građevinske dozvole za sledeće objekte turističke namjene:

INVESTITOR	LOKACIJA/POVRŠINA	VRSTA RADOVA/ NAMJENA	PREDRAČUNSKA VRIJEDNOST RADOVA
„ZETAGRADNJA- LJETOPIŠ“ Broj građevinske dozvole 05-4784/13 od 30.01.2012. godine	Lokacija: Budva, Petrovac Površina: 18.588,43 m ²	Vrsta radova: novogradnja Namjena: izgradnja objekta turističke namjene tipa Kondo Hotel sa depadansom.	cca 8.640.560 €
“BUDVANSKA RIVIJERA” AD I “EUROMIX-TRADE” D.O.O. Broj građevinske dozvole 0503-5427/10 od 12.06.2012. godine	Lokacija: Budva, Petrovac Površina: 30.046 m ²	Vrsta radova: novogradnja Namjena: izgradnja hotela „Rivijera Crystal“. Hotelski kompleks će činiti 3 cjeline.	cca 14.558.900 €
HTP “MILOČER” Broj građevinske dozvole 05-4784/13 od 30.01.2012. godine.	Lokacija: Budva, Miločer Površina: 2.172,1 m ²	Vrsta radova: novogradnja Namjena: izgradnja SPA centra „Kraljičina Plaža“, objekat se sastoji iz šest cjelina. Ukupna bruto površina SPA centra je 2.172,09 m² , jezerce 260 m² i tehnička etaža 261,73 m².	cca 5.171.600 €
“12 MJESECI” D.O.O Broj građevinske dozvole 05-	Lokacija: Bar, Kunje Površina: 2.995,12 m ²	Vrsta radova: novogradnja Namjena: izgradnja objekta	cca 3.419.980 €

4784/13 od 30.01.2012. godine		turističke namjene sa 6 apartmana, 12 studio apartmana i 12 soba sa potrebnim pratećim sadržajima.	
NOVICA JOVOVIĆ – “VILA KARMEN” Broj građevinske dozvole: 0503-1600/12 od 24.09.2012. godine	Lokacija: Kotor, Prčanj Površina: 2.086,98 m ²	Vrsta radova: rekonstrukcija Namjena: rekonstrukcija postojećeg objekta, smještajnog kapaciteta 70 ležajeva.	cca 1.249.800 €
“TEMKO” DOO Broj građevinske dozvole: 05- 964/13 od 03.12.2012. godine	Lokacija: Šavnik Površina: 1.291,87 m ²	Vrsta radova: rekonstrukcija Namjena: rekonstrukcija postojećeg komercijalnog objekta, sa građevinskom dozvolom za igradnju objekta turističke namjene- hotela.	cca 576.860 €
“UNIPROM” DOO Broj građevinske dozvole: 0503-1094/17 od 16.10.2012. godine	Lokacija: Budva Površina: 4.310,2 m ²	Vrsta radova: rekonstrukcija Namjena: rekonstrukcija Hotela “Budva”	cca 2.996.740 €
“HIT MONTENEGRO” Broj građevinske dozvole: 05- 4784/13 od 30.01.2012. godine	Lokacija: Budva, Pržno Površina: 281,91 m ²	Vrsta radova: rekonstrukcija Namjena: rekonstrukcija Hotela “Maestral”	cca 621.967 €

"HEMERA" DOO Broj građevinske dozvole: 05-1689/13 od 14.11.2012. godine	Lokacija: Podgorica Površina: 1.190,3 m ²	Vrsta radova: novogradnja Namjena: igradnja hotela.	cca 1.472.260 €
--	---	---	------------------------

Prilog IV OBJEKTI U SASTAVU DRUŠTAVA NAD KOJIMA JE POKRENUT STEČAJNI POSTUPAK

Preduzeća u stečaju za koje je planirana prodaja imovine putem javnog nadmetanja		
HOTEL/KOMPANIJA:	KLJUČNE INFORMACIJE :	STATUS I PROCJENJENA VRIJEDNOST:
Ski centar „Durmitor“ AD, Žabljak	Imovina koja je predmet prodaje je dio imovine Ski centar „Durmitor“ AD Žabljak a istu čini žičara „Savin kuk“ sa pripadajućim zemljištem, građevinskim objektima i opremom. Zemljište je vlasništvo stečajnog dužnika koje se vodi u listu nepokretnosti br.360 KO Motički gaj i ukupne površine 21.254m². Napomena: Za zimsku turističku sezonu 2012/2013 skijalište Savin Kuk je dato u zakup na period od 20. decembra do 31. marta 2013. godine kompaniji „MB turist“ iz Žabljaka po cijeni od 4.600 eura mjesečno. Osnovni uslovi javnog nadmetanja: U predhodnom periodu objavljeno je pet oglasa za prodaju imovine (javno nadmetanje).	Preliminarna procjena vrijednosti: u zadnjem oglasu za javno nadmetanje dijela imovine Ski Centar „Durmitor“ AD Žabljak, početna cijena imovine firme je 2.500.000,00 eura.
HOTEL/KOMPANIJA:	KLJUČNE INFORMACIJE :	PROCJENJENA VRIJEDNOST:

Hotel Durmitor	Hotel Durmitor , površine 2300m ² , sa pripadajućim zemljištem 36.000m ² i 13 bungalova, početna cijena 6.500.000€, kada je hotel <u>prvi put</u> stavljen na javnu prodaju.	Preliminarna procjena vrijednosti: Na sledećem tenderu hotel će biti ponuđen za 6.000.000€.
HTP „ONOGOŠT“, NIKŠIĆ:	Osnovni uslovi javnog nadmetanja: U predhodnom periodu objavljeno je osam oglasa za prodaju imovine (javno nadmetanje).	Preliminarna procjena vrijednosti: u zadnjem devetom oglasu za prodaju hotela HTP „Onogošt“ početna cijena ukupne imovine firme je 13.8 miliona eura.
1. Hotel „Onogošt“, Nikšić	Hotel „Onogošt“ Nikšić , kategorije 2**, površine 8.850 m ² sa pomoćnim zgradama, zemljištem sa dvorištem i parkingom. Raspolaze sa 256 ležaja. Hotel u svom sastavu ima restoran sa 210 mjesta, terasu za 60 osoba, kafanu 300 mjesta plus 450 na terasi, 2 banket sale, jedna od njih može da ugosti 45, a druga 75 gostiju.	Procijenjena vrijednost nakon posljednjeg objavljenog tendera: 4.000.000 €.
2. Hotel „Teuta“ Risan	Hotel „Teuta“ Risan , kategorije 2**, nalazi se na samoj obali mora u izolovanom dijelu Boke Kotorske, a blizina Kotora (18 km) i Herceg Novog (34 km). Kapaciteta je 256 ležaja. Od dodatnih sadržaja treba izdvojiti plažu, plažni bar i unutrašnji bazen. Takođe posjeduje restoran, aperitiv bar, 2 banket sale i sopstveni parking.	Procijenjena vrijednost 7.800.000 €.

3. Hotel „Nikšić“ Sutomore	Hotel „Nikšić“ Sutomore, kategorije 1*, raspolaže sa 274 kreveta u dvokrevetnim i trokrevetnim sobama. Hotel posjeduje restoran, kafanu, aperitiv bar i veliki parking prostor. Od luke Bar udaljen je 6 km, od aerodroma u Podgorici 30 km, a od aerodroma Tivat 54 km. U toku je sudski postupak za utvrđivanja prava svojine na parking.	Procijenjena vrijednost nakon posljednjeg objavljenog tendera: 2.000.000 €.
4. Kafana „Šavnik“, Šavnik	Kafana „Šavnik“, Šavnik nepokretnosti upisane u LN br. 14, KO Šavnika, na kat.par.br. 83.br. zgrada 1, skica 9/052-13. Zgrada kafane je površine 136 m². Zemljište ukupne površine 163 m².	Procijenjena vrijednost 8.000€.

HOTEL/KOMPANIJA:	KLJUČNE INFORMACIJE :	PROCJENJENA VRIJEDNOST:
Hotel „Bijela rada“, Bijelo Polje	Hotel „Bijela rada“ je u funkciji. U okviru TUP „Brskovo“ iz Bijelog polja, ponuđeni su i restoran „Kisjele vode“, sa pomoćnim objektima – 401.037 € (upisana fiducija Ministarstva finansija), restoran u izgradnji „Ribarevine“ – 45.134 € i kafana „Tomaševo“ – procijenjena vrijednost 36.750 €. Dio objekata koji su vlasništvu preduzeća dati su pod zakup.	Preliminarna procjena vrijednosti: 4.486.613 €. Nije bilo zainteresovanih kupaca.

HOTEL/KOMPANIJA:	KLJUČNE INFORMACIJE :	PROCJENJENA VRIJEDNOST:
UTIP „Piva“, Plužine	U okviru ovog ugostiteljsko-turističkog preduzeća, ponuđeni su objekti: hotel „Piva“ Plužine, motel „Soko“ Šćepan Polje, motel „Pivsko oko“, motel „Vojnik“, motel „Vrbnica“ i kafana „Komarnica“. Napomena: U toku je postupak kod suda jer kupac motela „Pivsko oko“, motrela „Vrbnica“ i objekata na Trsi traži povraćaj sredstava u iznosu od 97.000 €.	Preliminarna procjena vrijednosti: 345.277 €.

Prilog V PLAN PRIVATIZACIJE U 2013. GODINI

Privatizacija u 2013. godini biće zasnovana na metodama i načinima privatizacije prilagođenim zahtjevima slobodnog tržišta.

PLAN PRIVATIZACIJE DRUŠTVA/LOKALITETA		
1. PRODAJA AKCIJA I IMOVINE PUTEM JAVNOG TENDERA:		
Na osnovu donijetih odluka Savjeta za privatizaciju i kapitalne projekte, društva za koja će se objaviti javni tenderi:		
HOTEL/KOMPANIJA:	KLJUČNE INFORMACIJE :	STATUS I PROCIJENJENA VRIJEDNOST:
<u>HG „Budvanska rivijera“ AD</u> <u>Budva</u>	U okviru ove hotelske grupe je predviđeno 58.73% kapitala za privatizaciju	Preliminarna procjena vrijednosti: NEMA PODATAKA
<u>HTP „Ulcinjaska rivijera“ AD</u> <u>Ulcinj</u>	U okviru ovih hotelskog preduzeća predviđeno je 63.53% kapitala za privatizaciju.	Preliminarna procjena vrijednosti: NEMA PODATAKA

2. 2. DRUŠTVA KOJA ĆE SE PRIVATIZOVATI KROZ BERZANSKU PRODAJU:

Na osnovu donijetih odluka Savjeta za privatizaciju i kapitalne projekte, društva koja će biti privatizovana kroz berzansku prodaju:

HOTEL/KOMPANIJA:	KLJUČNE INFORMACIJE :	STATUS I PROCIJENJENA VRIJEDNOST:
HTP „Velika Plaža“ AD Ulcinj	U okviru ovog hotelskog preduzeća predviđeno je 9.82% kapitala za privatizaciju.	Preliminarna procjena vrijednosti: NEMA PODATAKA
<u>Institut "dr Simo Milošević" AD Igalo</u>	U okviru kojeg je predviđeno 56.48% kapitala za privatizaciju	Preliminarna procjena vrijednosti: NEMA PODATAKA

3. DRUŠTVA KOJA ĆE SE PRIVATIZOVATI PUTEM JAVNO-PRIVATNOG PARTNERSTVA:

HOTEL/KOMPANIJA:	KLJUČNE INFORMACIJE :	STATUS I PROCIJENJENA VRIJEDNOST:
Vojno-turistički kompleks „Ostrvo cvijeća- Sveti Marko“, Tivat Turistički kompleks 6***** i zemljište „Prevlaka“	Planirani kapaciteti: 71 vila, 100 bungalova sa 640 ležajeva. Sadržaji turističkog kompleksa: Ljetovalište delux klase, raspolagaće: bazenima, spa centrom, vinarijom, sportskim terenima.	Preliminarna procjena vrijednosti: oko 300 miliona eura.
<u>Motel „Šas sa Vladimir Ekonomijom“, Ulcinj</u>	Predmetna nepokretnost se nalaze u mjestu Šas, udaljene od Ulcinja oko 25 km. Površina objekta je 580m ² .	Preliminarna procjena vrijednosti: 5.175.663 eura.

<u>Hotel „Park“, Bijela, Herceg Novi</u>	Nepokretnost je u ponudi sa pripadajućim zemljištem i plažom. Model privatizacije: dugoročni zakup od 30 godina.	Preliminarna procjena vrijednosti: NEMA PODATAKA
<u>HTP „Ulcinjska rivijera“ AD Ulcinj</u> <u>Kamp „Neptun“</u>	U sklopu preduzeća su: Kamp Neptun (72.201m ² sa pripadajućim objektima površine cca. 2.000m ²); centralni magacin (5.000 m ² i objekti površine 1.653m ²), parcela na lokalitetu Autobuske stanice u Ulcinju površine 4.929m ² , zemljište bivše Direkcije – površine 1.490 m ²	Preliminarna procjena vrijednosti: NEMA PODATAKA
<u>Kompleks „Lalovina komanda PKL“, Meljine, Herceg Novi</u>	Predmetne nepokretnosti imaju površinu od 7.596m ² .	Preliminarna procjena vrijednosti: 3.636.400 eura.
<u>Kompleks „Lalovina – iznad magistrale (skladište)“, Meljine, Herceg Novi</u>	Predmetna nepokretnost - građevinsko zemljište ima površinu od 1.286m ² , i nalazi se na atraktivnoj lokaciji u krajnjem jugoistočnom dijelu Meljina. Lokacija je udaljena na 200m od mora.	Preliminarna procjena vrijednosti: NEMA PODATAKA
<u>Kasarna „Gornji Klinci“, Herceg Novi</u>	Nepokretnost se nalazi na poluostrvu Luštica, u ukupnoj površini od 90.989m ² , čine ga objekti i zemljište bivšeg vojnog kompleksa.	Preliminarna procjena vrijednosti: 9.658.900 eura.

<u>Skladište Morinj, Kotor</u>	Nepokretnost je u vlasništvu države i nema tereta. Model privatizacije: dugoročni zakup/prodaja.	Preliminarna procjena vrijednosti: NEMA PODATAKA
---------------------------------------	--	---

<u>Skladište Dobre Vode, Bar</u>	Nepokretnost je u vlasništvu države i nema tereta. Model privatizacije: dugoročni zakup/prodaja.	Preliminarna procjena vrijednosti: NEMA PODATAKA
---	--	---

3. LOKALITETI ZA KOLE JE PLANIRANA PRIVATIZACIJA PUTEM JAVNO-PRIVATNOG PARTNERSTVA:

LOKALITETI:	KLJUČNE INFORMACIJE :	STATUS I PROCIJENJENA VRIJEDNOST:
<u>Lokalitet Njivice – ušće Sutrine, Herceg Novi</u>	Primarna namjena prostora čini hotelski smještaj, visoke kategorije, sa uređenom plažom. Lokalitet zahvata površinu od ukupno 43.065m², obuhvatajući na kopnu prostor površine 30.054m² i akvatorijum površine 13.011m². Model/rok privatizacije: dugoročni zakup od 30 godina s mogućnošću produženja.	Preliminarna procjena vrijednosti: oko 34 miliona eura.
<u>Lokalitet Uvala Masline – Rt Odrač, Bar</u>	Detaljnou razradou predviđa je izgradnja hotela bruto površine 19.000m², kao i vila sa restoranima, vila, ugostiteljskih i drugih pratećih uslužnih objekata ukupne bruto površine 15.085m², odnosno turističko naselje ukupne bruto površine od 34.985m².	Preliminarna procjena vrijednosti:

	Na ovom lokalitetu postoje tereti Morskog Dobra i listove nepokretnosti treba urediti u skladu sa važećim zakonom o državnoj imovini. Model/rok privatizacije: dugoročni zakup od 30 godina s mogućnošću produženja.	oko 49 miliona eura.
--	--	-----------------------------

LOKALITETI:	KLJUČNE INFORMACIJE :	STATUS I PROCIJENJENA VRIJEDNOST:
<u>Lokalitet kasarna Mediteran, Žabljak</u>	Vojnoturistički kompleks „Mediteran“ na Žabljaku obuhvata zemljište površine 13.951m². U okviru kompleksa izgrađeno je 26 objekata sa ukupnom bruto površinom od 1.040m² i sa osnovnom namjenom pružanja turističkih usluga. Ukupni kapacitet kompleksa je 66 ležajeva. Model/rok privatizacije: dugoročni zakup od 30 godina s mogućnošću produženja.	Preliminarna procjena vrijednosti: 2.581.899 eura.

<u>Lokalitet Kraljičina plaža, Budva-Bar</u>	Na posljednjem međunarodnom tenderu za turističku valorizaciju ovog lokaliteta, od 11. februara 2013. godine, dostavljena je ponuda od strane Royal Group-e iz Ujedinjenih Arapskih Emirata. U pitanju je izdvojena, očuvana i neizgrađena površina. Do sada je tendersku dokumentaciju otkupila jedna	Preliminarna procjena vrijednosti: oko 300 miliona eura.
---	---	---

Lokalitet Kraljičina plaža, Budva-Bar

inostrana kompanija, a uslovi predviđeni tenderom, koji su možda jedni od najzahtjevnijih do sada, ukazuju na ozbiljnost i kvalitet potencijalnog inostranog investitora. Na navedenoj lokaciji je predviđena izgradnja luksuznog turističkog kompleksa, male gustine i niske gradnje. Turistički kompleks bi trebale da čine boutique hotel sa 5 zvjezdica i internacionalnim hotelskim menadžmentom, spa centar, spa vile, privezište za jahte, de lux vile, kazino ugostiteljski kapaciteti itd. Od 180 miliona eura, u prvoj fazi investiranja je planirana izgradnja hotela, spa centra, zdravstvenog kluba i marine.

Lokalitet Valdanos, Ulcinj

U narednom periodu predstoji raspisivanje tendera za turističku valorizaciju lokaliteta **Valdanos**. Tender će biti za realizaciju projekta turističke valorizacije Vladanosa, naime izdavanje u dugoročni zakup vojno-turističkog kompleksa „Valdanos“- Ulcinj. Zakupcu će se ponuditi dugoročni zakup pod uslovima definisanim posebnim ugovorom na koji će prethodnu saglasnost dati Savjet za privatizaciju i Vlada Crne Gore.

Model/rok privatizacije: dugoročni zakup od 30 godina s mogućnošću produženja do 90 godina.

**Preliminarna procjena vrijednosti:
200 miliona eura.**

<u>Lokalitet Velika Plaža, Ulcinj</u>	Predstoji i ponovno raspisivanje međunarodnog tendera za izgradnju, finansiranje i vođenje ekskluzivnog turističkog kompleksa na Velikoj plaži sa pratećim dugoročnim zakupom zemljišta. Projekat će se realizovati kroz dugoročni zakup državnog zemljišta (811 ha). Model/rok privatizacije: dugoročni zakup, sa maksimumom do 90 godina.	Preliminarna procjena vrijednosti: NEMA PODATAKA
LOKALITETI:	KLJUČNE INFORMACIJE :	STATUS I PROCIJENJENA VRIJEDNOST:
<u>Lokalitet DSL „Sektor 16“ – NTC Marina, Kotor</u>	U cilju povećanja konkurentnosti i efikasnosti funkcionisanja društva, podsticanja stranih ulaganja i preduzetništva u svim oblastima, povećanja zaposlenosti i poboljšanja životnog standarda, Ministarstvo održivog razvoja i turizma je predložilo da Vlada Crne Gore, odnosno Savjet za privatizaciju i kapitalne projekte donese odluku da se putem javnog međunarodnog tendera sprovede procedura izbora investitora za valorizaciju turističkog lokaliteta u zahvatu Državne studije lokacije „Sektor 16“, u Kotoru, radi izgradnje, finansiranja i upravljanja nautičko - turističkim kompleksom - marinom sa pratećim sadržajima i objektima – hotelima, davanjem u	Preliminarna procjena vrijednosti: NEMA PODATAKA

	zakup na period od 30 godina, s mogućnošću produženja zakupa. Model/rok privatizacije: dugoročni zakup od 30 godina s mogućnošću produženja.	
<u>Lokalitet Bigovo-Trašte – Vojno odmaralište „Bigovo“</u>	U narednom periodu predstoji raspisivanje tendera za turističku valorizaciju lokaliteta Bigovo-Trašte. Ova atraktivna lokacija se do sada koristila kao vojno odmaralište. Ukupna površina kompleksa iznosi 38.940m², od čega su 2.873m² građevinski objekti. Kompleks je opremljen komunalnom infrastrukturom – postoji elektro mreža, sistem vodosnadbijevanja s rezervoarom za vodu i kanizacionom infrastrukturom. Model/rok privatizacije: dugoročni zakup.	Preliminarna procjena vrijednosti: NEMA PODATAKA
<u>Lokalitet Bjelasica i Komovi</u>	Predstoji i turistička valorizacija prostora Bjelasice i Komovi koji se nalazi na sjeveru Crne Gore. Naime, prostor obuhvaćen „Prostornim planom posebne namjene Bjelasica-Komovi“, površine 851,74km², odnosno preko 8% teritorije Crne Gore obuhvata djelove pet crnogorskih opština: Andrijevića, Berane, Bijelo Polje, Kolašin, Mojkovac i Podgorica.	Preliminarna procjena vrijednosti: NEMA PODATAKA

Lokalitet Bjelasica i Komovi

Osnovni cilj izrade ovog plana je bio da se stvore formalne i planske pretpostavke za osmišljen razvoj, organizaciju i uređenje prostora **Bjelasice i Komova** u skladu sa osnovnim razvojnim opredeljenjima i na principima održivog razvoja.

Ukupan broj planiranih ležajeva u 8 budućih planinskih centara: 21.738.

Turističkom valorizacijom i navedenim planom je predviđeno **osam budućih planinskih centara** – „Green Field“ projekata koji su razrađeni do nivoa detaljne razrade, a to su: **Planinski centri Žarski, Cmiljače, Torine, Kolašin 1450, Kolašin 1600, Jelovica sa golf naseljem, Komovi i Eco adventure park Komovi.** Skijaško područje, koje će biti jedan od glavnih nosioca razvoja turističke privrede predmetnog područja lokacijski je definisano prema internacionalno relevantnim standardima planiranja, što podrazumijeva ozbiljan i profesionalan pristup planiranju i izgradnji modernih skijaških centara sa svim pripadajućim sadržajima turističke infrastrukture.

**Preliminarna procjena vrijednosti:
NEMA PODATAKA**

<u>Lokalitet „Ostrvo Lastavica sa tvrđavom Mamula“, Herceg Novi</u>	Predstoji i turistička valorizacija lokaliteta Ostrva Lastavica sa tvrđavom Mamula, ukupne površine 31.848m². Ovaj lokalitet zahtijeva koncept ekskluzivnog turističkog kompleksa, sa kapacitetima za rekreacione aktivnosti i odmor, koji su dobro uklopljeni u lokaciju na način da ne ugrožavaju istorijski karakter i prirodno okruženje lokacije i pejzaž. Napomena: ograničenje je što je proglašeno spomenikom kulture, ali nema tereta na zemlji. Urađena je tenderska dokumentacija koju treba inovirati i uraditi procjenu vrijednosti lokacije, koja je predviđena planom rada Tenderske komisije za turizam za 2013. godinu.	Preliminarna procjena vrijednosti: NEMA PODATAKA
<u>Lokalitet Ada Bojana, Ulcinj</u>	/	Preliminarna procjena vrijednosti: NEMA PODATAKA
<u>Lokalitet Skadarsko jezero (Žabljak Crnojevića, Vranjina sa Lesendrom)</u>	/	Preliminarna procjena vrijednosti: NEMA PODATAKA
<u>Lokaliteti obuhvaćeni Prostornim planom posebne namjene za Durmitorsko područje i Prostorno urbanističkim planovima opština</u>	/	Preliminarna procjena vrijednosti: NEMA PODATAKA

**Lokaliteti obuhvaćeni državnim
studijama lokacija u okviru PPPN
Morsko dobro**

/

**Preliminarna procjena vrijednosti:
NEMA PODATAKA**

Prilog VI

KULTURNA DOBRA ZA PREZENTACIJU U TURIZMU

GLAVNI GRAD PODGORICA

ARHEOLOŠKI LOKALITETI

1. Duklja – Doclea, arheološki lokalitet iz I –IX vijeka
2. Medun, ilirski grad i srednjevjekovno utvrđenje, Crkva Sv. Stefana i kuća Marka Miljanova koja je sada muzej
3. Doljani – Zlatica, arheološki lokalitet iz V –IX vijeka

FORTIFIKACIJE

1. Tvrđava Ribnica iz srednjeg vijeka i turskog perioda
2. Balšića grad u Ponarima, Zeta, srednji vjek
3. Tvrđava Oblun, Vukovci, Zeta iz srednjeg vijeka
4. Tvrđava Planinica, Dodoši, tursko utvrđenje sa ostacima tumula iz praistorijskog perioda
5. Tvrđava Dečić, Piskala, Tuzi iz turskog perioda
6. Gradina Đuteza- iznad sela Dinoša - ilirsko- helenistički i srednjevjekovni period

SAKRALNI OBJEKTI

1. Crkva sv.Đorđa pod Goricom iz XI – XIX vijeka
2. Osmanagića džamija u Staroj Varoši iz XVI vijeka
3. Manastir Dajbabe iz 1897. godine
4. Manastir Ćelija Piperska, Crnci, Stijena Piperska, izgrađen 1651. godine
5. Manastir Vranjina sa crkvom sv. Nikole, izgrađen 1886. godine
6. Starodoganjska džamija u Staroj varoši, druge polovine XV vijeka
7. Crkva sv.Đorđa, Srska, Zeta iz XVII vijeka

PROFANI OBJEKTI

1. Dvorski kompleks na Kruševcu, građen 1891. godine kao rezidencija knjaza Mirka Petrovića
2. Stari most na ušću Ribnice je iz srednjeg vijeka
3. Tamnica Jusovača je nastala sredinom XIX vijeka
4. Sahat kula u Staroj Varoši je iz XVIII vijeka
5. Naselje Vranjina, ribarsko naselje nastalo u XVIII vijeku
6. Stara varoš
7. Kula Camovića u Vuksanlekićima, Tuzi je iz XIX vijeka

SEPULHRALNA DOBRA

1. Malisorsko groblje u selu Vuksanlekić – o XVII – XVIII vijeka

PRIJESTONICA CETINJE

1. Istorijsko jezgro Cetinja, stari dio grada iz 1484. godine
2. Žabljak, prijestonica Crnojevića na Skadarskom jezeru iz XV vijeka
3. Obod Crnojevića – Riječki Grad na Ruijci Crnojevića je iz 1475. godine
4. Tablja,kula-osmatračnica iznad Cetinjskog manastira pod. 1833. godine

5. Tvrđava Lesendro kod Vranjine podignuta je 1843. godine

PROFANI OBJEKTI

1. Zetski dom, zgrada kraljevskog pozorišta iz 1888.godine
2. Dvorac kralja Nikole iz 1867. godine, danas je Muzej kralja Nikole NMCG
3. Vladin dom, zgrada vlade u Kraljevini Crnoj Gori iz 1910. godine, danas NMCG, Umjetnički i Istorijski muzej Crne Gore
4. Reljef Crne Gore u dvorištu Biljarde koji su izradili austrijski kartografi 1916. godine
5. "Plavi dvorac", dvor prijestolonasljednika Danila izgrađen je 1895. godine, danas je rezidencija Predsjednika Crne Gore
6. Bolniuca "Danilo I", u funkciji od 1875. godine
7. Zgrada crnogorske banke Kraljevine Crne Gore iz 1910. godine
8. Zgrada bivšeg "Vojnog stana"-kasarna iz 1896.,danas Sportski centar i drugi sadržaji, interesantna za organizovanje Vojnog muzeja
9. Zgrada Arhiva Crne Gore izgrađena je 1931. godine
10. Apoteka u Njegoševoj ulici br. 17, zgrada u kojoj je bila prva državna apoteka u Crnoj Gori iz druge je polovine XIX vijeka
11. Stara električna Centrala, objekat prve električne centrale u Crnoj Gori je iz 1910. – danas je u objektu Tehnički muzej i Elektrodistribucija Cetinje
11. Vladičina kula na Karuču na Skadarskom jezeru iz 1808. godine
12. Most knjaza Danila na Rijeci Crnojevića, zidan 1853. godine
13. Mlin Ivana Crnojevića, nekadašnja vodenica iz XV vijeka

Profani- Zgrade bivših poslanstava

1. Rusko poslanstvo u Kraljevini Crnoj Gori, izgrađeno je 1903. godine, korisnik je Likovna akademija, objekat stradao u požaru 2012. godine
2. Englesko poslanstvo u Kraljevini Crnoj Gori izgrađeno 1912. godine, danas Muzička akademija
3. Italijansko poslanstvo u Kraljevini Crnoj Gori izgrađeno 1910. godine, danas Nacionalna biblioteka "Đurđe Crnojević"
4. Francusko poslanstvo u Kraljevini Crnoj Gori izgrađeno 1900. godine, zgradu koristi NB "Đurđe Crnojević"
5. Austrijsko poslanstvo u Kraljevini Crnoj Gori izgrađeno 1899. godine, danas Uprava za zaštitu kulturnih dobara i Centar za konzervaciju i arheologiju
6. Tursko poslanstvo u Kraljevini Crnoj Gori, cetinjska kuća iz XIX vijeka

MEMORIJALI

1. Biljarda, Njegoševa rezidencija iz 1838. godine – danas Njegošev muzej
2. Mauzolej Petru II Petroviću Njegošu na Lovćenu, sagrađen je 1972. godine
3. Grob vladike Danila na Orlovom kršu IZ 1896. godine
4. Kuća u kojoj se rodio vladika Rade, Njeguši iz XIX vijeka – danas muzejska jedinica Njegoševog muzeja,
5. Rodna kuća kralja Nikole, Njeguši izgrađena u XIX vijeku
6. Kuća T. Petrovića, Njegoševa gostinska kuća na Njegušima iz 1836. godine
7. Kuća sv.Petra na Rijeci Crnojevića nastala je 1810 – 1815. godine

SAKRALNI OBJEKTI

1. Cetinjski manastir sa crkvom Rođenja Bogorodice izgrađen 1701. godine, Manastirski muzej
2. Manastir Kom Crnojevića sa crkvom Uspenja Bogorodice je iz 1414. godine
3. Ostaci manastira Crnojevića na Ćipuru iz 1484. godine
4. Vlaška crkva je nastala i mijenjala svoj izgled od 1450 –1864. Godine
5. Dvorska crkva na Ćipuru nastala je 1890. Godine
6. Crkva sv.Nikole, Riječki Grad, Rijeka Crnojevića iz 1475 – 1743. godine

NIKŠIĆ

ARHEOLOŠKI LOKALITETI

1. Crvena Stijena, Petrovići je arheološki lokalitet praistorije
2. Ruševine kastela – Salthua,Vilusi, neispitani lokalitet uz I vijeka
3. Ostaci nekropole stećaka u Prigradini kod Velimlja iz XIV-XV vijeka
4. Ostaci nekropole stećaka, Šipačno iz XIV – XV vijeka

PROFANI OBJEKTI

1. Dvorski kompleks kralja Nikole izgrađen 1878 – 1890. godine, danas Zavičajni muzej Centra za kulturu i Galerija Petar II Petrović Njegoš
2. Most na Moštanici iz rimskog perioda, III vijek

FORTIFIKACIJE

1. Duga, istorijski klanac s utvrđenjima
2. Tvrđava Klačina je nastala u XVIII vijeku
3. Gradski bedemi – Ostaci Onogošta potiču iz turskog perioda
4. Kula u Starom Selu, Župa Nikšićka, dio tvrđave koja je nastala 1855. godine

SAKRALNI OBJEKTI

1. Crkva sv.apostola Petra i Pavla je nastao u XVII – XIX vijeka
2. Saborna crkva sv.Vasilija Ostroškog je podignuta 1899. godine
5. Crkva sv.Spasa, Dragovoljići iz XVI, a dograđena u XVII–XVIII vijeku
6. Crkva sv.Spasa, Grahovac građena 1858. godine
7. Manastir Župa, Župa sagrađen je 1881. godine
8. Manastir Kosijerevo, Petrovići je iz 1864. godine
9. Crkva sv.Jovana, Drijenak, Petrovići potiče iz XV vijeka
10. Crkva sv.Jovana Krstitelja, Tupan - nastala je 1510., a obnovljena 1896. godine
11. Crkva sv.Jovana, Klenje, Velimlje nastala u XVI, a obnovljena 1907. godine
12. Džamija nastala u XIX vijeku

BUDVA

1. Stari grad Budva, V vijek – srednji vijek
2. Sveti Stefan je urbana cjelina nastala u XV – XX vijeka
3. Ostaci kastela i lazareta u Petrovcu iz XVI vijeka
4. Tvrđava Kosmač, Brajići, zidana oko 1850. godine
5. Tvrđava Đurđevac, Pobori, brdo Đurđevac, zidana u XV vijeku

ARHEOLOŠKI LOKALITETI

1. Prostor između hotela "Avala" i gradskih bedema, arheološka lokacija iz I – IV vijeka
2. Ostaci vile rustice sa mozaikom, Mirišta, Petrovac, ostaci profane arhitekture iz III – IV vijeka
3. Ostaci vile urbane u recepciji bivšeg hotela "Avala" i prostor sa prezentiranim antičkim grobnicama, I –II vijek

SAKRALNI OBJEKTI

1. Manastir Praskvica, Paštrovići s crkvama sv.Nikole i sv.Trojice potiču iz 1413. godine – XIX vijek
2. Manastir Reževići s crkvom Uspenja Bogorodice i sv. Nikole nastao je u XIV – XVIII
3. Crkva sv. Trojice, Stari grad Budva je izgrađena 1804. godine
4. Manastir Sanjevići sa crkvom sv.Trojice nastao je u XIII – XVIII vijeku
5. Crkva sv.Ivana Krstitelja u Starom gradu Budvi je nastala u XII-XIX vijeku
6. Crkva Santa Marija in Punta u Starom gradu potiče iz IX – XVIII vijeka
7. Manastir Gradište s tri crkve (sv.Nikola, sv.Sava i Uspenja Bogorodice) u Buljarici nastale 1305. godine – XIX vijek
8. Crkva sv. Save Osvećenog, Stari grad Budva, nastala u XIII vijeku
9. Manastir Podostrog s malom i velikom crkvom Uspenja Bogorodice, Maine, nastao u XV – XIX vijeku
10. Manastir Podlastva s crkvom Uspenja Bogorodice, Lastva Grbaljska, nastao je u XV
11. Manastir Duljevo, Kuljače, Po predanju iz XIV vijeka sa samo jednom crkvom, sv.Stefana u kojoj je živopis
12. Crkva sv.Nikole, ostrvo sv.Nikole, nastala u XVI vijeku-1864. godine

BAR

1. Stari grad Bar, XV vijek – 1878. Godine
2. Čaršija i podgrađe oko bedema, Stari Bar, nastali u XV – XIX vijeku
3. Bivši dvorac kralja Nikole s pripadajućim objektima, Topolica, zidan 1885. godine, danas je Muzej grada Bara
4. Utvrđenje Nehaj, Sutomore, zidano u XV vijeku
5. Stari bunar u Ostrosu potiče iz srednjeg vijeka
6. Utvrđenje Besac, Virpazar, zidano poslije 1487. godine
7. Utvrđenje Grmožur, ostrvo Grmožur u Skadarskom jezeru, zidano 1843. god.

PODVODNI ARHEOLOŠKI LOKALITET

1. Zaliv Bigovica, podvodni arh. lok, Od rta Voluice do ponte Bigovica, III – IV vijek

SAKRALNI OBJEKTI

1. Manastir Starčevo s ostacima trikonhalne crkve, ostrvo Starčeva gorica na Skadarskom jezeru, nastao je 1376 –1378. Godine
2. Manastir Moračnik s trikonkalnom crkvom na ostrvu moračnik, Skadarsko jezero, nastao je početkom XV vijeka
3. Manastir Prečista Krajinska s glavnom crkvom posvećenoj Uspenju Bogorodice, Ostros, nastao je u XI – XV vijeku

4. Manastir Ratac, ostaci kompleksa benediktinske opatije, poluostrvo Ratac, nastao u XI – XV vijeku
5. Crkva sv.Roka, Spič, potiče iz sredine XIV vijeka
6. Crkva sv.Petke, Šušanj, nastala u srednjem vijeku
7. Crkva sv.Tekle, Spič, nastala u XIII vijeku
8. Crkva sv.Dimitrija, Nehaj, nastala krajem XIII – XIV vijek
9. Manastir Beška s crkvama sv.Bogorodice i sv.Đorđa, ostrvo Beška na Skadarskom jezeru, nastao je krajem XV vijeka – 1439. Godine
10. Ostaci trikonhalne crkve, Topolica, potiču iz VI vijeka
11. Manastir Orahovo s crkvama sv.Nikole i Sv.Jovana nastao je u XIII – XX v.
12. Crkva sv.Mučenika Eustahija, Donji Brčeli, nastala u XVI –XVIII vijekA
13. Crkva sv.Jovana i sv.Arhandela Mihaila je dvojna bazilika, Sotonići, nastala u XVI – XIII vijeku
14. Crkva sv.Nikole, Mikulići, potiče iz srednjeg vijeka
15. Manastir Donji Brčeli sa crkvom sv.Nikole nastao je XV vijeku – 1861. god.
16. Manastir Gornji Brčeli s crkvom Pokrova Bogorodice nastao je u XVIII v.
17. Crkva sv.Katarine, Ravna, potiče iz kasnog srednjeg vijeka
18. Crkva sv.Vračeva, Komini, Pečurice, potiče iz kasnog srednjeg vijeka
19. Džamija Omerbašića, Naselje Brbot, nastala je krajem XVII vijeka
20. Crkva sv.Trojice, Gornji Brčeli, zidana je 1907. godine na brdu Rasotac. Zemljotres iz 1979. ju je porušio. Nije obnovljena

ULCINJ

1. Starai grad Ulcinj, potiče iz ilirsko – grčko – turskog perioda
2. Srednjevjekovni grad Svač, Vladimir, urbana cjelina iz VIII vijeka
3. Sahat kula, Podgrađe, nastala u XVIII vijeku
4. Pašina kuća s tavanicom u duborezu, Podgrađe, Ulcinj, građena 1718. Godine
5. Kruče - arheološki lokalitet, nastao u IV vijeku

SAKRALNI OBJEKTI

1. Crkva – Džamija, nastale u XIV – XVI vijeku kao crkva, zatim džamija, a danas je u objektu arheološki muzej Ulcinja
2. Saborna crkva sv. Nikole, zidana 1890. Godine
3. Pašina džamija, iz doba turske vladavine
4. Glavna džamija zvana “Namazjah”, zidana 1728. Godine
5. Crkva sv.Nikole pod Bijelom Gorom, zidana je 1869. godine

BIJELO POLJE

1. Crkva sv.Nikole, Nikoljac, potiče iz XVI vijeka
2. Crkva sv.Petra, potiče iz druge polovine XII vijeka
3. Crkva sv. Nikole, Podvrh, zidana je 1606. Godine
4. Crkva sv.Jovana, Zaton, nastala u IX – XI vijeku
5. Bogorodičina crkva – Voljavac,Bistrica, nastala u XII – XIII vijeku
6. Džamija, nastala 1741. Godine

ARHEOLOŠKI LOKALITET

1. Samograd, Samograd na Brzavi

DANILOVGRAD

1. Manastir Ostrog, Gornji (crkve sv.Vavedenja i sv.Krsta) i Donji manastir sa crkvom sv.Trojice, nastao 1665. godine
2. Gradina Martinići – arheološki lokalitet iz kasne antike i srednjeg vijeka
3. Manastir Ždrebaonik sa crkvom sv.Arhandela Mihaila, nastao u XVI vijeku – 1818. godine
4. Grad Spuž s bedemima, nastao u XIV – XVIII vijeka
5. Sige – arheološki lokalitet, Sige, rimski period
6. Zidanice – arheološki lokalitet, Zidanice
7. Koljat – arheološki lokalitet, Koljat, rimski period
8. Crkvina – arheološki lokalitet, Donji Martinići, nastao u XI – IX vijeku
9. Crkva sv.Đorđa, Gornji Martinići, nastala u XVIII vijeku – 1862. godine
10. Turski, tzv. Adžijin most, miokusovići, turski period

PLJEVLJA

1. Manastir sv.Trojica, nastao je 1537 – 1875. godine
2. Husein Pašina džamija, nastala je 1583 – 1594. godine
3. Lokalitet Komini, Komini, arheološki lokalitet iz I – IV vijeka
4. Manastir Dubočica sa crkvom sv.Nikole, prvobitna lokacija na obali Čehotine, a sada u Otililovićima, nastao 1565. godine
5. Manastir Dovolja sa crkvom Uspenja Bogorodice, Premćani, nastao u XV v
6. Manastir sv. Arhandela Mihaila, Luke-ĐurđevićaTara, nastao u XV vijeku

ŠAVNIK

1. Manastir Podmalinsko sa crkvom sv.Arhandela Mihaila, Tušina, nastao u XV – XVI vijeku
2. Manstir Bijela sa crkvom sv.Đorđa, Bijela, potiče iz XVII vijeka
3. Odov most, rijeka Bijela, zidan je 1919. godine
4. Crkva sv.Arhandela Mihaila, Petnjica, nastala u XVIII – XIX vijeku
5. Kuća Novice Cerovića, Tišina, iz XIX vijeka
6. Crkva sv.Jovana Krstitelja, Mljetičak, građena 1884. godine
7. Crkva sv.Nikole, Kosorići, iz 1869. godine

KOLAŠIN

1. Manastir Morača sa crkvama Uspenja Bogorodice, i sv.Nikole, iz 1252. godine
2. Most knjaza Danila, rijeka Mrtvica, iz 1858. godine
3. Ostaci barutane, Vinića Brdo, turski period

PLAV

1. Manastir Brezojevica sa crkvom sv.Trojice, Brezojevica, iz srednjeg vijeka
2. Kula Redžepagića, iz XVII vijeka
3. Careva džamija, iz XVIII vijeka
4. Zgrada bivše OŠ Brezojevica, zidana 1893. godine

5. Vezirova džamija, Gusinje, iz 1743. godine
6. Crkva sv.Đorđa, Gusinje, iz 1926. godine

MOJKOVAC

1. Manastir Dobrilovina sa crkvom sv.Đorđa, nastao u XVII vijeku

PLUŽINE

1. Manastir Piva sa crkvom Uspenja Bogorodice, prvobitno se nalazio na izvoru Pive pa je premješten na lokaciji Sinjac, nastao 1573 – 1586. godine
2. Crkva pod Sokolom, Zagrađe – Šćepan Polje, potiče iz XV vijeka
3. Ostaci crkve sv.Stefana, Šćepan Polje, potiče iz XV vijeka

BERANE

1. Manastir Đurđevi Stupovi sa crkvom sv.Đorđa, nastao je u XII – XVIII vijeku
2. Zgrada OŠ iz 1869. godine
3. Rimski castrum – Dolac, arheološki lokalitet iz rimskog perioda
4. Manastir Šudikova sa crkvom Vavedenja Bogorodice, Budimlje, ostaci manastira datiraju iz XVI vijeka
5. Ruševine crkve u Budimlju potiču iz XIII – XV vijeka

ŽABLJAK

1. Crkva sv.Preobraženja, zidana je 1862. godine

KOTOR

1. Stari grad Kotor,
2. Grad Perast

ARHEOLOŠKI LOKALITET

1. Ostaci antičke vile sa mozaicima, arheološki lokalitet, Risan, II vijek
2. Kompleks samostana sv.Franja sa srednjevjekovnim grobljem, arheološki lokalitet nastao u XIII vijeku
3. "Carine" – arheološki lokalitet, Risan, nastao u II vijeku s. e. – IV vijek n. e.
4. Stijena Lipci - arheološki lokalitet, Lipci, Strp, II milenijum prije nove ere
5. Podmorje između Rta Strpačkog i Rta Murove, Strp, Risan, podvodni arheološki lokalitet s nalazima od IV vijeka s. e. – VII vijeka n. e.

SAKRALNI OBJEKTI

6. Crkva sv.Luke u Starom gradu, nastala je 1195. godine
7. Crkva sv.Marije Koledate, nastala je u prvoj polovini XIII vijeka
8. Katedrala sv.Tripuna, građena 1166. godine
9. Crkva sv.Ane (sv.Venerande, Sv.Marina), nastala početkom XIII vijeka
10. Crkva i ostrvo Gospe od Škrpjela, Perast, nastala u XVI – XVIII vijeku
11. Crkva sv.Mihaila, građena je u prvoj polovini XIV vijeka

12. Bogorodičin hram – Crkva Porođenja Blažene Djevice Marije, Prčanj, građena punih 120 godina, od 1789 do 1909. Godine
13. Crkva sv.Đorđa, Orahovac, nastala je u XV vijeku
14. Crkva sv.Ilije, Dobrota, potiče iz XIII vijeka
15. Crkva i ostrvo sv.Đorđa, Perast, nastali u XII - XVII vijeku
16. Kompleks crkve sv.Petra i Pavla, Risan, nastala 1796. godine
17. Kompleks crkve sv.Eustahija, Dobrota, zidana 1773. godine
18. Crkva sv.Bazilija, Donji Stoliv, nastala je u XV vijeku
19. Franjevački samnstan sa crkvom sv.Nikole, Prčanj, nastao je u XVIII vijeku
20. Kompleks crkve sv.Mateja, Dobrota, potiče iz XVII – XVIII vijeka
21. Crkva sv.Pavla u Starom gradu zidana je 1263. godine
22. Franjevački samostan sa crkvom sv.Klare, potiče iz XIV – XVIII vijeka
23. Manastir Banja sa crkvom sv.Đorđa, Risan , nastao je 1720. godine
24. Crkva sv.Luke, Smokovac, Risan, nastala je u XV vijeku
25. Crkva sv.Đorđa, Šišići, Gornji Grbalj, zidana u XVII vijeku
26. Sakralni kompleks u Pelinovu čine crkve sv.Trojice i sv.Nikole, Gornji Grbalj, nastajao je od XIV – XIX vijeka
27. Ostaci crkve sv.Tome, Prčanj, potiču s kraja VIII ili početka IX vijeka
28. Crkva svetih Kuzme i Damjana, Muo, nastala u XIII – XVIII vijeku
29. Crkva sv.Đorđa, Liješevići, Donji Grbalj
30. Crkva sv.petke, Morinj, Bunovići, nastala u XVII vijeku
31. Crkva sv.Petra, Dobrota, Ljuta, podignuta 1780. godine
32. Crkva sv.Gospođe, Perast, nastala 1757. godine
33. Crkva Gospe od Milosrđa, Dobrota, Tabačina, potiče iz XVI vijeka
34. Crkva sv.Vicencija, Škaljari, nastala početkom XIX vijeka
35. Crkva Pokrova Bogorodice sa pravoslavnim gradskim grobljem, Škaljari, nastala je u XIX vijeku
36. Crkva sv.Đorđa, Mirac, podignuta krajem XVIII vijeka

PROFANI OBJEKTI

1. Palata Natale i Vido Milošević –“Veliki palac”, Dobrota, nastao u XIX vijeku
2. Palata Tripković, Dobrota, građena u XVIII vijeku
3. Palata “Tri sestre”, Prčanj, nastala u XV vijeku
4. Palata Grgurin, anagr.br.391, nastala u XVII vijeku, u zgradi je smješten Pomorski muzej - Kotor
5. Palata Ivelić, Risan, nastala u XVIII vijeku
6. Plata Ivanović, Dobrota, nastala u XVIII vijeku
7. Zgrada “Centralne komisije”, Dobrota, nastala u XVIII vijeku, nekadašnja palata, danas biblioteka Više pomorske škole u Kotoru
8. Palata Dabinović – Kokotova kula, Dobrota, nastala je početkom XVIII v.
9. Toranj sa satovima
10. Gradska vrata
11. Stara apoteka – Palata Grubonja, nastala je u XVI vijeku
12. Rodna kuća Tripa Kokolje, Perast, nastala u XVII vijeku
13. Čardak sv.Petra, Morinj
14. Pomorska škola Martinović, Perast, nastala u XVI vijeku
15. Prva škola na narodnom jeziku, Svrčak, Morinj, od 1803 – 1918. Godine
16. Kula Baja Pivljanina, nastala u XVII vijeku
17. Palata Kamenarović, Dobrota, podignuta u XVII vijeka

18. Palata Radimiri – Dabinović, “Krivi palac”, Dobrota, nastala u XVII vijeku
19. Zgrada Istorijskog arhiva u Škaljarima, Škaljari,
20. Zadužbina Ljubatovića sa crkvom sv.Dimitrija, Risan

TIVAT

1. Kompleks Buća – Luković, nastala je u XV vijeku
2. Poluostrvo Prevlaka sa ostacima manastira sv.Mihaila
3. Crkva sv.Petra, Bogdašići, Gradac, potiče iz 1268 – 1269. godine
4. Crkva Gospe od Anđela, Verige, Lepetani, nastao je 1585. godine
5. Palata Verona – Bizanti, Račica, nastala u XVII vijeku
6. Crkva sv.Gospođe, Radovići, Krtoli, potiče iz XVI vijeka
7. Crkva sv.Antona, Belanovo
8. Crkva sv.Trojice, Ostrvo Cvijeća, Poluostrvo Prevlaka, nastala je 1883. god.
9. Crkva sv.Luke Gošići, Krtoli, potiče iz XIV vijek – 1776. godine
10. Crkva Sv.Vida, Gornja Lastva

HERCEG NOVI

1. Staro gradsko jezgro Herceg Novog, nastalo u poznom srednjem vijeku – XX vijek
2. Kuća Miroslava Štumbergera, Baošići, zidana je 1855. godine
3. Zapadno i istočno podgrađe Herceg Novog, nastalo je u XVII –XX vijeku
4. Zadužbina Duković, Topla, nastala 1909. godine

SAKRALNI OBJEKTI

1. Manastir Savina ima tri crkve (crkva sv.Save, mala crkva Uspenja Bogorodice i velika crkva Uspenja Bogorodice), Savinska Dubrava, potiče iz XV – XVIII vijeka
2. Crkva sv.Tome, Kuti, nastala je u XI vijeku
3. Crkva svetih Sergija i Vakh, Podi, nastala je početkom XV vijeka
4. Sakralni kompleks sa Njegoševom školom, Topla, crkva sv.Spasa je građena od 1709 do 1713., a crkva sv.Đorđa krajem XVII vijeka
5. Manastirski kompleks na ostrvu Žanjice, poluostrvo Luštica, po predanju iz XV vijeka
6. Crkva sv.Petke, Mrkovi, poluostrvo Luštica, građena oko 1600. godine
7. Crkva Rize Bogorodice, Bijela, nastao u XII –XIII vijeku –1824. godine
8. Crkva sv.Trifuna, Klinci, poluostrvo Luštica, nastala u XVII vijeku
9. Kompleks crkve sv.Tome,Trebesin, zidana je 1778. godine
10. Crkva sv.Andrije, Kuti, po predanju iz XV i kraja XVIII vijeka
11. Samostanski kompleks sv.Antuna nastao je 1687. godine
12. Crkva sv.Nedelje, Mojdež, nastala je u XVI vijeku
13. Crkva sv.Stefana, Đenovići
14. Crkva sv.Gospođe, Ubli, nastala oko 1690. godine
15. Crkva sv.Jovana, Kuti
16. Crkva sv.Gospođe, Kuti, po predanju iz XIV vijeka
17. Crkva sv.Đorđa, Kuti, potiče iz XV vijeka
18. Crkva sv.Jovana, Rajevići, Sutorina, po predanju iz XV vijeka
19. Crkva sv.Krsta, Mokrine, potiče iz prve polovine XVIII vijeka

20. Crkva sv.Nikole, Podi
21. Crkva sv.Ilije, Mokrine,
22. Crkva sv.Nikole, Đurići
23. Crkva sv.Petra i Pavla, Brguli, poluostrvo Luštica,
24. Crkva sv.Arhandela Mihaila, Klinci, poluostrvo Luštica, zidana 1899. godine
25. Crkva sv.Ilije, Ilijina Kita
26. Crkva sv.Gospođe i staro groblje, Velje Brdo
27. Crkva sv.Andrije, Zabrdje, poluostrvo Luštica,
28. Crkva sv.Ivana, Đenovići
29. Crkva sv.Jovana, Kalimož
30. Crkva sv.Ane, Savinska Dubrava, sagrađena je 1604. godine
31. Crkva sv.Nikole, Baošići, obnovljena 1806. godine
32. Crkva sv.Petra, Bijela, prvobitno benediktinski manastir iz IX vijeka
33. Crkva sv.Đorđa, Radovanići, poluostrvo Luštica, potiče iz XVIII vijeka
34. Episkopska rezidencija Ljubibratića, Topla, nastala je u XVII vijeku

FORTIFIKACIJE

1. Zidine starog hercegnovskog grada, nastale u XIV – XIX vijeku
2. Kanli Kula je citadela iz XV – XX vijek, sada je ljetnja pozornica
3. Tvrđava Forte Mare nastala je u XV – XIX vijeku
4. Tvrđava Španjola iznad Herceg Novog zidana je 1548. godine
5. Utvrđenje Mamula, ostrvo Lastavica, zidano je 1853. godine

Prilog VII: SPISAK DOBITNIKA NAGRADA WBAO PO KATEGORIJAMA I GODINAMA

RB	DOBITNICI	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	HOTEL "Maestral" - Pržno	najbolji hotel hotel u CG					najbolji hotel koji doprinosi poboljšanju		
2	hotel "Perla " H N	najbolji mali hotel u CG							
3	hotel "BiancaResort & SPA" Kolašin	najbolji novi hotel u CG	najbolji hotel u planinskom dijelu	najbolji planinski hotel	najbolji hotel u kontinentalno m dijelu				
4	hotel "Podgorica" Podgorica	najbolji gradski hotel	najbolji gradski hotel						
5	Adriatic express - Budva - ADMC	najbolja agencija	najbolja turistička agencija	tur agencija sa najboljim rezultatima			agencija sa najboljim rezultatima	agencija sa najboljim rezultatima	
6	HTP "Budvanska rivijera" - HG Budvanska rivijera	najbolji rezultati na ino tržištu		kompanija sa najboljim rezultatima na ino tržištu				preduzeće sa najboljim rezultatima	Hotelsko - turističko preduzeće sa najboljom novom ponudom i doprinosom u razvoju turizma
7	"Montenegro stars hotel group"	najbolji rezultat na unapredjenju kvaliteta ponude					kompanija sa najboljim rezultatima u turizmu		
8	Vladimir Mitrović	doprinos razvoju turizma u toku radnog vijeka							
9	Franc Josef Flosbach	strani državljanin doprinos razvoju turizma							

10	Experience Wild Beauty - NTO	doprinos promociji tur. Ponude CG		unapredjenje kvaliteta tur ponude					
11	Neka bude čisto ZZ HN	doprinos podizanju kvaliteta tur ponude	podizanje kvaliteta tur ponude	podizanje kvaliteta tur ponude	podizanje kvaliteta tur ponude				
12	Udruženje šefova kuhinja CG	tradicionalna kuhinja Crne Gore doprinos podizanju kvaliteta tur ponude							
13	NVO EKOm Plava zastavica	kvalitet tur ponude							
14	NVO Udruženje Fešta Kotorski karneval - zimski i ljetnji	manifestacije							
15	www.imnmontenegro.com	website							
16	hotel "Montenegro" Bečići		najbolji hotel						
17	vila "Montenegro" Sveti Stefan		najbolji mali hotel						
18	Queen of Montenegro Bečići		najbolji novi hotel		najbolji hotel u primorskom dijelu		najbolji hotel u primorskom dijelu 4*		
19	r - tours		najbolji tur operator						Touropreator koji dovodi najveći broj turista u CG
20	Ibero star "Belevue"		najbolji rezultati na ino tržištu - kompanija						
21	JP "Morsko dobro"		najbolji rezultati na unapredjenju ponude						
22	Johann Friedrich Engel		strani državljanin doprinio razvoju turizma						

23	NVO "Most"- zeleno je IN		podizanje kvaliteta tur ponude						
24	NVO "Expeditio" kotor		podizanje kvaliteta tur ponude						
25	Festival tamburaša		manifestacija						
26	www.visit-montenegro-com		najbolji tur web site						
27	NP "Crne Gore" - Bird watching		najbolji inovativni projekat						
28	plaža "Majami"		najbolja plaža						
29	restoran "Maša" Podgorica		najbolji restoran						
30	hotel "Splendid"			najbolji hotel	najbolji hotel	najbolji hotel grand prix			
31	hotel "Premier Best Western"			najbolji gradski hotel					
32	hotel "Rožaje"			najbolji novi hotel					
33	hotel "Conte" - Perast			najbolji mali hotel					
34	HIT "Montenegro" Budva			najbolji rezultati na ino tržištu	kompanija sa najboljim rezultatima	kompanija sa najvećim doprinosom razvoju tur	najbolji rezultati Mice turizam		
35	HTP "Springer & Pletzer Montenegro"			najbolji rezultati na ino tržištu					
36	"Montenegroairlines"			najbolji rezultati podršci razvoju tur. Sa aspekta saobraćaja					

37	luka "Kotor"			najbolji rezultati podrški razvoju tur. Sa aspekta saobraćaja					
38	"BLUE LINE"			najbolji rezultati podrški razvoju tur. Sa aspekta saobraćaja	najbolji rezultati iz oblasti transporta				
39	"Aerodromi Crne Gore"			najbolji rezultati podrški razvoju tur. Sa aspekta saobraćaja					
40	ECO Tours Podgorica			tur agencija sa najinventivnijim programima izletničkog turizma					
41	"Registrujte smještaj"			kampanja unapredjenje tur ponude					
42	road show kampanja			promocija tur ponude					
43	Plava zastavica			promocija tur ponude					
44	koncert grupe Roling Stouns			manifestacija sa najvećim promo efektom					
45	Kalardovo			najbolja plaža					
46	restoran "Čatovića Mlini"			najbolji restoran					
47	Perast			najatraktivnije turističko mjesto				najbolje turističko mjesto	

48	Visitor centar Lovćen			najbolji projekti u turističkoj valorizaciji nacionalnih parkova					
49	Visitor Skadarsko jezero			najbolji projekti u turističkoj valorizaciji nacionalnih parkova					
50	Planinarski savez CG			najbolji projekta u obalsti eko turizma					
51	hotel "Cattaro" Kotor				najbolji mali hotel u primorskom dijelu				
52	hotel "Enigma"				najbolji mali hotel u kontinentalnom dijelu				
53	hotel "Forza Mare"				najbolji novi hotel	najbolji mali hotel u primorskom dijelu			
54	hotel "Princess"				najbolji gradski hotel				
55	hotel "Mediterranean conference & SPA"				najbolji hotel koji doprinosi pobolj. Tur ponude				

56	"Tara tours"				najbolji rezultati-turizam orjentisan na prirodu				
57	"Jadranski sajam "Budva				kompanija sa najboljim rezultatima MICE turizma				
58	Glob tour				tur. Agencija sa najboljim rezultatima				
59	Hiking& Biking				kampanja unapredjenja imidža Crne Gore	najbolji projekat orjentisan na prirodu			
60	"Bokeljška noć"				najbolja turistička manifestacija				
61	koncert Madone				event godine				
62	Dobreč				najboja plaža				
63	Pržno				najbolje tur mjesto				
64	montenegro. travel				najbolji tur web site				
65	Emisija "Zapis" Miomira Maroša				elektronski mediji popularizacija - značaj turizma				
66	dodatak "Ljeto" - DL "Vijesti"				štampani mediji popularizacija - značaj turizma				

67	projekat NP "Biogradska gora"				najbolji projekat - orjentisan na prirodu				
68	Gastro klub				najbolji projekat obrazovanja u turizmu				
69	Fakultet za turizam i hotelijerstvo Bar				najbolji projekta iz oblasti obrazovanja u turizmu				
70	Mile Stijepović				crnogorski državljanin za doprinos razvoju turizma				
71	Ski hotel "Žabljak"					najbolji mali hotel u kontinentalnom dijelu	najbolji hotel u kontinentalnom dijelu 4*		
72	Ruža vjetrova Bar					najbolji novi hotel			
73	hotel "Vardar" Kotor					najbolji gradski hotel			
74	"Kula Damjanova" Plav					poboljšanje turi ponude			
75	Alfa tours					tur agencija sa najboljim rezultatima			
76	Kotor art					kampanja koja je doprinijela promociji turizma			
77	Dani vina i ukljeve					najbolja tur manifestacija			

78	Pjesma Mediterana					event godine			
79	MCM Rental Velika plaža					najboja plaža			
80	Kolašin					najbolje turističko mjesto			
81	WWW. montenegroairlinec.com					najbolji turistički web site			
82	esej autora Milisava Popovića Balkansko remek djelo					štampani mediji			
83	Fakultet za turizami hotelijerstvo Kotor					najbolji projekat iz obrazovanja u turizmu			
84	hotel "Palas" Petrovac						najbolji hotel u primorskom dijelu		
85	hotel "Vila Miločer" - Aman Sveti Stefan						najbolji hotel u primorskom dijelu 5* i za najbolji investicioni projekat - Aman	najbolji hotel u CG grand prix	
86	hotel "Komovi" Andrijevica						najbolji hotel u kontinentalnom dijelu 3*		
87	hotel "Casa del mare" Kamenari						najbolji mali hotel u primorskom dijelu		
88	hotel "Ivanov konak" Cetinje						najbolji mali hotel u kontinentalnom dijelu		

89	hotel "Plar star" Žabljak						najbolji novi hotel u kontinentalnom dijelu		
90	hotel "Astoria" Kotor						najbolji novi hotel u primorskom dijelu		
91	Apart hotel "Best Western" Podgorica						najbolji gradski hotel		
92	Gacka - Imanje Rakočević-Mojkovac						najinventivniji hotel koji ispunjava ekološke standarde		
93	Ferdinand Wieland						strani državljanin - doprinos razvoju turizma		
94	Comp Commerce - Vučje						najveći doprinos razvoju orjentisan na prirodu		
95	Plavi horizonti						najbolja plaža		
96	Ljeto uz radio						mediji - autorsko djelo		
97	Porto Montenegro						kampanja za međunarodno tržište	najbolji investicioni projekat	najbolji investicioni projekat
98	koncert Andrea Boceli						event godine		
99	Petrovačka noć						najbolja manifestacija		
100	www.montenegro-adventures.com						najbolji web site		
101	LTO Mojkovac						najbolji projekta orjenttisan na prirodu		

102	Projekti hotelsko edukativnog centra miločar						najbolji projekta iz obalsti obrazovanja		
103	Integrisani održivi saobraćaj u Perastu						najatraktivnija turistička ponuda u primorju		
104	Bungee jumping na Tari						najatraktivnija turistička ponuda u kontinentalnom dijelu		
105	hotel Rivijera Petrovac							najbolji hotel u primorskom dijelu	
106	hotel "Lipka"							najbolji hotel u kontinentalnom dijelu	
107	hotel "Per astra"							najbolji mali hotel u CG	
108	hotel "SOA" Žabljak							najbolji novi hotel u CG	
109	hotel City Podgorica							najbolji gradski hotel	
110	TA Rams Bijelo Polje							najbolja agencija u kontinentalnom i planinskom dijelu	
111	TA Talas M							agencija sa najboljim rezultatima MICE turizam	
112	Wilderness hiking &biking u CG							kampanja koja je doprinijela unapredjenju imidža	
113	Maslinijada Bar							najbolja manifestacija	

114	David Guetta							event godine	
115	Safari Ulcinj							najbolja plaža	
116	www.puzine.travel							najbolji web site	
117	putevi sira							najbolji projekat u oblasti turizma	
118	prof.dr Miljan Radović							nagrada za životno djelo	
119	kite surfing Ulcinj							specifična atrakcija	
120	Boutique hotel "Hipocampus", Kotor								Najbolji novi hotel u primorskom dijelu
121	Hotel "Franca", Pljevlja								Najbolji novi hotel u sjevernom dijelu CG
122	Boutique hotel "Ziya", Podgorica								Najbolji novi hotel u centralnom dijelu
123	Mali hotel "Trebjesa", Nikšić								Najbolji mali hotel u CG
124	Etno selo "Izlazak", Plužine								Najbolje etno selo
125	Etno selo "Vuković", Bijelo Polje								Najbolje etno selo
126	Turistička agencija "Explorer", Kolašin								Turistička agencija sa najboljim rezultatima u valorizaciji ponude kontinentalnog i planinskog dijela CG
127	Turistička agencija "Conress travel", Podgorica								Turistička agencija sa najboljim rezultatima u oblasti MICE turizma

128	Crnogorski kongresni biro/ org.DRV kongresa								Projekat koji je doprinio promociji unapređenju imidža i podizanju kvaliteta i tur. ponude CG
129	LTO Budva								Doček Nove godine u Budvi
130	Almara beach club, Tivat								Najbolja plaža
131	Opština Tivat								Najbolje turističko mjesto
132	Web site www.riders.me, Ilija Perić								Najbolji web site
133	Serija "budva na pjenu od mora"								Autorsko djelo
134	The Luxury collection, DOO "RLC", podgorica								Najbolji štampani medij
135	NP "Biogradska gora"								Unapređenje turističke ponude u NP "Biogradska gora"
136	Diskoteka "Top hil", Budva								Najatraktivnija turistička ponuda
137	"Luštica development" - Orascom								Najbolji investicioni projekat u oblasti turizma
138	Odličja ženske rukometne reprezentacije								Događaj godine
139	LTO BAR								Specijalna nagrada za unapređenje kvaliteta i brige o životnom okruženju u EU

2012